

THE

AMEER NAMAH

A

PERSIAN WORK COMPILED

BY

MOONSHEE AMEER ALI KHAN BAHADOOR

WITH AN

ABSTRACT TRANSLATION IN ENGLISH

Printed at the Muzhurool-Ajauyeb Press.

CALCUTTA:

1870.

INTRODUCTION.

I HAVE written these memoirs in Persian, entitled *Ameer-namah,* in five parts.

Chapter 1st contains a brief history of the British *regime* in India from the time of Queen Elizabeth to the reign of her present Majesty, together with a succinct view of the eminence which India has attained in Civilization, and the March of Intellect, under the auspices of the British rule, as contrasted with its original state under her late Rulers.

This Chapter also contains a short review of the administration of His Excellency the Earl Mayo, Viceroy and Governor-General of all India, and of the happy advent to India's shores of His Royal Highness *the Duke of Edinburgh,* the son of Her most Gracious Majesty the Empress of the East.

Chapter 2nd relates to a brief account of my ancestors, and of myself, referring also to my official career.

Chapter 3rd bears an abstract reference to the services rendered by me to the State during the late Mutinies, and to the blessings of honor and distinction vouchsafed to me in return.

Chapter 4th sets forth a description of the places of Hindoostan visited by me, with my observations thereon.

And Chapter 5th embraces a series of precepts treating on the Moral, Intellectual and Physical constitution.

Inasmuch as this work is written in Persian, I have thought it expedient to prefix an English table of contents with this introduction.

My ancestors originally came from Bagdad to Delhi. Cazee Syed Nooh, who was Cazee of Bagdad, first settled in Delhi, and from him downwards, I form the ninth generation. The Cazee was a man of vast learning, and numerous were the grants, and rich the honors conferred on him by the Court of Delhi.

His son, Syed Abu Bukr, obtained extensive Jageers from the Emperor of Delhi and the nobility of that place. Syed Abu Bukr was a religious devotee, and his extensive piety obtained for him the title of *Sheikh-ool-Mushayek.*

Abu Bukr's son, Moollah Shah Noor Mohamed, emigrated from Delhi to Behar in the province of Patna.

Shah Noor Mohamed's son was Ahmed, whose son was Shah Golam Moheeoddeen; his son, Mohamed Ruffee, formed conjugal relations in Barrh, where he married the daughter of Cazee Syed Mohamed Mâh, and where for the first time our family residence was established.

All this happened in the reign of the Emperor Shah Jehan, from whom, and the Nazims of Patna and Bengal, he obtained sundry estates, the Nazim of Bengal

having also been pleased to assign to him a certain daily stipend, tantamount to what may be termed subsistence allowance. To the British rule, which was just only then established in the East, Mohamed Ruffee rendered distinguished services.

His son, Warris Ally, and my paternal grandfather, was not the less successful; he also gained much wealth and grandeur from the Nazim of Bengal.

During his retirement, he contributed much, by personal acquisitions, towards the aggrandisement of the ancestorial property, and continued to enjoy the remainder of his life in a state of independence, influence and wealth, and in the continuance of the enjoyment also of the subsistence allowance granted to his father, Mohamed Ruffee, by the Nazim of Bengal.

His son, my father, Assudooddeen Ahmed, *alias* Ahmed Ali, now succeeded him.

Under the British Government, which, even at this period, was only in its dawn, my father held offices of rank and position in Sumbul, Moradabad and Bareily.

He was present with Lord Lake in the scene of action in the memorable battles of which we read in History, fought by his Lordship on the one side, and Ameer Khan and Holkar on the other. Afterwards, with great credit to himself, he filled, for a succession of years, in the above districts, during the administration of Mr. Leycester, the very important and responsible office of Collector of Revenue, now called Tehsildar. He then

retired to our family seat in Barrh, where doing much also successfully to add to the ancestral estate, he continued to live in ease, and quiet; and in the enjoyment of favors conferred on him, from time to time, by the English Government.

I am desirous of inserting here a brief genealogy of my family connections on the female ancestral line.

My great grandfather, Sheikh Mohamed Ruffee, married Mussummat Fahmeeda, daughter of Cazee Syed Mohamed Mâh, the grandson of Cazee Moheeoddeen, an inhabitant of Barrh, and a descendant of Imam Moosee Reza.

Syed Mohamed Mâh was born of Mussummat Zurreefa, daughter of Syed Sullamoollah, who possessed the grand title of *Khan-eh-Khanan*, and was the son of Dewan Mohamed Mowuzzum, who was Dewan of Prince Sultan Mohamed Mowuzzum, a son of the great Emperor Mohamed Arungzebe Alumgeer. The Dewan was possessed of large Jageers, which yielded him a yearly Revenue of one lakh of *dams*; this property was universally known by the name of *Lakkho*, situate in the Monghyr district, and which, I feel thankful to state, is still held by us as a part of our original family estate.

The Dewan had a brother, who was called Syed Hajee Mohamed, and who in former times held the very high post of *Atáleek*, or Tutor, to Prince Shah Soojah, son of Emperor Shah Jehan, and who afterwards became

Amil in Soobéh Behar, and ultimately retired to enjoy honor and distinction.

The Dewan's father's name was Syed Jamal Soofee, a native of Kirman in Persia, and scion of a noble and ancient family. My paternal grandfather, Warris Ally's wife was Mussummat Wajeehoon Nissa, daughter of Syed Golam Mohamed, a descendant of the great and celebrated Durvesh Syed Jelalooddeen Bokhari. My mother, whose name was Mussummat Ruhmannee, was the daughter of Syed Ruhm Ally, son of Syed Mohamed Aslum.

I will here begin to state, as briefly as possible, a narrative of my own life. Barrh, in the Patna district, is the place of my nativity, and I was ushered into the world on the 10th March 1810.

The early part of my life, rather my youth up to the age of 19, was a continued and uninterrupted Scholastic career, the curriculum of my studies embracing chiefly the Arts and Sciences, (the languages themselves being included) in the Arabic, Persian, and other tongues, which in those days constituted, what may now be called, a portion of liberal Education in this country.

I now began to feel somewhat of a worldly ambition, and being conscious (altho' far from betraying egotism) that, having attained a certain amount of proficiency, it was time enough that I should relieve my father of the burthen that I was imposing on him, and work my own way through the world.

My career in life commenced with my appointment, in 1832, in the Patna Civil Cour.. I visited Calcutta, when Lord William Cavendish Bentinck was Governor-General of India. At this time Moulvy Kurrum Hosain Khan was appointed to be *Suffeer* (Ambassador) on the part of Nusseerooddeen Hyder, King of Oudh, and I was appointed his Assistant, where I was in a manner the principal medium of communication between the Supreme Government and the King. This appointment I held for upwards of three years, end was only, on the death of the King, relieved from office.

I then reverted to Government service from 1837. In 1838, I was appointed to be Deputy Assistant Superintendant in the Presidency Special Commissioner's Court, and my duty was to plead in this Court all cases on behalf of the Government.

The Special Commissioner's Court was incorporated with the old Sudder; the Judges of this Court, noticing with satisfaction my professional abilities, were pleased, in 1843, to confer upon me the *Sunnud* (Diploma) of a Pleader in their Court.

On the death of Mr. Bignell, Deputy Superintendant of Legal Affairs, I had the good fortune, after much discussion as to claim and ability of the many canditates who then presented themselves, at the recommendation of the Board, to be appointed, by the Government, on the 3rd May 1845, to conduct the duties of Government Pleader. The double duty of a Government Pleader, and a Pleader

of the Sudder Court, I had now to perform, and, wishing only to say the least, was successful in winning the applause and favor of all with whom I happened, in the course of my professional career, to come into contact.

The Court of Special Commissioner was abolished in 1855 ; and, with its abolition, my connection therewith ceased ; and the services which I had rendered during my employment in that department, I am thankful to say, were acknowleged by the Government, and although all legitimate connection between myself and the Government ceased, as shown above, in 1855, I, nevertheless, always had at heart the interest and welfare of the State. In rendering any service to the Government, I never once have been actuated by mercenary motives. On all occasions invariably, I have felt it a duty, a bounden duty, a pleasure, whenever I have been fortunate enough to be required to do so, to unhesitatingly respond to the calls of the Government, and of the officials employed under it.

When the unfortunate Sepoy rebellion convulsed almost the whole of Her Majesty's Empire in the East, the Government was pleased to appoint me Special Assistant to the Commissioner in the Patna Division ; labor and energy were not spared to discharge my trust in accordance with the wishes and to the satisfaction of my immediate superior, the Commissioner Mr. Samuells, and the Government.

The Govrnment was pleased to fix a monthly salary for me, but I took nothing, simply because the compe-

tency that I have been able to acquire, has all been got under the British Government.

As a further consideration of my services, the Government were pleased to bestow on me the office of an Honorary Magistrate of Calcutta, and a Justice of the Peace, positions which I still hold.

I was next called to fill, for the usual term, a seat in the Council of the Local Government; and afterwards, again on the 6th October 1864, the Viceroy and Governor General was pleased to invest me, for life, with the title of *Khan Bahadoor*.

My appointment, in May 1868, of Honorary Magistrate in the 24 Pergunnahs, by the Hon'ble William Grey, the present Lieutenant Governor of Bengal, was another accession to the honor and dignity which have always been bestowed on me; and the great distinctions of exemption from personal attendance in Civil Courts and of a private entreê in the Government House, were now accorded to me.

In 1867, a very heavy suit was brought in the Civil Court of the 24 Pergunnahs, the claim involving rupees 41,66,364-14, against the ex-King of Oudh, by the heirs of the late Moonshee Sufdur. This suit being replete with fraud, I was, according to the proposition of Colonel Herbert, the Governor General's Agent, appointed Pleader on the part of the ex-King. With a deal of labour and trouble, I however succeeded in obtaining dismissal of this suit. Other claimants appeared; their claims amounted to rupees 56,05,796-1. In this instance also I managed,

with the able co-operation of Colonel Herbert, to reduce the amount to rupees 7,08,760-14-4, and, by amicable adjustment, it was settled that this sum be paid by instalments of 7000 rs. monthly, without interest.

Having now succeeded in mending the affairs of the ex-King, which were in a very disorderly and confused state, my labours, I feel flattered to say, met with the approbation of His Excellency the Viceroy and Governor General, and the Secretary of State, as well as of the ex-King, and the recognition of these services led to the presentation to me of *Khilluts,* and to the conferment upon me of more honor and distinction.

A. A.

Some official correspondence connected with services to Government in 1857.

No. 1151.

From,

The Secretary to the Govt. of Bengal.

To,

Moonshee Ameer Ali Khan Bahadoor,

Calcutta.

Dated Fort William, the 5th August 1857.

Judicial.

Sir;

I am directed to inform you that the Lieutenant Governor has been pleased to appoint you to be Special Assistant to the Commissioner of Patna, and Deputy Magistrate, under Act X. of 1843, in all the districts of the Patna division, * on a salary of rupees 700 per mensem.

2. You will exercise the powers of a Covenanted Assistant to a Magistrate under Regulations XIII of 1797, and IX of 1807, and section 1 Act X of 1854, in the above mentioned districts.

3. It will be necessary for you to make, before the Magistrate of one of the said districts, the declaration prescribed by section 2 Act XV of 1843.

I have &c.,

Sd. A. R. Young,

Secy. to the Govt. of Bengal.

* Patna, Behar, Shahabad, Sarun, Chumparun, Tirhoot.

Extract from a letter of E. A. Samuells Esquire, Commissioner of Revenue for the Division of Patna, to the Secretary to the Government of Bengal, Dated 6th October 1857.

Para 3. "Moonshee Ameer Ali is a man whose interests are bound up with those of the British Government, and whose native shrewdness and knowledge of our resources, shewed him clearly from the commencement what the ultimate result of the present revolt was certain to be. He is one of the leading Pleaders of the Sudder Court, where he is employed in nearly every Behar case. His professional income is popularly estimated at from 3 to 4,000 a month, and he has acquired considerable estates in the neighbourhood of Barrh. If the present rebellion had succeeded, his professional practice would have been at an end, and his estates would have reverted, as has been generally the case in the disturbed districts, to the ancient proprietors. Had any guarantee for his loyalty been necessary, the Government therefore could have desired none better than those which were furnished by his own circumstances and position.

Para 4. "From the first, however, Moonshee Ameer Ali, whose father had been Lord Saheb's Moonshee, and who himself had been for many years a Government servant, attached himself warmly to the cause of the British Government. He exerted himself to induce the Mahomedans of Calcutta to express their loyalty to the

Government, and he kept the Government regularly informed of the state of feeling among the native community, both in Calcutta and Behar.

Para 5. "On the 5th of August, I was informed that my services were required in my present appointment, and that I must be prepared to start on the 7th. On the 6th, Moonshee Ameer Ali and other Pleaders of the Sudder Court came to bid me good bye, and the Moonshee, after mentioning that he had written to his friends and clients in Behar, urging them to stand by the Government, and to afford me their support, added that, if I thought his personal services would be of any use, he would willingly make arrangements for the conduct of his business with his brother Pleaders, and accompany me to Patna. At this time, it will be recollected, affairs in Behar wore a very gloomy aspect. Major Eyre's victory was not known, and it was believed that in consequence of Kooer Sing's rebellion, and Mr. Tayler's order for the withdrawal of the Civilians from that out-station, I should find the entire province of Behar, more or less, in a state of anarchy.

Para 6. "This being the state of affairs, it occurred to me that a shrewd intelligent man like Ameer Ali, intimately acquainted with the private history of every family in Behar, and able to point out the secret springs which were likely to influence them, might be of great service; and I therefore told him that I thought, if he was serious in his offer, and would report it to the Lieutenant

Governor, that it would be cordially accepted. He accordingly waited upon the Lieutenant Governor, who took a similar view of the case to myself, and Moonshee Ameer Ali was appointed Special Assistant to the Commissioner, on a salary of 700 rupees.

Part of para 7. " His assistance was however most useful to me during the Mohurrum. By my desire, he assembled the inhabitants of the different Muhallahs in rotation, and explained to them according to a programme I had previously given him, the precise position of affairs, and the power and resources of the British Government, answering all their questions, satisfying their doubts, and confirming their confidence in the stability of the British rule. He explained to them at the same time, the rules I had laid down for their guidance during the Mohurrum, and the necessity of carefully avoiding every demonstration which might lead to a breach of the peace. He attended at the *Durgah* on the great day of the Mohurrum, and superintended all the Police arrangements at that spot in person, and it was undoubtedly owing, in a great measure, to his exertions that the Mohurrum, which had been looked forward to with dread by so many persons, passed off more quietly than it had ever been known to pass before in the city of Patna, and this without any coercion of the people, or any display of military force.

Para. 8. " Since that period, Moonshee Ameer Ali has been occupied in conducting the extensive correspondence which I have had with native Zemindars, and

others, on affairs connected with the disturbed state of the country, and in acquiring information for me on the state of feeling among the natives, in all parts of my jurisdiction. In all this his zeal, tact, and intelligence, have been conspicuous; and I should be most unjust if I did not acknowledge, in the fullest manner, the assistance which I have derived from him in this department of my duties.

Para 15. "I commend Moonshee Ameer Ali to the notice of the Lieutenant Governor, as a native gentleman who volunteered his services at a critical period in aid of the British Government, and who has performed such services as I have thought proper to allot to him, with zeal, intelligence, and fidelity".

No. 3153.

FROM,

THE SECRETARY TO THE GOVT. OF BENGAL.

TO,

THE COMMISSIONER OF THE PATNA DIVISION.

Dated Fort William, 17th October 1857.

Judicial.

SIR;

I am directed to acknowledge the receipt of your letter No. 1167, dated the 6th instant, reporting that you have permitted Moonshee Ameer Ali Khan Bahadoor

to return to the presidency, the period for which his services were tendered to Government having expired.

2. In reply, I am desired to inform you that, the Lieutenant Governor has learnt with satisfaction that the services of Moonshee Ameer Ali have answered the expectations with which his appointment was made, and have been honorable to himself, as well as of usefulness to the State. You will be good enough to communicate to him this expression of His Honor's sentiments on the subject.

3. In your general observation on the policy that dictated the appointment in question, and on the short-sighted, ill-judged, and impolitic manner in which it has been commented on by the press, the Lieutenant Governor fully concurs.

4. The Lieutenant Governor will submit a recommendation to the Governor General in Council, that Moonshee Ameer Ali, on his return to Calcutta, be honored with a *Khillut*, as a mark of the satisfaction of Government with his services.

I have &c.,

Sd. A. R. YOUNG.

Secy. to the Govt. of Bengal.

No. 1333.

FROM,

THE COMMISSIONER OF PATNA.

To,

MOONSHEE AMEER ALI KHAN,

Calcutta.

Dated Patna, 22nd October 1857.

SIR;

I have much pleasure in forwarding you the accompanying acknowledgment of your services, from the Lieutenant Governor of Bengal, and in adding my own testimony to the zeal, integrity, and ability, with which you discharged the duties entrusted to you in this division.

I have &c.

Sd. E. A. SAMUELLS,

Commissioner of Circuit.

No. 2212.

FROM,

C. BEADON, ESQ.

Secy. to the Govt. of India.

To,

A. R. YOUNG, ESQ.

Secy. to the Govt. of Bengal.

Dated, the 30*th October*, 1857.

Home Department.

SIR;

In reply to your letter, No. 2326, dated the 17th. instant, I am directed to state that the Governor General in Council regards with approval the services rendered by Moonshee Ameer Ali, during the time he held the office of Deputy Magistrate and Assistant Commissioner in the Patna division.

2. His Lordship in Council also desires me to express his satisfaction at the testimony borne by Mr. Samuells to the general loyalty of Mahomedans in the province of Behar.

3. It does not appear to the Governor General in Council that the occasion is one in which a *Khillut* for special service can suitably be conferred on Moonshee Ameer Ali.

I have &c.,

Sd. C. BEADON,

Secy. to the Govt. of India.

March. 29*th* 1858.

MY DEAR SIR;

I have a letter from a Member of Parliament stating that it had satisfied every one, and that Mount Stuart Elphinstone, and many others whose opinions I would value, were delighted with it. It was published in *extenso* in the *Times*, which is an honor rarely granted, and you will see that it has been alluded to both in the House of

Lords and Commons, and that the Duke of Argyll spoke of your loyalty and devotion, and the injustice of the attack on you.

Yours very truly.

Sd. E. A. Samuells.

Extract from the Calcutta Government Gazette. No. 76, *dated* 22nd *September* 1858, *page* 1849.

(Extract of a despatch from the Hon'ble the Court of Directors, to the Government of India).

---

6. On the appointment of Mr. Samuells to succeed Mr. Tayler, Moonshee Ameer Ali was appointed to be Special Assistant to the Commissioner of Patna, and Deputy Magistrate under Act XV of 1843, in all the districts of the Patna division.

7. This last appointment, as observed by the Lieutenant Governor, "has been a good deal cavilled at." We are of opinion however, that the Lieutenant Governor has shown good and sufficient reason for it, and the excellent service rendered by Moonshee Ameer Ali is the best justification of the Government in selecting him for the important office which

* 19 "I may perhaps be allowed here to state that Ameer Ali's appointment was, in the opinion of those best able to judge and appreciate the tone of Patna native society, a highly politic, popular, and useful measure

The better classes of natives in this city have, throughout these evil times, displayed nothing but loyalty and good will to the British Government. The appointment of Ameer Ali, a native of the province, and known to each and all either as personal legal adviser, or a successful Pleader in the highest Court of Judicature, to assist the Commissioner in his early communications with those classes, was precisely what was required to allay fears which were daily gaining ground and strength; fears that the Government were bent

be held at Patna. The marginal * extract from the letter of the late Acting Commissioner, Mr. Farquharson, to the Commissioner, dated 22nd October 1857, contains very strong evidence as to the sound policy of the measure.

on general and indiscriminate vengeance for the atrocities committed in other parts of India. There is no calculating what might have been the danger, or mischief of a spread of the belief among a credulous and timid population. The fear was at once allayed by Ameer Ali's advent, and not only has the real justice of the Government been made apparent to the native mind, but its vast power and resource, not half understood, or believed by the people, were made real, and credible to all.

Speech of Mr. C. Beadon.

Moonshee Ameer Ali,

I perform a duty very gratifying to myself in presenting you before this assembly, and in the presence of so many of your countrymen, with the *Sunnud* under the seal and signature of Her Majesty's Viceroy, conferring upon you the honorable title of *Khan Bahahoor.*

This distinction has been conferred upon you chiefly because of the services you rendered to the Government in 1857. At the time when, owing to the unfortunate circumstances, which need not be dwelt upon, great distrust prevailed between the British Government and its native subjects in this province, you voluntarily placed yourself in the breach, and at considerable personal sacrifices, and in the face of much obloquy, materially assisted as a mediator in restoring mutual confidence, and good understanding.

I cannot better describe your conduct on that occasion than in the words of the Commissioner Mr. Samu-

ells, who commended you as a native gentleman who at a critical period volunteered his aid to the British Government, and performed the services required of him with zeal, intelligence and fidelity.

I now place the *Sunnud* in your hands, and trust that you may live long to enjoy the well deserved honor that has been bestowed upon you.

Mozufferpoor Exhibition,

Dated 19*th January* 1865.

(True Copy.)

Sd. A. EDEN,

Secy. to Govt.

SEAL OF THE SUPREME GOVT.

British India,

MDCCCXXXI

To,

MOONSHEE AMEER ALI KHAN BAHADOOR,

On the recommendation of His Honor the Lieutenant Governor of Bengal, I hereby confer upon you the title of "*Khan Bahadoor*" as a personal distinction.

Simla 26*th October* 1864.

Sd. JOHN LAWRENCE,

Viceroy and Governor General.

Some Credentials of Public Service.

Chowringhee, 9th February 1836.

Certified that the bearer Moonshee Ameer Ali, Government Pleader at the Court of Presidency Special Commissioner, is, without exception, one of the most gentlemanly, polite, well educated and intelligent men of his class I have ever met with: and that though he has always been zealous in his advocacy of the rights of Government, I have never found him exceed the bounds of respect due to the Court before which he was, pleading.

Sd. E. R. Barwell,
late Special Commissioner.
Calcutta Division.

This is to certify that Moonshee Ameer Ali, the Government Pleader in the Special Commissioner's office, is a very superior officer, well versed in the Regulations and the practice of the Court; and that during the time that I have conducted the duties of the Commissioner's office, I have been well satisfied with him: indeed I have seldom or ever worked with so good an officer.

I have much pleasure in recording this opinion of a good and meritorious public servant.

Sd. J. H. D'Oyley.
Special Commissioner,

Dated 27th June 1843.

Moonshee Ameer Ali has requested me to give him a certificate of his conduct, during the period (exceeding 5 years,) that he has acted under my immediate supervision as Government Pleader, in the Court of Special Commissioner. He has been so highly spoken of by the Commissioners themselves that any words from me may almost appear presumptuous. I consider him to be one of the ablest native gentlemen I ever met with. His knowledge of the Regulations is extensive, and he is also well acquainted with the general principles of Law and Equity. I do not believe that during five years I ever had occasion, in any one instance, to complain of his conduct.

Sd. M. A. Bignell,

Calcutta.

Dated 9th September 1843.

Special Commissioner's office

The 19*th February* 1846.

I have much pleasure in contributing to the testimonials that Moonshee Ameer Ali has collected in proof of his talent, character, and conduct, as a Law officer; and I especially record my opinion, that he is in every respect qualified to receive a *Sunnud* as a Vakeel under the Act that has been lately passed by the Supreme Government.

Sd. H. Moore,

Special Commissioner.

Extract from Mr. J. Alexander's printed Report on the Legal Affairs of the Bengal Government for the year 1844-45.

Para. 105. I have not been able to prepare my Special statements of what has been done in the Special Commissioner's Court. The periodical returns made by the presiding officer render any from my office unnecessary. Generally also, in the working of the Court, the great attention paid by Mr. Moore himself, and the integrity and assiduity of Moonshee Ameer Ali, leave but little to be desired in the preparation and disposal of the cases. On all points of importance I have fully explained my views to Moonshee Ameer Ali, who has prepared his pleadings in accordance with them.

Extract from enclosure of Board's letter to Government No. 37, *dated the* 19*th February* 1844.

Of the candidates named by us, I give the preference to Moonshee Ameer Ali, now the Government Agent in the Court of the Special Commissioner. He has a claim, *prima facie*, as being already in the service of Government, and in the Court, where he has been so long, and extensively employed. He bears the highest character for diligence, ability, and integrity. From what I have myself seen of him as agent, I have been led to form a very favorable opinion of his official capabilities, and I am authorized to state that Mr. Davidson also (the late Officiating Member of the Board), who had excellent opportunities

of judging correctly, has formed a high estimate of the Moonshee's capacity for Affairs. His whole time, and attention also, will be devoted to his duties as a Vakeel, a point which I conceive to be of far greater importance than a knowledge of English.

On all points of minor detail, such as knowledge of language, capacity in addressing the Court, &c., &c., the Sudder Court are necessarily far better able to judge than we are; and if Moonshee Ameer Ali, in the short time he has practised before them, has secured the favorable opinion of the Judges, and been recommended by them, as I understand is the case, it may be safely predicted that in his hands the interests of Government will be well and efficiently cared for and protected.

Sd. GEO. PLOWDEN,
Secretary.

Sudder Board of Revenue.
Fort William,
The 10*th March* 1848.

I have known Moonshee Ameer Ali for upwards of five years, and have had frequent opportunities of observing the zeal and intelligence with which he discharges his duty to the Government, and to his other clients.

I know not a native gentleman of higher respectability, or one from whose acquaintance and conversation I have derived greater knowledge.

Sd. CECIL BEADON,

8*th September* 1848.

I have long known Moonshee Ameer Ali. I was first brought into official communication with him when I was Secretary to the Sudder Board of Revenue, afterwards more immediately and constantly when I held the office of Special Commissioner.

I can only say that I entirely concur with my predecessors in that office in the high opinion they have expressed of his talents, character, and conduct.

Sd. E. CURRIE,

22nd. September 1848.

I have great pleasure in stating that a further acquaintance with Ameer Ali has confirmed the high opinion I had formed of him, and found occasion to express five years ago. When I was a Member of the Sudder Board of Revenue, I advocated his claim to be appointed the Government Pleader in the Sudder Court. The several Superintendents of Legal Affairs, whose representative he has been, and the Special Commissioners before whom it has been his duty to plead, are unanimous in awarding to this gentleman, the highest praise for talent, character, and conduct; an acquaintance with him now of 13 years enables me to testify with confidence that their praises are justly bestowed.

Sd. J. LOWIS,

Member of the Supreme Council.

23rd February 1848.

I have merely to state that the praise of Moonshee Ameer Ali, contained in these numerous testimonials appears to me to be entirely deserved.

Sd. E. M. GORDON,

Member of the Sudder Board of Revenue.

Calcutta,

1*st July* 1853.

I have known Moonshee Ameer Ali for upwards of seven years. I have great pleasure in bearing testimony to the very high character he has always maintained.

Sd. GEORGE GOUGH,

Commissioner of Patna.

2*nd January* 1854,

No. 422.

Fort William the 3*rd June* 1855.

FROM,

THE SUPERINTENDENT AND REMEMBRANCER OF LEGAL AFFAIRS.

TO,

MOONSHEE AMEER ALI,

Govt. Pleader in the Special Commissioner's Court.

SIR,

I have the honor to inform you that, in consequence of the clearance of the file in Special Commissioner's Court, I, in a letter which I addressed to Government on

the 8th May last, recommended the abolition of your office; that step has been sanctioned, and nothing now remains but for me to add that I feel much pleasure in forwarding to you the accompanying extract para 2. of a letter No. 324 dated 26th instant, from the Secretary to the Government of Bengal, to my address, acknowledging the ability and integrity with which you have conducted the duties of Government Pleader in the Special Commissioner's Court during the period of your tenure of that office.

I have &c.,

Sd. C. TREVOR.

Supdt. and Rembr. of Legal Affairs.

Extract from a letter from the Secretary to the Government of Bengal No. 324, *dated the* 26*th June* 1855.

Para. 2. With reference to para 12 of that letter, I am directed to request that you will convey to Moonshee Ameer Ali the Lieutenant Governor's acknowledgments of his services under this Government, and the expression of His Honor's satisfaction at the high character for ability, and integrity which you state that he has invariably maintained.

Sd. C. TREVOR.

Supdt. and Rembr. of Legal Affairs.

I have known Moonshee Ameer Ali since I joined the Sudder Court in May 1849; I say with truth (and with pleasure) that I concur entirely in the high opinion of his character and ability placed on record by the several gentlemen who held the office of Special Commissioner before me. He is unquestionably a very able and very deserving public officer, and a perfect gentleman in his bearing and address.

Sd. J. DUNBAR,

Judge of the Sudder Court.

and Special Commissioner.

SOME CORRESPONDENCE OF SERVICES TO THE EX-KING OF OUDH.

No. 62 OF 1868.

To,

MOONSHEE AMEER ALI KHAN BAHADOOR,

Garden Reach.

Dated Calcutta, the 16*th July* 1868.

SIR;

In continuation of former correspondence, I have much pleasure to forward herewith copy of the Secretary of State's despatch No. 95, Political, dated 4th June 1868, received under cover of Foreign office endorsement, No. 726, dated 6th instant.

2, I congratulate you on the opinion which Her Majesty's Government entertains of the value of your services.

I have &c.,

Sd. J. C. BROOKES, *Colonel.*

Offg. Agent Governor-General.

India office,
London,—4th June 1868.

Political.
No. 95.
To,

HIS EXCELLENCY THE RIGHT HON'BLE
THE GOVERNOR GENERAL OF INDIA IN COUNCIL.

SIR,

1. Her Majesty's Government have learnt with much satisfaction, from your Excellency's letter No. 51, of the 6th April 1868, in the Foreign Department, that an apparently highly satisfactory arrangement has been made for the settlement of the debts of the ex-King of Oudh.

2. It is stated that claims amounting to nearly fifty-four and a half lacs of rupees, have been compromised for a sum of little more than seven lacs, to be paid by instalments without interest; and that this is due in a great measure to the exertion of Lieutenant Colonel Herbert, aided by Moonshee Ameer Ali Khan acting on the part of the ex-King.

3. I concur in opinion with your Excellency that this is highly creditable to them; and I sincerely hope that the very serious embarrassments from which the ex-King has thus been extricated, will serve as a warning to him to prevent the recurrence of those acts of reckless imprudence which involved him in these complications.

I have, &c.,

Sd. STAFFORD H. NORTHCOTE.

No. 726.

Copy forwarded to the Officiating Agent to the Governor-General with the King of Oudh, with reference to Lieutenant Colonel Herbert's letter No. 10, dated 13th February last.

Sd. H. LE POER WYNNE,
Under Secy. to the Govt. of India.

Foreign Dept.
Political.
Simla 6th July 1868.

No. 242.

FROM,

SIR RICHARD TEMPLE. K. C. S. I.
Offg. Secy. to the Govt. of India.

To,

THE AGENT TO THE GOVERNOR GENERAL
WITH THE KING OF OUDH.

Dated Fort William, 10th March 1868.

Foreign Department.
Political.

SIR,

I have received and laid before the Governor General in Council your letter No. 10, dated 13th ultimo together with its enclosure, reporting the completion of the settlement of the King of Oudh's debts.

2. In reply I am directed to express the satisfaction of His Excellency in Council with the result of the settlement, which is very creditable to yourself and Moonshee Ameer Ali, who was associated with you on

the part of the King, and to whom you are authorized to communicate the opinion of Government.

3. I am to add the expression of the hope of the Government of India that, now that these immediate difficulties have been overcome, the King will earnestly set himself so to manage his affairs that no similar complication shall again arise. You should carefully impress this on His Majesty.

I have, &c.,

Sd. R. TEMPLE,

Offg. Secy. to the Govt. of India.

Fort William,
The 10th March. 1868

Translation of a letter of W. S. Seton-Karr Esq. Secretary to Government, Foreign Department.

After the usual compliments, allow me to communicate to you that, whereas you have by your best endeavours, great exertions, and by dint of perseverance, combined with the utmost integrity, and prudence, in the management of the affairs of the King of Oudh, discharged those duties which have contributed much to the satisfaction of His Excellency the Viceroy and Governor General, therefore under the orders and instructions of His Excellency, a *Khillut* of dignity, which is herewith sent, is conferred on you.

Sd. W. S. SETON-KARR,

11th January 1869.

CONTENTS.

Chapter I

Governors-General.

Viceroys.

Lieutenant-Governors of Bengal.

Chapter II

Chapter III

Chapter IV

Chapter V.

Precepts

ABSTRACT Translation of the sketch of the family and nobility of His Excy. the Right Honble the Earl of MAYO, *contained in pages* 56 *to* 77.

Mayo—Earl of (Sir Richard Southwell Bourke K. P.) Viscount Mayo, and Baron of Naas, Co. Kildare, in the peerage of Ireland; M. A., P. C., L. L. D. Viceroy and Governor General of India, b: 21st February 1822; succeeded his father, as 6th Earl, 12th August 1867; married 31st October 1848, Blanche Julia, 3rd daughter of George, Lord Leconfield, and has issue.

I. Dermot Robert-Wyndham, Lord Naas born 2nd July 1851.

II. Maurice Archibald. born 22nd December 1853.

III. Algernon Henry, born 28th December 1854.

IV. Terence Theobald, born 2nd April 1855.

I. Norah Mary, died 23rd May 1851.

II. Eva Constance Alline.

III. Florence Blanche Madeline.

The Earl of Mayo, a distinguished statesman, has been M. P. for Coleraine and for Cockermouth, and Chief Secretary for Ireland in 1852, and again in 1858-9, and a third time from 1866 to 1868, when he was appointed Governor General of India. He was made a K. P. in 1868.

Lineage.

This family, MacWilliam Bourke, and that of Clanricarde, derive from a common ancestor, viz William Fitzadelm de Burgo, who succeeded Strongbow as Chief Governor of Ireland in 1177. Sir Theobold Bourke, of Ardnazee, the last MacWilliam Bourke in Ireland, escaped to Spain and was created by Philip II Marquis of Mayo.

John Bourke Esq. (3rd son of Theobald Bourke Esq. of Monycrower, in Kilmaine, co: Mayo, a descendant of the Bourkes of Ballinrobe and Shruel of the house of " MacWilliam Bourke") was a captain of horse under the Marquess of Ormonde during the troubles in Ireland, anno 1641 ; at the termination of which, he took up his abode at Kill, co: Kildare, and marrying Catherine, daughter of Meyler Fey Esq. and niece of Sir Paul Davys, had (with three daughters).

I. Miles, cursitor of the Common Pleas in Ireland d. s. p.

II. Walter, who inherited Monycrower and Kill; married Anne daughter of Robert Annesley Esq. of Ballysonan, co: Kildare, and left, with two daughters; the elder, Mary married to the Rev. T. Murray, and the younger, to Mr. Stafford, a son Theobald of Kill and Moneycrower, who d. s. p. 1751.

III. Theobald Palmerston, M. P. for Naas, d. s. p. 1726. The youngest son,

Richard Bourke, Esqr. L. L. D. married Catherine,

daughter of Charles Minchin Esqr. of Ballinakill, co: Tipperary, and was father of the Right Hon'ble John Bourke of Kill and Moneycrower P. M. for Naas, who married in 1725, Mary 3rd daughter and co-heir of the Right Hon'ble Joseph Deane, lord chief Baron of the Exchequer in Ireland, by whom (who died 21st July 1774) he had issue.

I. John, his successor.

II. Joseph Deane, Archbishop of Tuam, who succeeded as 3rd Earl.

III. Richard.

IV. Thomas, died 19th March 1774.

I. Catherine died 1841.

II. Elizabeth.

III. Margaret, married to Sir Thomas Newcomen, Bart.

IV. Eleanor.

Mr. Bourke, who was of the Privy Council of Ireland, was elevated to the peerage of that kingdom 1st August 1776, as Baron of Naas, co. Kildare; on 13th January 1781, he was advanced to the dignity of Viscount Mayo, of Moneycrower; and created 24th January 1785, Earl of Mayo. His Lordship died 2nd December 1790 and was succeeded by his eldest son.

John, 2nd Earl, who married in February 1764, Lady Mary Leeson, daughter of Joseph, Earl of Milltown, but died without issue, when the honors devolved upon his brother.

Joseph-Deane, Archbishop of Tuam, as 3rd Earl. His grace married in 1760, Elizabeth, only daughter of Sir Richard Meade, Bart, and sister of John, 1st Earl of Clanwilliam, by whom (who died 13th March 1807) he had issue.

I. John, 4th Earl.

II. Richard, Bishop of Waterford and Lismore, born 22nd April 1767; married 20 March, 1795, Frances 2nd daughter of Robert Fowler, Archbishop of Dublin, by whom (who died in 1827) he left at his decease, 15th November 1832.

I. Robert, 5th Earl.

I. Mildred, * in August 1821, to Robert Uniacke Esqr. of Wodehouse, co: Waterford, who died in 1851.

2. Frances, married 10th June 1846, to the late Wm. Henry Carter Esqr. of Castle Martin, co: Kildare, and died 21st January 1858.

3. Catherine, married in 1830 to the Rev. Henry Prittie Perry, rector of New-castle, co: Limerick.

III. Joseph in holy orders, dean of Ossory, born in 1771: married in 1799, Mary, eldest daughter and co-heir of Sackville Gardiner, Esqr., and died 3rd May 1843, having had issue.

1. Sackville Gardiner, rector of Hatherop Gloucester, married 1839, Georgiana Sarah, eldest daughter of John William, 4th Earl of Bessborough, and died 30th January 1860 having had by her

(who died 25th June 1861). Cecil Frederick Joseph born, 1841, Henry Gardiner John, born 20th June, 1843, died 18th January 1860; a son born Lucy and Frances.

2. John William, in holy orders, rector of Offerelane.

1. Elizabeth Charlotte, died 1858.

2. Henrietta Margaret, died 1845.

IV. George Theobald, in holy orders born 15th April 1770, married in 1808, Augusta Georgiana, 2nd daughter of Thomas Webster Esqr. and died 22nd December 1847, having had issue.

1. Richard, born 22nd February 1811, barrister at law; married 26th June 1849, Gertrude, daughter of Robert Burrowes Esq. of Gilltown, Co: Kildare, and died 21st May 1856, having (by her, who married 2ndly North Peat Esqr.) had issue, a daughter Augusta Georgiana Clara; and two sons, Southwell George Theobald, R. N. born in July 1851; and Hubert Edward Madden born December 1853.

2. John. born 15th August 1812, vicar of Kilmeadon Co: Waterford; married 8th February 1842; Louisa Maria, youngest daughter of James David Potts Esq., and has issue, John Frederick born in 1843; William, born in 1851; Arthur born 1852; Harry born 1855; Elizabeth, Louisa and Alice.

3. Thomas Joseph Deane, born 7th March 1815;

Captain 34th. Regt, married in 1848; Mary 2nd daughter of the Venerable Archdeacon Robert Wallis of Nova Scotia.

1. Margaret Louisa Eliza.

I. Catherine died 1841.

II. Mary Elizabeth married in 1789, to Edward Lord de Clifford who died 30 Sept. 1832, without issue; she died 28th May 1845.

III. Elizabeth, died in 1846.

IV. Mary Anne, married in 1806 to the late Admiral Sotheby and died 24th March 1830.

V. Charlotte, married in 1794, to William Browne Esqr. of Browne's Hill, Co: Carlow and died in 1806.

VI. Harriet, died 5th October 1781.

VII. Louisa, died 14th Jan. 1855.

VIII. Theodosia Eleanor, married in 1807 to Robert Hale Esq. of Alderley Co: Gloucester, and died 23rd Aug. 1845.

His Lordship died 20th Aug. 1794, and was succeeded by his eldest son. John. G. C. H., D. C. L. and P. C. as 4th. Earl, born 18th June 1766; married 24th May 1792, Arabella, lady-in-waiting to Queen Adelaide, 4th daughter of William Mackworth Praed Esq., but by her (who died 19th Nov. 1843) had no issue. His Lordship died 23rd May 1849, when the title devolved on his nephew.

Robert, 5th Earl, a representative lord, who was born 12th Jan. 1797, and married 3rd Aug. 1820, Anne Char-

lotte, only child of the Hon. John Jocelyn, of Fair Hill, Co: Louth (see Roden E. of) and by her (who died 26th Jan. 1867) had issue.

I Richard Southwell, present peer.

II. John Jocelyn, Col: in the army D. L. born 1823.

III. Robert, barrister at law, born 1827; married 21st Nov. 1863 Lady Susan Georgiana Broun Ramsay, of Colstoun co: Haddington, eldest daughter and co-heir of the late Marquess Dalhousie.

IV. Geogre Wingfield. M. A. in holy orders, rector of Coulsdon, Surrey, born 1829; married 9th Dec. 1858. Mary Henrietta eldest daughter of the most Rev: Dr. Longley, Archbishop of Canterbury, and has had Walter Longley, born 28th Nov. 1859, and daughter Kathleen Mary, died an infant, 2nd Feb. 1864.

V. Charles Fowler born 1832.

VI. Edward Roden, major 6th dragoons born 1835.

VII. Henry Lorton born 1840.

I. Margaret Harriett.

His Lordship died 12th Aug. 1867, and was succeeded by his eldest son Richard Southwell, 6th and present Earl of Mayo.

Creations, Baron. 1st Aug. 1776, Viscount. 13th Jan. 1781. Earl 24th June 1785.

Arms. Per fesse, or and orm, a cross, gu: in the first quarter, a lion, rampant; and in the 2nd. a hand, erect, couped at the wrist, both sa.

Crest. A cat-a-mountian, sejant, guardant, ppr., collared and chained, or.

Supporters. Two chevaliers, in complete armour, each holding in the exterior hand a pole-axe, ppr.

Motto. A cruce salus.

Seats. Palmerston House, near Naas, co: Kildare; and Hayes near Navan, co: Meath.

BRIEF TRANSLATION OF A SHORT SKETCH OF HIS GRACE THE DUKE OF ARGYLL, K. T., P. C., H. M's SECRETARY OF STATE FOR H. M'S EMPIRE IN INDIA, *Contained in pages 35/*

This book having been commenced with an introduction of the auspicious name of our most illustrious Sovereign, it is concluded with that of H. M's Principal Minister for H. M's Empire in India

His Grace George Douglas Campbell Duke of Argyll, Marquess of Lorne and Kintyre, Earl of Campbell and Cowal, etc. etc., was born on the 30th April 1823, and succeeded his father as eighth duke in April 1847. At an early age he acquired the reputation of a distinguished author, politician and public speaker. His grace married on the 31st July 1844 , Lady Elizabeth Georgiana daughter of the duke of Surtherland. When Marquis of Lorne, he took an active part in the controversy in the presbyterian church of Scotland. In 1842, he published a pamphlet whichexhibited high literary ability, under the title of "*A letter to the Peers from a peer's son.*" His brochure "*On the duty and necessity of immediate Legislative interposition in behalf of the church of Scotland, as determined by considerations of constitutional law,*" was an historical view of that church, particularly in reference to its constitutional power in ecclesiastical matters. In the same year his Grace published "*A letter to the Rev. T. Chalmers, D. D., on the present position of church affairs in Scotland, and the*

causes which have led to it". In this pamphlet he vindicated the right of the church to legislate for itself; but condemned the Free-church movement then in agitation, maintaining the position taken up in his Grace's "*Letter to the Peers,*" and expressing his dissent from the extreme view embodied in the statement of Dr. Chalmers, that " lay patronage and the integrity of the spiritual independence of the church have been proved to be, like oil and water, immiscible. " In 1848 the noble duke published an essay, critical and historical, on the ecclesiastical history of Scotland since the Reformation, entitled " *Presbytery examined* " It wes a very careful expansion of his Grace's earlier writings, and was favorably received. He has been a frequent speaker in the House of Lords on such subjects as Jewish emancipation, the Scottish marriage bill, the corrupt practices at elections bill, the Sugar duties, Foreign affairs, ecclesiastical titles bill, the Scottish law of entail, the Repeal of the paper duties, etc. etc. During the administration of Lord John Russell he gave the government a general support, at the same time identifying his political views with those of the liberal conservatives. His Grace actively interested himself in all questions affecting Scottish interests brought before the Legislature, especially in the affairs of the church of Scotland. In 1852, he accepted office in the cabinet of the earl of Aberdeen as lord-privy-seal. On the breaking up of that ministry, in February 1855, in consequence of the secession of lord John Russell, and

the appointment of Mr. Roebuck's Committee of inquiry into the state of British army before Sebastopol, he retained the same office under the premiership of lord Palmerston. In the latter part of 1855, his Grace resigned the privy-seal, and became post-master-general. In lord Palmerston's cabinet of 1859, his Grace resumed the office of lord privy-seal, which he exchanged for that of post-master-general on Lord Elgin being sent, in 1860, on his lordship's second special mission to China. The noble duke was re-appointed lord privy-seal in 1860, was elected rector of the University of Glasgow in November 1854, presided over the twenty-fifth annual meeting of the British Association for the advancement of Science, held at Glasgow in September 1855, and was elected president of the Royal society of Edinburgh in 1864. He is heriditary master of the Queen's household in Scotland, Chanceller of the University of St. Andrew's, a trustee of the British museum, and heriditary sheriff and lord lieutenant of Argyllshire. In 1866, his Grace published "*The reign of law*".

The duke has issues:

1. The most noble John Douglas Sutherland Marquess of Lorne, M. P., who was born on the6th August 1845.
2. Lord Archibald, born 18th December 1846.
3. ,, Walter, ,, 30th July 1848.
4. Lady Edith ,, 7th November 1849.
5. Lord George, ,, 25th December 1850.
6. Lady Elizabeth ,, 4th February 1852.

7.	Lord Colin	born	8th March 1853.
8.	Lady Victoria	,,	22nd May 1854.
9.	,, Evelyn	,,	17th August 1855.
10.	,, Frances	,,	22nd February 1858.
11.	,, Mary	,,	22nd September 1859.
12.	,, Constance Harriet born, 11th Nov. 1864.		

Creations.

Baron Campbell 1445; earl of Argyll 1457; baron of Lorne 1470; duke of Argyll, marquess of Lorne and Kintyre, earl of Campbell and Cowal, viscount of Lochow and Glenilla and baron of Inverary, Mull, Morven and Tiry 1701, baron of Sundridge 1766, and baron of Hamilton 1776.

Seats,

Inverary Castle, Argyllshire, Roseneath, etc.

Town residence.

Argyll lodge, Campden hill, Kensington.

In 1868, the noble duke has accepted the office of Secretary of State for H. M's Indian empire, in the cabinet of the right honorable William Ewart Gladstone, and it is hoped that the distinguished statesman's administration of H. M's Indian empire will be so exemplary for wisdom and goodness as to conduce to the greatest prosperity and happiness of the many millions of inhabitants of this great dependancy of H. M's vast empire.

FINIS.

تصحیحنامهٔ اغلاطِ طبع

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۴	۴	سولا	سولی
۳۴	۲	ودرهمان	درهمان
۵۷	۸	ینٹک	بنٹک
۹۱	۴	تمجدمآب	مکرمت مآب
۱۰۴	۷	بہ کرسی	بر کرسی
۱۰۷	۳	تمجد انتساب	مکرمت انتساب
۱۱۰	۹	منصرمان	منتظمان
۱۱۶	۵	تمجد شیم	مکرمت شیم
۲۰۰	۷	از استماع	اما از استماع
۲۰۱	۱	وہم از	وجہ از
۲۸۵	۵	مجالست	محالست
۲۸۹	۹	دار	دارد
۳۲۹	۸	اوفات	اوقات
۳۷۲	۶	پسند	بسند
۳۷۴	۳	شوکت	شوکت معمور

گلی از باغ مدحش کس نه چیند | که مثلش کس نه دیدست و نه بیند

چو مارا در صف محشر در آرند
بسلک بندگان حیدر آرند

سپاس برتر اساس خدای بی همتا را که بعون عنایت بی نهایتش
نسخهٔ عجیبهٔ امیر نامه مع ضمیمهٔ لطافت شمیمه بتاریخ
دوازدهم ماه جنوری ۱۸۹۳ع مطابق بستم ماه شوال ۱۳۱۰ هجری
از قالب طبع بر آمد و برنگ باغ و
بهار منظور انظار
شد

خطای گر بر آید در گذارند ‌ ‌ خطا کاران بلطفت امیدوارند

دران روزیکه محشر نام کردند ‌ ‌ دو عالم تلخی اندر کام کردند

چو هول جانکنش آید فریاد ‌ ‌ ملک لرزد بخود چون بید از باد

روان انبیا از هول آنروز ‌ ‌ فتد در آتش اندوه جانسوز

بگیر دست من دست الٰهی ‌ ‌ نه بیند کشتیم روی تباهی

بود دست من و دامان حیدر ‌ ‌ الٓش خواهم ز دست خوان حیدر

چه حیدر مالک ملک هدایت ‌ ‌ نبی را جانشین شاه ولایت

خدادادش بسر تاج کرامت ‌ ‌ اما می درة التاج کرامت

به برج معرفت تابنده ماهی ‌ ‌ در اقلیم ولایت بادشاهی

دران صحرا که باشد آب نایاب ‌ ‌ بحکم ساقی کوثر دهند آب

بحکم او سپیدی تا سیاهی ‌ ‌ نفاذ امرش از مه تا بماهی

همین بس افتخار و احترامم | که شد بر مدح او ختم کلامم

الهی تا بود این نامه را نام | وزیر و شاه را باشد جهان رام

بتدبیر وزیر و همت شاه | که این مهر درخشان است و آن ماه

زمین از شر دوران در امان باد | شه و دستور بر روی حکمران باد

قطعهٔ ثانی در شکر حضرت باری جلّ شانه

بشکر ایزد اینک تر زبانم | که آمد حرف شکرش بر زبانم

رسید این نامهٔ دانش بپایان | پسندیدهٔ دانش گرایان

زدم در بحر انشا غوطه ها چند | کفم آورد دُرّ بی بها چند

ز ارباب نظر امیدوارم | کرم را از کریمان چشم دارم

اگر زین دفترم حرفی خوش آید | که حرفی ناخوشی هم دلکش آید

بمن چشم عنایت بر گمارند | دعای مغفرت در کار دارند

زهی رکن رکین شهریاری ‏ رموز آگاه طرز ملکداری

همایون صورتی روشن قبایی ‏ گرامی گوهری فرّخ اسایی

نکات آموز تدبیر ریاست ‏ سراپا صورت عقل و فراست

بهر جا شهرهٔ جود و نوالش ‏ جهان پر گشته از صیت کمالش

نوالش از میِ توفیق سرجوش ‏ کمالش عقل را بر دوزه سر هوش

بایجادِ امور خیر طاق است ‏ همانا مصدرِ این اشتقاق است

بحمد الله که این نقش و نگارم ‏ گزین عهد ست نیکو یادگارم

بدور حکم این دستور خوشنام ‏ قرین شد بزیب حسن انجام

چگویم اتفاقش در چنین عهد ‏ برنگ اجتماع شیر با شهد

چسان لذت رسانم در مذاق است ‏ تعالی الله چه حسن اتفاق است

من از خود هستم از هر وصف خالی ‏ ندارم جز کمال بیکمالی

خوش حالی و فارغ البالی در سایهٔ حمایت حضرت
دستور عظمت و شوکت معمور بیش از بیش دارد و وجود
با نصفت وجود حضرت دستور عظمت و شوکت را باعث
ازدیاد هرگونه رونق و سرسبزی این ملک و ملکیان می انگارد

نظم

همانا کین وزیر عالم آرا
مشیر خاص شاهنشاه مارا
مدار هر عمل برکار عدلست
ضمیرش مطلع انوار عدلست
ز او صاف کرم آب گل اوست
رفاه عام مقصود دل اوست
بجود و مرحمت ابریست مدرار
ندارد جز رعایا پروری کار
بتدبیر سیاست بی نظیراست
بلطف و معدلت آفاق گیراست
اساس حکم را قوت چنان داد
شکوهش در دل آفاق افتاد

سنڈرج وہملٹن انڈی پیرج آف گریٹ
بریٹن کے ڈی پی سی لارڈ لفٹننٹ آف
کونٹی آرگیل ماسٹر مورو ثی امورات خانگی
جناب ملکہ معظمہ بمقام کیپر آف ڈنسٹافنج
کاستاس و کارک وچینسلر مدرسۂ
سینٹ انڈروس وٹرسٹی عجائب خانہ
برطانیہ و وزیر اعظم ممالک محروسۂ ہند
اکنون کہ زمام بست وکشاد این مملکت فرخندہ بنیاد بکف
اختیار و قبضۂ اقتدار چنین رئیس باد انش و فر و قہرمان
معدلت گستر افتادہ ہست دولتخواہ بلا اشتباہ با دیگر رعایای
اطاعت گزین اخلاص آئین امید ہرگونہ صلاح و فلاح و

املا کند * مگر دفتری دیگر انشا کند ناچار باختصار می پردازم
و اکتفا بذکر خطاب مستطاب جناب ایشان میسازم و ازانجا که
هر حرفی ازین خطاب مستطاب اشارت بصنفی از آنهمه اصناف
اوصاف هست درینصورت قیاس مناقب نمایان و مراتب
بی پایان جناب ایشان راهمین خطاب مستطاب بنظر دانش پسند
پسند می تواند شد و خطاب مستطاب جناب ایشان اینست

جَارج ڈگلَس کیمپَل ڈِیوک و اَرل آف آرگیل
مارکوئس آف لارن و کِنٹر آرل آف
کیمبَل وَیکونٹ آف لوچاؤ و گلین ویل و بیرن
کیمبل و بیرن آف لارن انوِریری مَل مارن
وکَیری اِنڈِی پیرِج آف اسکاٹلنڈ و بیرن

واشغال وکارهای جمیله ومناصب وخدمات معظمهٔ جزیله
که ذات ذات الکمالات جناب ایشان متصف بآن میباشد ونیز
بیان کمال رفعت شان وعلو خاندان جناب ایشان و
تفصیل همگین مراتب ومناصب نیاکان آن خجسته دودمان که اکثری
ازان برگزیده نیاکان لارڈ و ڈیوک وارل و
مارکوئس و بیرن گذشته ومرتقی بمدارج و
مصاعد بلند گشته اند وهمچنین تصریح دیگر سائر فضائل و
کمالات وتشریح تمامی شرائف حالات جناب ایشان
زیاده ازان است که خامهٔ زبان این کج مج بیان راست
باحصای آن تواند رسید معهذا گنجائش این همه تفاصیل و
بیانات درین مختصر غیر متصور الحق ؎ گرآن جمله راسعدی

بآن دست داده منصب جلیل وزارت علیا جناب حضرت ملکهٔ
معظمهٔ انگلشورستان جنت نشان هند است که درین زمان جناب
ایشان مشتغل مشاغلش میباشند الحاصل ذات مستجمع الصفات
جناب ایشان مرجع ومجمع گزیده ترین مناصب و مهام از
ابتدای ایام است و با اینهمه اشغال سترگ شوق اشتغال
علوم واشاعت و ترویج فنون و کمالات بجدی دارند
که درسال یکهزار و هشتصد و شصت و شش کتابی موسوم
به رین آف لا تالیف فرموده که ربایان موائد فضل و هنر را
ازین خجسته تالیف بتازه چاشنی بیان لطیف بنواختند
واز سر نو بشکر و ثنای والای خود رطب اللسان و عذب البیان
ساختند شرح جمله تصانیف دانش انگیز و تقاریر منافع آمیز

رئیس قیسیان منتخب گشتند باز بماه سپٹمبر سنه یکهزار و هشتصد و
پنجاه و پنج در مجلس شوری که از برای کنکاش در ترقی علوم
و فنون مقام گلاس گو منعقد شده بود صدر انجمن گردیدند
و مناصب و خدماتیکه جناب ایشان را باستحقاق وراثت
اباً عن جدٍ رسیده و حاصل گردیده است اول ماسٹری
انتظام خاص بیت‌دابیر منزل حضرت ملکهٔ معظمه بمقام سکاٹلنڈ
است دوم کینسلری مدرسه سنٹ انڈرو سوم عهدهٔ امانت
عجائب خانهای مملکت برطانیه چهارم منصب جلیل شریف
و لارڈ لفٹننٹ آرگیل شهر و معظم ترین مناصب و مراتب
که قرعهٔ دولتش در سال یکهزار و هشتصد و شصت و هشت بنام نامی
جناب ایشان افتاده و اقصی مدارج اعتلا و ارتقام جناب ایشان را

با واخر همین سال بعد استعفا ازان خدمت روزی چند کار فرمای

عهدهٔ پوست ماسٹر جنرل ماندند و بعد ازان در سال یکهزار و

هشتصد و پنجاه و نهه بار دگر بعهدهٔ مشاورت تحت وزارت

لارڈ پالمرسٹن مقرر شده بزمرهٔ مدبران پریوی کونسل در آمدند

و در سال یکهزار و هشتصد و شصت هنگامیکه به لارڈ

ایلگن بار دوم سفر مهم چین رو داده بود جناب ایشان

را باز برای چندی نقل و تبدل ازین عهدهٔ جلیله

بخدمت جزیلهٔ پوست ماسٹر جنرلی پیش آمد و آخر بهمان

سال لارڈ پریوی کونسل مقرر شدند و بقرب همین ایام

در بزرگ آموزشگاه گلاس گو که در سنه یکهزار و هشتصد و

پنجاه و چهار طرح بنای آن صورت گرفته بود برای منصب

وپنجاه و یک در بزرگ تعلیمگاه سنت انڈروز منصب کینسلری
بجناب ایشان متعلق شد. و از حسن سرانجام آرائشی تمام یافت
سپس در سال یکهزار و هشتصد و پنجاه و دو جناب ایشان
بمحکمهٔ مشاورت ملکی حکام ارل آف ابر وین بر منصب
جلیل لارڈ پروی سیل ترقی عاجل حاصل کردند و
هرگاه سلسلهٔ آنمحکمهٔ مشاورت بماه فروری سال
یکهزار و هشتصد و پنجاه و پنج بگسست و دیگر مجلس شوری
بخصوص تحقیق و استکشاف حالات عساکر برطانیه متعلق
سیباستاپول باهتمام مستر ریوک تازه صورت انعقاد
بست جناب ایشان چندی برهمان منصب پیشین لارڈ
پریوی سیل تحت وزارت لارڈ پالمرشٹن منصوب گردیده

عہد حکومت لارڈ جان رسل بارای گورنمنٹ درخصوص
نگہداشت آزادی رعایا اتفاق فرموده رای رزین خود را
بنہایت خوش عنوانی و نغز بیانی بر منصۀ تحریر و تقریر
جلوه گر ساختند و از بسکه فلاح جوئی عامۀ بنی نوع
انسان سجیۀ رضیه و شیمۀ مرضیۀ جناب ایشان افتاده
است عنان توجه خاطر عاطر با صلاح و درستی سوالات
ترقی اسکاٹلند بیش از بیش منعطف میداشتند و مدام
هنگام اجرای تازه قانونی علی الخصوص بامور کنیسۀ آنجا
علم همت بتائیدات شایان برمی افراشتند و خدمات و
مناصبیکه بعروج و ارتقای جناب ایشان مفتخر گشته تفصیلش بر
سبیل اجمال برین منوال است که اول بسال یکهزار و هشتصد

انیقسم تقاریر و بیانات بلاغت و لطافت عنوانات جناب ایشان
چه در بحث آزادی یهودی کیشان که با یوان هوس آف پیرس
در مجمع عام آویزهٔ گوش جان مستمعان شده بود و چه در
آئین ازدواج اهالی اسکاتلند و چه در معاملهٔ قانون انتخابی
که نسبت به رئیسان انگلند نازیبا مینمود و چه در قواعد
پیشوائی کنیسه و چه در مادهٔ قانون اسکاتلند بخصوص تقرر
جائدادش ازبرای وارث مستحق و چه بمقدمه منسوخی ٹکس
کاغذ اسٹام خیلی شائع و بنوعی مطبوع طبائع گردیده است
که هر یکی ازان بر کمالات نفسانی و غایت فضل و همه دانی
جناب ایشان حجتی روشن و استدلالی بین میباشد
و نیز از جمله افادات جناب ایشان یکی آنست که در

متضمن با حالات و کیفیات کنیسهٔ اسکاٹلنڈ مزین به پیرایهٔ انطباع
گردید درین رساله بنای سائر حقوق آن کنیسه بر ضوابط و
قوانین نهاده آن جمله ضوابط و قوانین را به همین آئین شرح و بسطی تمام داده اند
درک مضامینش باکثر خواطر حظی وافر رسانید سپس در سال
یکهزار و هشتصد و چهل و هشت کتابی در تاریخ اسکاٹلنڈ
از ابتدای ایام ترقی آنمقام مسمی به هیپرس ہٹری الکزامنڈ
تصنیف فرمودند که از طبع و اشتهارش صیت لیاقت و
کمال جناب ایشان بسان پرتو مهر منیر آفاق گیر گشت و
علاوهٔ اینهمه تصانیف بلیغهٔ جناب ایشان در انواع مباحث
و معاملات سترگ بسا تقریرات رائقه افاده فرموده اند
و باکثری از مسامع و مجامع گلریزی و گهرفشانیها نموده چنانچه

گفت غرضکه بدین صفاتِ سه گانه یگانهٔ زمانه مشتهر گشتند و
بسان مارکوئس لارن درصرف ہمت باصلاح ترقی امور
کنیسه بیسٹرین واقع مقام اسکاٹلنڈ بدان مایه توجه فرمودند
که ڈاکٹر شلمرش جناب ایشان را از گرامی موئیدینِ آن
کنیسه خواند و در سال یکهزار و ہشتصد و چہل و دو عیسوی که
گزیده و جیزه از تصنیفات جناب ایشان موسوم به
ای لٹر ٹو دی بیرس فرام پیرس سن
مطرز بطرازِ طبع و تالیف گشته بلطف تحریر پر بلاغتش لذتہا
بمذاق سخن شناسان معنی رس داد و بکمال مرتبه مطبوع
طباع افتاد و در ہمان سال و ایام رسالهٔ دیگر رقمزدهٔ خامهٔ
بلاغت ختامهٔ جناب ایشان بنامِ طامس شلمرش ڈی ڈی

سی ام ماه اپریل سنه یکهزار و هشتصد و بست و سه عیسوی مشکوی
جلالت و نبالت را بنور ولادت باسعادت خود رونق بخشیدند
و پس از انقراض عهد صبا و کسب کمالات علوم و فنون پیش ازانکه
جانشین منصب پدر نامور خود گردند بماه اپریل سنه یکهزار و
هشتصد و چهل و هفت عیسوی در عمر بست و چهار سالگی
باتصاف سه نوع صفات و کمالات علم شهرت در انگلستان
دیار و دیگر ممالک آنجوار برافراختند اول تصنیف کتب و
رسائل که عمده نتائج و اثمار شجره همیشه بهار علم و خرد است
دوم تدبیر مصالح امور سلطنت که نقود خزینه عقل و نظر را
مصرفی به ازان نشان نداده اند سوم حسن تقریر و بیان
که بهین زیوری از برای شاهد زیبا جمال فضل و کمالش توان

اَلسُّکُوتُ فِی مَحَلِّ الْبَیَانِ بَیَانٌ در تمدیح حضرت شاهنشاه

خورشید کلاه همینکه نشانی از محل بیانی داده مهر شکسته

صموت راپیش از تمام کردن حرفی برلب گویای باز نهاده‌ام

همبران نسق بتوصیف وزیر ماه تنویر هم باندک بیانی که بیش

ازتعیین مکانی نمی باشد خواستم که سرمایهٔ فخر وسعادت

براندوزم وچنانکه صبح سرآغاز این نامه بنام نامی شهنشاه

خورشید کلاه پرنور و ضیا گشته است شام سرانجامش را

باسم سامی وزیر ماه نظیر روشن ومزین ساخته سیمای عز از

وامتیاز خود برافروزم مخفی مباد که این قهرمان

معدلت گستر دستگیر ارباب فضل و هنر هفتمین ڈیوک از بزرگان

والادودمان رفیع الشان تیس آرگیل می باشند بتاریخ

وبرگزیده آمد تا ازانسانکه درکتاب روزگار وصحیفهٔ دور دوّار بهر دو

طرف مهر نورانی مهر و ماه برصفحات اوراق سفید وسیاه زده

مسجّل ومزینش ساخته اند اوّل وآخر این نامه ام نیز همچنان بمهر

نورانی محامد شهنشاه و وزیر مهر و ماه نظیر مسجّل ومزین باشد

وسواد وبیاضش همواره برنگ سواد و بیاض صحیفهٔ روزگار

ساطع الانوار ماند هرچند ازان وادی نامرادی که کمیت

خامهٔ این سرگردان تیه حیرانی را بقطع فیافی ثنای

پرسنای حضرت شهنشاه خورشید کلاه پیش آمد نیکو

ظاهر و باهر که در طی بیدای مناقب ثاقب وزیر ماه

تنویر هم جز سکندریها خوردن وراه بجای نبردن

حاصلش هیچ نتواند بود ولیکن چون نظر بحکم

لطف او با دوستان با غنچهٔ گل چون نسیم قهر او با دشمنان بوستان چون صرصری

آن امیر ابن امیر ابن امیر ابن امیر دودمان سروری را سرور والا سری

قصر دین و دولت انگلنڈ را رکن رکین چار دانگ هند را دستور والا گوهری

عقدهای مملکت را ناخن آمد فکر او تیغ تدبیر سیاست را انتظامش جوهری

شخص او را در فضائل هم بعلم و هم عمل دیدهٔ گردون ندیده است و نه بیند همسری

نیست در ابنای هر امروز تمثالش کسی ثانی او هم خود او باشد نباشد دیگری

کیست آن ممدوح عالی منزلت ڈوک آرگل بر سر بالای والای وزارت افسری

پایه سنج قدرش آمد ملکهٔ انگلنڈ و هند تاجدار آسمان خرگاه کیوان منظری

با برایا راست کار و با خدا طاعت گذار عبد را فرمان ده و معبود را فرمان بری

از پی دفع گزند چشم این شاه و وزیر اختران را باد اسپند و آسمانش مجمری

بالجمله ابتدا از ان نقش و نگار و انتها باین رنگ و بهار از ان پسندیده

افتاد حبذا وزیرا رسطو تدبیر رشید ارکان مملکت مصلح ضوابط سلطنت راز دار دولت باهره فلاح جوی سلطنت قاهره قدر افزای هنرمندان دانش قرین سرپرست دانش پسندان هنر آگین آنکه صیت نوالش چارسوی جهان در گرفته است و آوازهٔ کمالش ششجهت عالم رفته لمولفه قصیده

آفتاب عقل را رای منیرش خاوری
آسمان فضل را فکر متینش محوری

گوهر درج شرف دستور عالی گوهری
بر سپهر حشمت و اقبال روشن اختری

مجمع فضل و کمال و منبع جاه و جلال
فیلسوف اعظمی دستور دانش پروری

از کمال فیلسوفان گر دفاتر بنگرند
زان دفاتر دفتر فضلش بود دستر فتری

تا خدائیش آفرید آمد ندا از عقل کل
در وجود آمد ارسطو بادشاه اسکندری

با کمال جامعیت در کمالات بشر
کمتر آمد همچو فرزندی بطن مادری

خیمیمة التالیف محتوی بر ذکر شرائف حالات

عالیجناب مستطاب مکرمت وایالت

مآب حشمت نشان سپهر آستان قوت

بازوی سلطنت مدبر تدابیر مملکت مخاطب

بگرامی خطابها ملقب بسامی القابها عالیجناب

هیز اکسلنسی جارج کیمبل ڈیوک آف آرگیل

دستورِ محتشم و وزیر معظم ممالک محروسهٔ

جنت نشان هندوستان

ازانجاکه عنوان کتاب تبذ کار محامد بار حضرتِ شهنشاهِ فلک بارگاه

زینت یافته خاتمه اش را بحسن انضمام شمهٔ از مناقب ثاقب والا

دستور عظمت وشوکت معمور بر آراستن وموشح نمودن مناسب

His Grace
The Duke of Argyll
K. T.

والحمد لله حمد الشاکرین و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

شکر لله که درهمین ایام
یافت این نسخه زینت اتمام

از سوادش که هست نور فواد
سرمه در چشم اهل بینش باد

درنگ نکنی هنگام وعده اول غور کنی انگاه وعده نمائی
غربا و مساکین را نیازاری و تا توانی دل هر یک را خوش داری

تمت

بتوفیق خداوند کون و مکان و تائید خلاق دو جهان کتاب
افادات انتساب و نسخهٔ بیمثل و نایاب که مسمیٰ است بآمیرنامه
بتاریخ دهم نومبر سال یکهزار و هشتصد و هفتاد عیسوی
مطابق پانزدهم شعبان المعظم سنه یکهزار و دو صد و هشتاد و هفت هجری
در ساعتی سعید و اوانی حمید از قالب مطبع سنگین مطرز بصد گونه
طراز رنگین بر آمد و بشاطگی خامه معجز طراز و هر هفت آرای کارپردازان
سحر ساز حله زیبای انطباع و حلیه خوش نمای قبول طباع پوشیده
برنگ شاهد رعنا دلفریب نظارگیان و مشتاقان قدردان شد

آخرین نصیحت من انیست که عمر خود را ببازی و غفلت رایگان نسازی
باموز نیک مائل باشی نماز پنجگانه که خلاصهٔ شکر منعم حقیقی است در ادای
آن سستی نکنی بدادن صدقات و زکاة چست باشی انچه علم آن نداری
پرسیدن آنرا عار نه انگاری سخن در محافل آهسته و سنجیده گوئی
ملازمت ابواب حکام و رؤسا و علما و عقلا را هرگز ترک نه نمائی که
موجب فلاح دین و دنیا است و باعث وقر و رفاه پیش خلق و خدا
در هیچکار تانی نکنی محنت شعار خود سازی از دروغ و مکر بگریزی
خشم کم کنی مواعظ و نصایح بزرگان همیشه در نظر داری و کتب قدما
و رسائل اخلاق را همواره بمطالعه در آری بر خویشان و دوستان و چاکران
شفقت کنی و اسباب آسایش ایشان همیشه ملحوظ داری در ادای دیون
و مواجب هر زود یکه ممکن باشد ازان درنگذری با یفای وعدهٔ

از گذشته بهتر شوند همت بطلب ترقیات برگمارند و حوصله این طلب همواره
بلند دارند و اوضاع نیک در تحصیل مدارج اختیار نمایند و بلحوق رنج و مشقت
از فکر و طلب باز نه آیند هزاران فرومایگان و کم وقعان بزور علم
و کوشش و توانائی فکر و همت صاحب دولت و مکنت گردیدند
و بمدارج اعلی رسیدند و بیشتر اصحاب وقع و دولت باختیار بد و ضعف و
کم همتی از مراتب خود درافتادند و آبروی سالهای دراز با خاک برابر کردند
و بباد دادند **پند چهل و چهارم** [۴۴] مال و دولت و جاه و حشمت از
بزرگترین انعامات حضرت رب العزت است باید که قدرش
بشناسی و مصارفش بدانی همین اموال است که یکی را باعث عیش و عشرت
در دنیا و آخرت هر دو باشد و دیگری را هم در دنیا موجب رنج و
حسرت گردد و هم در عقبی بسبب خسران و معصیت **پند چهل و پنجم** [۴۵]

پند چهل و یکم

گفت پیغمبر سه چیز ای نیکخو ... هر که زین هر سه یکی باشد در او
نیک بخت او را مدان در کائنات ... گرچه باشد کامل از صوم و صلوة
چون سخن گوید بود کذب و گزاف ... ور دهد وعده کند آنرا خلاف
گر دهند او را امانت در جهان ... از بدی ورزد خیانت اندر آن

پند چهل و دوم مرد عاقل را باید که از مجادله و مخاصمه در هر گونه معامله فرسنگ ها بگریزد و به خمار جهالت دولت و ناموس را خراب نسازد و دوست را عدو نکند اگر بفرض هر گونه زیانی ببیند و تاب تحمل دارد گوارا کند هزاران امرا و روسا را دیدم که بادنی امری خان و مان با خمار مستی خفتند انگاه شکست کم چاره کار از کف اختیار رفت

پند چهل و سوم مردان را باید که در هر امر اولو العزم باشند و صاحب همت تا هر روز فلک

ساکت شوی و بدر وغش طعنه نه زنی عیب پوشی بهترین عادات است
و موجب ثواب اول عیوب خود را نگاه کنی پستر بعیوب دیگران نظر
افگنی که جز ذات پاک پروردگار عالم بی عیب کسی نیست **پند**
سی و نهم ۳۹ اگر از دوستی و رفیقی و یا عزیزی و زیردستی
خطائی سرزند عتابش نکنی بلکه به نرمی و آشتی بوی بگوئی و اگر به تقصیری
عفو بجوید زود بپذیری و حقوق آشتی و خدمت ویرا یکباره برهم
نه زنی **پند چهلم** ۴۰ در خبر است از حضرت خیر البشر شافع
روز محشر علیه الصلوة والسلام هر که دیانت ندارد دیندار نباشد

ما احسن قوله

با تدین باش ای مرد خدا   تا شوی در ظل حق روز جزا
گر نه سازی تو دیانت اختیار   کس نیارد قول و فعلت در شمار

۳۵

خوری و اصلاح از پرهیز و طبع جوئی پند سی و پنجم اگر از شامت نفس گناهی بکنی پوشیده کن و حیا شعار خود ساز چه هر که عیب خود را از دیگران نپوشد و از ان شرم ندارد بی حیا باشد و شرع گناه کردن نهان به از عبادت فاش و ظریفی گفته است رباعی

گر باده خوری تو با خردمندان خور | یا با صنم تازه رخی خندان خور
بسیار مخور فاش مکن و رد مساز | اندک خور و گهه گهه بخور و پنهان خور

۳۶

پند سی و ششم قطعه ابن یمین

پدر که جان عزیزش بلب رسید چه گفت | یکی نصیحت من گوش گیر جان عزیز
بدوست گرچه عزیز است راز دل مگشای | که دوست نیز بگوید بدوستان عزیز

۳۷

پند سی و هفتم هر سخن که از کسان بشنوی بمیزان خرد آنرا بسنجی انگاه جوابش دهی پند سی و هشتم اگر از یکی دروغی بشنوی

۳۸

بدترین کسب است پاداش آن در دنیا حاصل آید و مواخذهٔ اخروی
بر ذمه باقی ماند برای تلذذ فانی بخاطرهٔ جاودانی افتادن بس نادانی است
پسندی ۳۳ سیوم بکوچه گردیدن و بردکانها نشستن و بقهقهه
خندیدن وقع مردم کم میکنند و از درجه حیا می افگند ۳۴ ناپسندی چهارم
آدمی را چنانکه تلاش و فکر ترقیات ضرور است حفظ صحت و تندرستی هم
از جمله واجبات است چه هیچ کاری بغیر صحت درست نباید سائر اسباب
معاش و معاد از تربیت و تجارت و خیرات و عبادات بی درستی
طبع و جسم و حواس و قوت صورت نه بندد و در خوردن و خفتن و
بیدار بودن و شغل و کار نمودن مدام خواهش صادق و اعتدال
ملحوظ می باید داشت کم خوردن چستی می افزاید و سیر خوردن سستی
معده را دکان عطار هم نباید ساخت که آنهم مرضی است و بالضرورت

هزار درجه اولی تر از انست که وام ستانی و ذائقه بکام وزبان رسانی
پند بست ۲۹ و نهم مال و منال دنیوی نه لائق دل بستن است
مگر چون انسان را از ان گزیری نبود بقدر کفایت در تحصیل و احراز آن
بکوشد و بنوعی در بند آن نباشد که اگر فوت شود اندوهگین گردد
بلکه اعمال حسنه و میراث سزاوار است که بدو گرویده شود که هم
در حال حیات مایهٔ توقیر و احترام است و هم بعد ممات انیس و موجب
رستگاری از آلام و اسقام پند سی ام در هیچ چیزی بی تامل و
اندیشه دست نیندازی تا عاقبت پشیمانی نبری عجلت خجالت می آرد
و تامل دانش می افزاید پند سی و یکم در سفر رفیق شفیق
همراه دار تا بامن و راحت بگذری که گفته اند الرفیق ثم الطریق
پند سی و دوم گرد آوردن معاش زندگی بزور و مکر

خواهد و ترا تجسس آن ضرورتی نبود بهتر آنست که نکنی و راز هر کس که دریافتی بدل خود امانتش داری خصوصاً راز بزرگان و ارباب حلّ و عقد که اظهارش بسا اوقات موجب رنج و وبال و سبب زیان جان و مال باشد اگر قدرت حفظ و نگاه نداری بار آن هرگز برخود نگیری

پند بست و هفتم در پی آزار و بدبینی کسی از بهر منفعت یا نام آوری خود هرگز نباید بود که بدتر ازین گناهی نیست اگر یکی در پی بدی تو باشد از وی پرهیز کن و مانای وی مشو که فرق نیکی و بدی در میان باشد

بقول حافظ

مباش در پی آزار و هرچه خواهی کن که در طریقت ما غیر ازین گناهی نیست

پند بست و هشتم تا توانی وام از کسی مخواه که بلای بدتر ازین برای انسان نیافریده اند اگر گوشت نباشد با نمک و پیاز نان خوردن

کمتر باید داشت بطور تفریح بوقتی اگر اتفاق افتد مضائقه ندارد مگر خنده تا آنکه
با وقات کار خلل رود هد و بفکر مصالح کبری و سعی مطالب عظمی فتوری و
زللی پند بست و چهارم پیش بزرگان و عمائد و ارباب حکومت
وسطوت دائماً پاس قدر و پایهٔ خود ملحوظ داری که وقع و احترام تو افزون
گردد و ظرافت و لاف بد چیز یست همیشه از ان دورتر باشی
پند بست و پنجم در محافل عظما و حکام سخن با تمام تر ادب و
دانش بگوئی و در انچه درک نداری دخل ندهی اگر بر بدی احدی واقف باشی
بر زبان نیاری تا توانی جز نکوئی نگوئی و نخنی که جزای نیکی نیکی باشد
و عوض بدی بدی با عدو هم نکوئی خوشتر از انست که بوقت قدرت
ازو باز خواست کنی مگر باندازهٔ که از کردارش امین توانی بود پند
بست و ششم تفحص راز کسی که از تو کتمان آن

مصائب دیگران چون به بینی عبرت گیری و خنده نزنی و چنان نکنی
که از تو دیگران عبرت گیرند و بر تو بخندند پند بستم [۲۰]
دوستان و احباب خود را از هر قومی و ملتیکه باشند همیشه مکرّم و موقر
باید داشت و به ادب با ایشان پیش باید آمد و از مراعاتیکه ممکن است
باز نباید ماند که تواضع و مدارات با دوستان در اکثر مواقع بکار تو آید
و قدر و منزلتت را در خلق بیفزاید پند بست و یکم [۲۱]
عیب جوئی بدترین اخلاق است در دنیا هرجا فضیحتش کنند
و در آخرت به عتاب در گیرند پند بست و دوم [۲۲]
گوش بر گفتهٔ بدگویان نهادن عیب سخت است نکبت می آرد و
برسوائی میکشد تا توانند محفل خود را از چنین گفت و شنید پاک دارند
پند بست و سوم [۲۳] صحبت با زنان و طفلان و اصحاب ملاهی

پند[14] چهاردهم اسباب دنیوی از جنسیکه باشد پایدار و قابل
اعتبار نیست تکیه بران نشاید و تا تواند بوضع نیکو فراهم آورد و بمصارف
شایسته بکار برد پند[15] پانزدهم بخشیدن بغربا و مساکین باعث
خوشنودی رب کریم است و تا تواند باخفای آن بپردازد و یکی بدهی و منّت
ننهی به ازان است که هزار دهی و بازگوئی پند شانزدهم[16]
در هر کاریکه پیش آید مصلحت از عقلا بجوید و عقل ناتجربه کار خود را
کار نفرماید مشورت از سیرت پیغمبرانست و خودرائی طریقهٔ بی دانشان
پند[17] هفدهم سخنهای دانشمندان تجربه کار همیشه بیاد آر که از
دشوارها برهی و روی آسایش و آسانی بینی پند
هجدهم[18] صحبت همیشه با نیکان و بزرگان داشتن و نصائح و گفتار
همنشینان یاد گرفتن موجب فلاح دنیا و دین است پند نوزدهم[19]

اگر حضرت واهب العطایا قدرتی از مال و زر و علم و توانائی بتو بخشیده است

باید که بکشاده دلی با رحم و کرم صرف اوقات عزیز خود بنمائی با متعلقان

و زیردستان تلطف و مراعات کنی و با دوستان و عزیزان تفقد و

مدارات تا مایهٔ بلند نامی در دنیا و استحقاق مراحم ربانی در عقبی گردد

پند دهم احسان باکسی کردن همین آئین مروت و کرم است

آدمی زادان همچو اعضای انسانند که یکی از دیگری مدد گیرد و تا بوقت

دیگر آن دیگری بکار وی آید پند یازدهم امر خدا را عزیز دارید

سهل نشمارید عزت نیافت هر که عزیز را عزیز نداشت پند

دوازدهم نیکی بغرض نکنید و دوستی به طمع پند سیزدهم

مرد زیرک را بر مال و منال اندوختهٔ اسلاف خود تکیه کردن نیکو نباشد

دست و پای خود را بجنباند و عزت و دولت را بجهد بازوی خود بیفزاید

عاری ندارد و بهر وقت و هر جا که میسّر آید فرونگذارد که متاع نیک هر جا که

یابند میخرند بزرگان گفته اند

هزار گنج زر و سیم و صد هزار گهر | فدا کنم بدل و جان بخاک پای هنر
نه خوف دزد نه سلطان نه خوف بارگران | زهی خزانهٔ وافر چه در سفر چه حضر

پند هفتم عالمیکه علم خود را بکار نبرد عمرش رائگان رفت

وحسرت خورد و دانش و علم برای آنست که صاحبش در دارین ازو

تمتعات بردارد و نیز دیگران را از منافعش محروم نگذارد

پند هشتم عقل و دانش و علم و هنر هر جالتیکه باشد ثمرهٔ نیک دهد

از تنگدستی پریشان مباش و از جهل و نادانی دور باش که اگر عقل و هنر

نداری و دولت و معاش داری محزون باشی به شبی زر و سیم

از دست توان رفت و دانش و علم همیشه با تو باشد پند نهم

پند چهارم ۴

با تواضع باش دائم در جهان	موجب رفعت تواضع را بدان
یاد دارم از حدیث مصطفی	کز تواضع مرد یابد ارتقا
در قیامت درجه اش باشد بلند	حق سلامت داردش از هر گزند
خویشتن را گر فروتن بنگری	صدر باشی در مقام مهتری
ترش روی ثمرهٔ نکبت بود	خنده روئی باعث دولت بود

پند پنجم ۵ جهل عیبی است سخت اگر چندی بران بگذرد بآسانی ازو نتوان رست جاهلان را هم بدنیا عتاب میکنند و هم به عقبی عذاب

پند ششم ۶ علم و هنر مایهٔ پایدار است و دولت و ملک بی اعتبار این روی زوال بیند و آن پایهٔ کمال سیم و زر هر دم محل خوف و خطر است وعلم و دانش هر جا موجب وقع ارباب هنر مرد باید که در آموزش آن

هرچه آن نبود رضای تو دران　　از کرم زود آر ما را بر کران
در جهان تا زنده باشم ای اله　　هم بایمان دار و هم با عز و جاه

پند دوم رعایا را نگاهداشتن حقوق والی مملکت و اریکه آرای سلطنت که حفظ جان و مال و بقای آبرو و عزت و ترقی مدارج و دولت در قبضه اقتدارش سپرده اند بی رعایت مذهب و ملت از جمله واجبات ست و همچنین سلطان وقت را از ره تفضلات خسروانی حفاظت و رعایت حال رعایا بلا لحاظ مذهب و ملت از ضروریات که گفته اند **مصرع**

رعیت چو بیخ است و سلطان درخت

پند سوم پاس مراتب عظما و علما و شرفا و رؤسای هر کیش و دیار هم بظاهر و هم بدل ملحوظ داشتن باید که بزرگی و نکونامی و آسائش و شادکامی از ان بدست آید

بزرگان دین وائمهٔ ملت مبین رحمة الله علیهم اجمعین مأثور ومنقولست

حرز جان خود دارد وبخلوص نیت وحسن عقیدت به بجا آورے

آن از دل وجان بکوشد وروان خود را از حسد وکینه وبخل وطمع

پاک دارد وچشم وگوش ودست وپا وفکر وزبان را جز به نیکی

وخلوص وراستی کار نفرماید که از لوازم دین داری واسباب فلاح ورستگار

درخطا وغفلت وفسق وفساد — رایگان دادیم عمر خود بباد

هرکه روی عجز مالد در رهش — کی بگردد ناامید از درگهش

از همه اعمال واخلاق رذیل — در پناهم دار ای رب جلیل

بخل وخشم وجهل وپندار وحسد — دور دار از خاطر من ای صمد

سینه از علم وادب معمور دار — عدل وحلم وجود در قلبم سپار

در دل من بخش انوار حیا — تا نگردم در بلای مبتلا

قطعه

ابر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند | تا تو نانی بکف آری و بغفلت نخوری
همه از بهر تو سرگشته و فرمان بردار | شرط انصاف نباشد که تو فرمان نبری

و همچنین انچه از حضرت سید مختار حبیب پروردگار خلاصهٔ کون و مکان باعث ایجاد عالم و عالمیان سرکردهٔ مرسلان بخشائندهٔ گناه گاران

خواجهٔ کونین و سلطان همه | آفتاب جان و ایمان همه
آسمان شرع و دریای یقین | نور عالم رحمةً للعالمین
جان پاکان خاک جان پاک او | جان رها کن آفرینش خاک او
هر دو عالم بستهٔ فتراک اوست | عرش و کرسی قبله کرده خاک اوست
انچه اول شد پدید از جیب غیب | بود نور پاک او بی هیچ ریب

صلی الله علیه و علی آله و اتباعه و عترته و اشیاعه و سلم و دیگر

پنجمین بهره به تسوید کلماتی چند بمواعظ سودمند و نصائح دلپسند

بیت

نصیحت گوش کن جانان که از جان دوست‌تر دارند
جوانان سعادتمند پند پیر دانا را

پند اول نخست نصیحت اینست که آدمی زاد از اطاعت و فرمان پذیری و منت و شکرگزاری حضرت خداوندگار حقیقی که انعامات بیغایات وی هر یکی را از عالمیان بیحد و حساب فرا رسیده غافل و ساکت نباشد نه بینی که از برای عیش و آسایش بنی نوع انسان چها اسباب و سامان در هر وقت و زمان از لطف بی نهایت خداوندی وی آفریده و آماده است سزاوار نباشد که با وجود عقل و فراست و هوش و کیاست از بجا آوری احکام و رضاجوئی وی باز مانی که همین اصل عبادات و شکر احسانات اوست سُبحانهُ و تعالی شانهُ

مانع آمد کسب و اشتغال فن موسیقی درین شهر باقصی غایت است بسا کسان دم از مشاقی

این فن میزنند و بر فضل و کمال خود نازان هستند رصد خانه قدیمه

که از عدم توجه رؤسا خراب افتاده بود اکنون بیمن التفات مهاراجه صاحب بهادر

که قدردان علم و هنر اند بتجلیه ترمیم باز آراسته می گردد انواع شیرینی های

این شهر بلذت و لطافت آنقدر مشهور است که دور دورش هدایا و تحف

میبرند و نیز انواع پارچه های ابریشمی از مشروع و گلبدن و کمخواب و زربفت وغیره

صناعان اینجا بنوعی میسازند که شهرهٔ آن بتمام هندوستان بلکه در تمام جهان از فرسیده است

سلف بود آن چاه بروز عیدین در تصرف مسلمانان میباشد و بباقی ایام هنود
تعظیم و محافظتش میکنند دیگر شواله برجی که در ٹهٹهری بازار است نهایت خوش وضع
و خوش قطع نه صرف قابل دیدن است بلکه سزاوار تصویر کشیدن دیگر مکان کالج
یعنی انگریزی دبستان سرکار دولتمدار است که بنهایت عمدگی ساخته شده معلمان
و متعلمان آن مدرسه کثرت هرگونه سامان آموزش و تعلیم از کتب و نقشجات
و دیگر انواع آلات که درانست مستوجب هرگونه تعریف و توصیف میباشد
سنگین پشته ها و آبخورها که جانب دریا بنهایت استحکام و کثرت تمام ازان براورده اند
لایق دیدنست و از اکثر جاهایش بی تکلف بدریا فرود آمدن ممکن چوک کهنه این
شهر لایق تماشاست که هر روز آخر وقت سیرگاه اکثر امرا و غربا میباشد از هجوم مردم بعض احیان
مرور سواری بنهایت دشواری میگردد و علاوه اینهمه دیگر جاها نیز لایق سیر و
تماشا درین شهر است که قلت فرصت از معاینه و ذکر تفصیلی آن مخلّه

کروند تا آبش باز برنگ اصلی خود آید دیگر آبگیر یست موسوم بدرگا کُنڈ هنود در ماه
ساون باعتقاد تمام از دور و نزدیک بران گرد می آیند و غسل مینمایند اجتماع بوزنها
در انجا خیلی میباشد تعظیم و تکریم و اهتمام خورش این میمونان نزدیک
هنود از جمله مثوبات و واجبات است دیگر لاٹ مسجد که آنرا لاٹ بهرو نیز
گویند آنجا هم بزمان سابق بتخانه بود و آن لاٹ که بسان ستون سطبر است
بصورت لنگ مهادیو برای پرستش در صحن بتخانه منصوب بوده همین بادشاه
دین پناه سابق الوصف که حمیت اسلام بحد تمام داشت و در بت شکنی و تعمیر مساجد
خیلی سرگرم میبود آن مقام را نیز از بتخانه پرداخت و مسجدی سترگ بجای آن تعمیر ساخت
فاما لاٹ که به صحن آن بود حضرت بادشاه دین پناه ممدوح بحالش واگذاشته همانا
انگشت اشارتیست که برای اشعار از اولین آثار بحال خودش بگذاشته است
اکنون آن مسجد عیدگاه مسلمانان است طرفه تر اینکه چاهی تحت آن معبد از عهد

سابق الوصف بشوکت وحمیت اسلام تبخانه را شکسته بنایش فرمود و

نام نیکو بروزگار گذاشت عقب آن چاهی از متعلقات همان تبخانه

باقی مانده است اعتقاد هنود آنست که بشیشر ناته بتی که درانجا بود بعد

خرابی تبخانه همدرین چاه خزید و متواری گردید و هنوز همدرینجا مستور است

آب آن چاه از همین راه تبرکا می گیرند و بجاها می برند و پس پشت آن تبخانه است

مذهب که بنام بشیشر ناته ساخته اند هر اسم عبادت خود آنجا بجا می آرند

دیگر حوضی است بکنار دریا که آنرا کنڈ منکرنکا نام نهاده اند اگرچه قریب

دریاست اما آبش همه از بالای کوه می آید و آب دریا اندران نمیرسد

نیز هندوان معبدی قرار داده اند و غسل اندران موجب آمرزش گناهان

خود دانند و گویند که باری یکی بنا پاکی دران غسل کرده بود از سیه کاری بیش کمال

آب اینجا سرخ شد مجاوران و پنڈتان بجائیه اینجال عبادت و ریاضت بدرجه

کلان بود مادهو نام هندو کیشی طرح بنایش باهتمام تمام ریخته بود
در عهد بادشاه دین پناه اورنگ زیب عالمگیر از حکم شاهی بشکست و مسجدی
عالیشان بجای آن حسن تعمیر یافت بعض آثار عمارت سابق که مستحکم و
مرتفع بود همچنان گذاشته و بعمارت جدید شاملش کرده باقی داشته اند
چنانچه ازانجمله آثار مناریست بغایت ارتفاع که هنوز باعتبار اصل بانی بنام
مادهو دهرو از زبان عوام است این منار سه طبقه و یکصد و هفتاد و دو زینه دارد
ترمیم این مسجد شاهی نخستین بار بعهد فردوس آرامگاه شاه عالم بادشاه
سال یکهزار و یکصد و نود و هشت هجری باهتمام جناب نواب گورنر جنرل
لارد هیسٹنگ بهادر و بار دوم در سال یکهزار و دو صد و چهل هجری باهتمام
جیمس پرنسپ صاحب یکی از منسلکین دولت علیه برطانیه بروی کار آمده بود
هنود نیز بیاد کهنه معبد خود هنوز تعظیم و تکریمش میکنند دیگر مسجدی که همین بادشاه دین پناه

مقابر آنجا سنگی است که دیوارهای سنگ مرمر شبک کار خوش نقش و نگار بجوالی اکثری ازان ساخته اند آنهم خوبی و صناعیها یاد ده از جاه و مرتبت و شوکت و منزلت خوابیدگان آن عالی مکان میباشد مزار مغفرت آثار سخنور نازک خیال شاعر بلند مقال خلد نشین شیخ علی حزین نیز بهمین مقبره عالیه هست اینچند اشعار آبدار که از کلام بلاغت انضمامش سر ان مزار کنده اند بیادگر نوشتم

زبان دان محبت بوده ام دیگر نمیدانم ولی دانم که گوش از دوست پیغامی شنید اینجا

حزین از پای ره پیمایسی سرگشتگی دیدم سر شوریده بر بالین آسایش رسید اینجا

روشن شد از وصال تو شبهای تار ما صبح قیامت است چراغ مزار ما

دیگر امام باڑه کهنه که مکانیست خوش وضع و پایدار و باوصف کهنگی بهمین مکونیتی بانی هنوز قائم و برقرار مراسم تعزیه داری دران بدستور جاریست دیگر مسجد دیهرور اکه بنشته از زین بتخانه

شغل وکالت وارند و دیگر عزیزان مولوی صاحب معه صوف وامن دامن گلهای
سرور بدست آوردم واز اشفاق پسندیده واخلاق برگزیده
اینجمله حضرات خجسته صفات فراوان بهجت ومسرت حاصل کردم از نامی
اماکنه اینجا یکی زیارتگاه نشان قدم برکات شیم حضرت سیدة النسا فاطمه زهرا
است صلوة الله علیها مشهور بزیارت فاطمان که بیرون شهر متصل سکرول
واقع شده سکرول که مقر عساکر سرکار بلند نام است جائیست خوش فضا
و مقامی پرصفا مکان زیارت فاطمان دران مقام بسطت و نضارت انضمام
بلطافت عمدگی تمام است و زمینکان عظمت بنیان وراهی مخدرات عفیفه ونسوان
زاهده دیگر احدی بار نمیگردد و گرداگرد امکان اندرون احاطه مقبره ایست وسیع
که دران بسیاری از بلند نامان باعزت وشان مع شاهزادگان والادودمان
خوابیده اند و بظل مکرمت آن مکان سرور رحمت یزدان جا گزیده اند اغلب

حاتم نوال خجسته خصال عالی همم ذوالمجد والحشم مهاراجه ایسری پرشاد نراین سنگه بهادر
که در علو همت و فتوت و مکارم اخلاق یگانه آفاق اند باستماع خبر ورود حقیر
عنایت بی نهایت مبذول حالم فرمودند و از درد و لت خود که آنطرف
رودخانه بمقام رام نگر واقع است چند اعزه و اکابر متوسلان خاص را برسم
استقبال ترد م فرستادند و نیز بجره خاص از برای سیر و تفرج دریا برای من معین
فرمودند دولت لقای فیض انتمای مهاراجه ممدوح و معاینه کمال اخلاق و
مهمان نوازیها که نسبت بحالم از ان والاشان مبذول گشته خیلی مسرور و شکر گزارم
گردانید انتظام ریاست و حسن انضباط اوقات و دیگر مکارم حالات راجه مهاراج صاحب
والاتبار بصد گونه تحسین و آفرین سزاوار یافتم و علاوه ازینهمه مسرتها بملاقات
بعض دوستان و بزرگان آنجا علی الخصوص بلقای بهجت افزای خدمت مولوی
محمد علی صاحب خلف جناب حاجی مولوی گلشن علی صاحب و مولوی سید علی احمد صاحب نائب العقل در آگره

وصرافان بیشتر با دولت ونمود وچون این شهر از دریا از باکثرت
خلائق بیک طور آبادان است از هجوم عمارات اکثر شوارع وکوچه هایش
تنگ و دشوار گزار واقع شده وعجب تر آنکه باهمه تنگی
در هر کو و برزنش رونق و آرائش بحدی گنجائش یافته که دیگر شهرهای
وسیع هم بدان درجه کثرت رونق و آرائش را برنتافته تنگی راه هایش
بحدیست که ازین کوچه های تنگ بسبب بلندی عمارات درو روی آفتاب
هم تاب گذر در اکثر ندارد اوسع ترین راه های شهر خاص قابل رفتن
یک گاڈیست وبس حقیر برابطه محبت بمکان آغا محمد تقی صاحب تاجر
شیرازی که مجسم مروت و اخلاق و محبت و وفاق اند فروکشیده بود
آغا صاحب مراتب تواضع و مهمانداری بیش از بیش بتقدیم رسانیدند و
راقم را رهین منت و احسان بکرای خود ساختند بعد از ان خدمت و الای مهاراجه صاحب

وگلرویان غیرت کارگاه فروردین و از وفور مه‌جبینان و مهرطلعتان رشک آسمان برین بتماشای هجوم قشقه کشان زناردار و لعبتان عیار پارچه کار که بهر کوچه و بازار میباشد شعر حزین بی اختیار بیاد نامه نگار آمد

از بنارس نروم معبد عام است اینجا هر برهمن بچه لچهمن و رام است اینجا

آری هر کوچه و برزنش از کثرت اوثان صامت و اصنام ناطق مجمع عام مرجع هریکی از هنود و اهل اسلام است شگفتگی تخته زمینش وحشی مزاجان را هردم باعث تسکین است و لقای دل آرامی بهر مقامی ازان عاشق طبعان را موجب راحت خاطر حزین نظم

پری خان بنارس بصد کرشمه و رنگ پی پرستش مهدیو چون کنند آهنگ

بگنگ غسل کنند و بسنگ پا مالند زهی شرافت گنگ و زهی لطافت سنگ

عموم باشندگان این شهر از زمان قدیم به کیش هنود و از جوهر باران

هشتم باغ ملکه معظمه این باغ را نهایت وسیع و پر فضا و هر روش و خیابانش
را خیلی نفیس و خوشنما یافتم و ورای این عمارات دیگر بسا منازل
و باغات از شاهان پیشین زمان هنوز دران شهر لطافت بهر
موجود است که تفصیلش اندرین وجیزه گنجایش پذیر تحریر نمیتواند شد

ذکر حالات بنارس

بعد گلگشت لکهنو بشهر بنارس که عبادتگاه هنود است رسیدم این شهر
بر ساحل رود گنگا بغایت آباد ان و پر رونق و خوش فضا واقع شده
که در رونق و آبادی مثل آن شهر دیگر کمتر میباشد عمارتش که اکثر سنگی است
برفعت و عظمت سر بر آسمان می ساید غلب مکاناتش پنج طبقه شش طبقه
تا هفت طبقه است هر طبقه ازان مانند آسمان بالای آسمان مستحکم و بلند و
مطرّز و خاطر پسند است و هر کوچه و بازارش از کثرت سنگ قدان

چون حکام انگریزی مکانی مستحکم و وسیع تر ازان ندیدند در زمان غدر
هندوستان اطرافش را بخاک توده ها قلعه وار درست کرده
قیام گاهی برای قشون خود قرار دادند و هنوز همچنانست و از متعلقات
این سترگ عمارت بابی است مشهور به رومی دروازه که بدین درجه
عظمت و بلندی و خوش وضعی بابی مانای آن در تمام هندوستان
نشان نداده اند پنجم نجف اشرف که مرقد حضرت غازی الدین حیدر
بادشاه درانست زیارتش نیز عبرت افزای انظار الوالابصار میباشد
ششم درگاه عرش اشتباه حضرت عباس علیه السلام که جای بزرگ
و محل زیارت هر خاص و عام است هفتم قصر سراپا تزئین که مشهور بکوٹهی
مارٹین است جنرل مارٹین در عهد نواب آصف الدوله بهادر طرح بنایش
ریخته بود ندرت تعمیرش باهمه لطافت و استحکام شهرهٔ عام گشته است

سزاوار هزاران هزار تحسین و آفرین است در شب عرس والدهٔ ماجدهٔ
غفران دستگاه محمد علی شاه بزیارت آنمقام فیض التیام رفتم حسن آرایش
روشنی به ترتیب پسندیده انواع جهاڑها و قندیل ها و دیگر اسباب خوشنما
وگران بهابیش از بیش دیدم سال بنای این عزاخانه فیوض و سعادت
کاشانه یک هزار و دو صد و پنجاه و سه هجری است چهارم امام باڑهٔ
غفران مآب نواب آصف الدوله بهادر که باوصف عظمت و رفعت و
درازی و پهنائی تمام بخوشنمائی و استحکام بی نظیر است سقفهایش همه پخوب
محراب دار و هر در و دیوارش بغایت رفیع و استوار حالات رونق و
آرائش پیشین زمان آن انچه بگوش شنیدم و کیفیات عظمت و جلالت و خوبی
وخوش اسلوبیش هر قدر که بچشم دیدم چه عبرتها که نه برانگیخت وچه
اشکهای حسرت که چشمم بران نریخت بعد انقلاب سلطنت آنجا

سر عزت آن ایوان رفیع الشان را از کنگرهٔ قصر کیوان بمراتب افزوده
و بلند نموده است سوم امام باڑهٔ حسین آباد که عمارتی نادر و منیع است
و صحن آن بنهایت خوش فضا و وسیع و بانواع آلات و اسباب جشمها
مرتب و مهذب میباشد حوضی بزرگ و پاکیزه بافواره ها که در صحنش
ساخته اند از بس خوب و بغایت لطیف و مرغوب است مرقد فردوس
منزل محمد علیشاه بادشاه و والدهٔ ماجدهٔ آن بادشاه غفران دستگاه
بهمین مقام فرحت انضمام است حضرت بادشاه ممدوح باقتضای
دور اندیشی و مآل اندیشی مبلغ سنگین از برای مصارف ماهانه و
سالانه اینمقام فرخ فرجام از حساب سلطنت خود علیحده فرموده بودند
که حسنات و خیرات مبراتش هنوز بدستور جاری است حسن انتظام
آن مقام بتدابیر صایبه نواب محسن الدوله بهادر و نواب ممتاز الدوله بهادر

بعنایت پسندیده شهرهٔ آفاق است همانسان بحال خودش گذاشته اند
و ضلاع و قطاع آنرا بزمینداران نامی و رئیسان و راجگان کرامی این
شرط مفوض فرموده اند که حصه را ازان هر یکی ازیشان بترمیم و تنظیف شایسته
و ترتیب آلات و اسباب بایسته همواره آراسته و پیراسته دارد تا همین یادگاری
از همین شهریاری باشد دوم ایوان رفیع بنیان قصر پسندیده بنای
این عمارت منیع و قصر رفیع را نواب روشن الدوله بهادر وزیر با تدبیر
پیشین عهد آن سلطنت انداخته بود و چون پسند خاطر عاطر بندگان حضرت
ظل سبحانی پادشاه جمجاه افتاده داخل ایوانات خاصه شاهی فرمودند و چترهٔ
قوس طلائی و نیز برجهای طلائی بران افزودند این عمارت باهمه بزرگی
و عظمت خیلی مستحکم و خوشنما واقع شده و خصوصاً چند چیز برو برجه بالای آن
که بندگان حضرت اقدس و اعلی تجویز خاص فرموده است اختصاص ایجاد فرموده اند

حسن اوضاع و اقطاع آن ایوان رفیع الشان بسان دائره گرد مرکز آن حیران و سرگردان میباشند هر منزل وا وتاقش در رفعت و خوبی بر ایوان چرخ برین چشمک زن و هر قطعه چمن و تخته گلهای نسرین و نسترنش در نضارت و خوبی و لطافت و خوش اسلوبی غیرت جنات عدن جداول و انهار آبدار و روش و خیابانهای پر لطافت و انوار دران گلستان جنّت نشان نوعی حسن ترتیب یافته است که بهر موسم تازه کیفیتی ازان بتماشائیان حاصل میباشد

نظم

چمن از سبزهٔ و گل همچو صحن آسمان گشته　　بسان کهکشان نهری بهر جانب روان گشته

زمین از لاله و نسرین بنوعی یافته تزئین　　که گلزار جنان از دیدهٔ مردم نهان گشته

اکنون که آن باغ دلپذیر و گلستان جنت نظیر بقبض و تصرف منتظمان سرکار انگریزی در آمده است ازینکه عمارتی نغز و بزرگ و مقامی

لائق سیر و تماشای آن شهر نزهت بهر انچه بمعاینهٔ فقیر رسیده
یکی همین بوستان رشکِ جنان قیصر باغ است که بندگان حضرت
اقدس و اعلی بادشاه جمجاه سلطان عالم محمد واجد علی شاه خلد الله سلطانه
وافاض علی العالمین بره و احسانهٔ

نظم

سریرا فروز ملکِ بردباری | باو زیبنده تاجِ شهریاری
بکف زر پاش چون خورشید انور | بتن چون زنده پیل و دل چو حیدر
بجودش در جهان چون نیست مانند | شده اقلیم دلها را خداوند
خداوندا بحق سرورِ دین | بحق آل آن با فر و تمکین
بقا تا باشد این چرخ کهن را | بداری زنده این شاهِ زمن را

طرح بنای این باغ بی نظیر موجب رای بلند آسمان پیوند خود آنچنان
بر این زمین ریخته اند که عقلای زمان و مهندسان نکته دان بمعاینهٔ

خاکپارهٔ هندوستان بدبینسان علم و دانش خدایان اگرچه سته آید کمتر میتوان
یافت هر قدر صناعان باکمال در هر فن و دستکاران چابک دست
بهر صنعت و کار که آنجا دیدم در دیگر اقطاع و اضلاع هرگز بنظر نرسیده
بلکه مسموع هم نگردیده ارزانی هر گونه مایحتاج و اشیا در انجا بحدیست که
کم مایگان هم بسر اوقات بسان امرا بناز و نعم میتوانند کرد و با آنکه از پیشین
حریفان و بزم صحبت های پیشین زمان امروز دوران و یار غیر از حباب
و آثار باقی نمانده است هر قدر از مطربان و پاکوبان که موجود وقت
اند الحال هم از مغنیان و رقاصان بلاد دیگر هزار درجه بهتر و خوشتر میباشند
و با آنکه بسا هنروران کامل هنر و رقاصان زیبا منظر بعد انقلاب
سلطنت و حکومت از انجا بدیارهای دوردست متفرق گشته اند
هنوز هر کوچه و برزن پر انبساط و نغمه زنست از جمله مقامات و عمارات

خوبی آب و هوا است دوم لطافت و مرغوبی هر گونه اطعمه و اشیا
سوم لطف صحبت خوبتر از هر خوب و مرغوب تر از هر مرغوب جیل جلیل
فصحا و بلغا که همین شهر لطافت بهر معدن ایشان میباشد و هر فردی
از ایشان در فصاحت و خوش بیانی یگانهٔ و طاق و در بذله گوئی
و لطیفه سنجی ضرب المثل نظارگیان آفاق است باجتماع این سه دولت
دل و جان و روح و روانم سروری تازه و لذتی زائد از حد اندازه دریافت
هر چند از نظم و نسق سابق حضرت خاقانی و رتق و فتق پیشین سلطانی
درین هنگام خبر نام باقی نمانده اما از حالات و کیفیات آن زمان نیکو
آگاه شده و بمعاینه رونق و بهای دیار که همانا بقیه آثار پیشین روزگار است
خیلی عبرت اندوز گشتم و به صحبت بعض علما و دیگر چیده چیده کملا که بهره و باب
گردیده ام از ازمنه سابقه یاد هم داد و فی الحقیقت اندرین

مایه فرح وانبساط ونقود عیش ونشاط زیاده ازانکه درکیسهٔ متخیله
تواند گنجید اندوختم وازگونه گونه اطعمه لذیذه وانواع حلویات خوش مزه
واقسام خوردنیهای مرغوب ومذوقات ومطعومات خوب تر
ازخوب کام ودهانم راهرگونه لذتها رسید وهربن مویم زبان ثناخوان
آن شهرلطافت بهرگردید بعض اقسام ماکولات که دران شهر
باوصف کمال عمدگی ارزان تر وبکثرت تمام هرخاص وعام را
درهرجا میسراست دردیگر بلاد مثل آن برؤسا ودولتمندان هم بهم نتوانند رسید
ازانجمله نان شیرمال وتافتانست که باهمه عمدگی بدو پول سیاه تازه تر
بهربازاری موجود ومیسر میباشد برفی شفاخانه ودیگر اقسام شیرینی
بلطافتیکه درین شهر یافتم دردیگر شهرها دیده وشنیده نشده بالجمله از
اجل نعما که درین دارالسرور مصداق نورٌ علی النور است یکی عنداول

علم کمالش برافراخته وآنانکه اوقات گرانمایه خود صرف اکتساب
علوم فرموده اند در کمتر زمانی سر امتیاز بر فلک سوده اند انهمه
فنون وکمالات که اندران یک شهر نزهت بهر جمع آمده همانا سببش
غیر ازین نمی باشد که روسا و سلاطین پیشین زمان توجهی خاص بآرائش و
افزائش این شهر نزهت بهر صرف فرموده وتحسین وتزئین و رونق و
ترقی آن بذل جهد خیلی نموده اند تا چنین مقامی دلپذیر وجای بی نظیر
مالا مال بهر گونه خوبی وکمال زیور هر گونه آرائش وافزایش ببین ہمہ
والاہمم ایشان یافته است راقم باہمه مسرت وشادمانی وفرحت و
کامرانی بصحبت کاشانه عزیزی مولوی سید شرف الدین حسین صاحب
بلگرامی وشفیقی فدا حسین خانصاحب منزل گزین شده بوفور
مروت واخلاق ومحبت واشفاق احباب وبزرگان آنجا

پر بہارش با علیین دعوای ہمسری مینماید این چند اشعار آبدار قاضی

محمد صادق خان که در شان این بلده مینوسرشت نمونه باغ بہشت

گفته بی اختیار بیاد نامہ نگار آمدے

زہی شہر محسود باغ بہشت که خاکش بود جملہ عنبر سرشت

درو کس نه بینی که نالان بود شفاخانۂ خسته حالان بود

چه بود از برای ستمدیدگان ز آفاتِ ایام دار الامان

زمینش عجب مردم خیز است که ہر زن و مرد و صغیر و کبیر و برنا و پیر اینجا

در ذکاوت و فطانت طاق است و در فصاحت و خوش بیانی و

نکته دانی شہرۂ آفاق ساکنان این شہر نزہت بہر در عمدگی خورش

و پوشش ضرب المثل روزگار اند و موزونیت و خوش آوازی با صل جبلت خود دارند کاوطبیعت وفنے

ایشان بحدیست که ہر که به تحصیل فنی پرداخته ماند کمایه فرصت

آن یگانه آفاق را تازنده ام بیاد دارم

حالات شهر لکهنو

بعد از تفرج کانپور شهر نزهت بهر لکهنو گلگشت جایم افتاد اگرچه با
آبادی این شهر بیشین عمارات بزرگ و ایوانات سترگش که بعهد
دولت مهد حضرت پادشاه جمجاه اوده بود و بعد فتنه هندوستان
بحکم سرکار گورمنت مستاصل گشته است لیکن اکثر آثار و خرابه های
آبادی سابق هنوز از رونق و ترقی آن زمان یاد ده نظارگیان است
و با اینهمه تغیرات و خرابی هم در لطافت و خوش سوادی و وسعت آبادیش
هیچ شهری اندران اطراف باین شهر نزهت بهر نمی رسد اگر زینة البلادش
خوانم سزا است بلکه اگر جنت آبادش خوانم روا هر ایوان
رفیع البنیانش سر رفعت بطارم چرخ برین میساید و هر سبزه زار

درہمین موضع است چند درجه دارد پنجمین درجه اش همه از سنگ مرمر است

و دیوارهایش مشبک که کمال صناعی اندران بکار برده اند گرداگرد

این مقبره باغیست بغایت نضارت و لطافت تخمیناً بانداز دو صد بیگهه

خواهد بود احاطه این باغ پخته و خیلی مستحکم است چون از اکبرآباد مراجعت

نمودم گذرم بکانپور افتاد حکام والامقام نهر اندرین شهر بکمال خوبی

آورده اند آبش نهایت لطیف است و مقام عساکر سرکاری نیز نهایت

پرفضا و نظیف و خوشنما اگرچه شهر کلان نیست فاما صاف و آبادان

خیلی است طرز بنایش بر وفق شهرهای هنود است فرودگاهم درین شهر

مکانِ شیخ اکبر علیصاحب بلگرامی الاصل بود حسن اخلاق ایشان را کی از بس

شکر گزارم و نیز بملاقات نواب نظام الدوله بهادر خلف الصدق

نواب معتمد الدوله بهادر مرحوم سرمایهٔ مسرت بحدی اندوختم که مکارم اشفاق

از جمله امکنهٔ مشهوره آنجا مرقد شریف حضرت شاه مجاز بیست که بانواع
برکات و کرامات مشهور و زیارت گاه نزدیک و دور است بزرگی
شان این مکان خارج از حد شرح و بیان است و دفع تب نوبه از جمله کرامات
مشهورهٔ آنجاست چنانچه شخصی را از قوم هنود دفع تب نوبه
ببرکت آن مزار پر انوار برای العین دیده شده و نیز مقبرهٔ اعظم خان کوکلتاش
محمد اکبر بادشاه در ندرت و خوبی نظیر خود ندارد بهر چهار ستون و سقف
آن مقبره از سنگ رخام بنقاشی و صناعی تمام ساخته اند و از عمده
جاهای لائق سیر و تماشا که دران شهر نزهت بهر بعهد دولت مهد سلطان عصر
ماطیار شده گلستان جنت نشان کمپنی باغ است که لطافت و خوبیهای آن
تعلق بدیدن دارد نه بشنیدن من بعد در موضع سکندرآباد که بفاصلهٔ سه کروه
جانب غربی اکبرآباد واقع است رسیدم مزار مغفرت دستگاه محمد اکبر بادشاه

غرض با جمله خوبیها که دارد این	باصفائیکه از او صاف است جوی آب
اگر فردوس بر روی زمین است	همین است و همین است و همین است

اگرچه بمرور دهور و امتداد سنین و شهور بعضی سنگدلان جوهرنشناس
جواهر و سنگهای نقش و نگارش را باکثر مواضع شکسته و خراب کرده
بزور از جا بر آورده اند ولیکن این مکان مینونشان با این همه دیرینه سالی
و شکسته حالی هم روکش دیگر جمله عمارات نوطیار نادر روزگار است حالا
ترمیم و درستی این مکان مینونشان بحکم گورنمنت عهد ما که اهالی عالیشان
بقدرشناسی عجائب و نوادر قصب السبق از جمله فرمان روایان
پیشین زمان برده اند شروع گردید بلکه ترمیم و درستی دیگر عمارات
که از پیشین سلاطین باقی مانده بر روی کار است رونق و خوبی
آن دیگر عمارات نیز با همه کهنگی و خرابی هنوز قابل سیر و تماشا است

چون شرح خوبیهای این مکان مینو نشان خارج از اندازهٔ بیان است
در توصیفش بدین چند اشعار اقتصار نموده آمد لمؤلفه

مبارک منزلی و خوب جائی — همایون روضهٔ فرخ بنائی
بحسن و نظم ترتیبی که باید — ازان بهتر بفکر کس نه آید
مهندس گر به اندیشد مثالش — ز بی مثلی نگنجد در خیالش
فضایش نور بخش چشم خیره — هوایش سبز ساز بخت تیره
بهر سنگش نمایان جلوهٔ طور — در و بامش همه نور علی نور
ز گلهای عجیب نقش دیوار — بهار بیخزان هر جا نمودار
بخوبی زینت این فرش غبرا — برفعت همسر عرش معلی
ز بس رفعت که سر بر عرش سوده است — بمحرابش فلک سر در سجود است
به پیش شمسهٔ آن گنبد پاک — سیه داغی نماید شمس افلاک

حروفش برنگ نون خم گردیده بدرک خوبی ادنی نقطه ازان نرسیده
نوحش اسد گلکاریهای جواهر زنگار رنگ بیرونش اندرونش سیما بر تعویذ قبر
وحوالی آن بچنان باریکی کرده اند که نظر باریک بینان بدرک آن
حیران میباشد و رنگ هارا بکمی زیادتی وحسن ترکیب بدانسان نمایان
ساخته اند که لطف و خوبیش تعلق بدیدن دارد نه بگفتن و شنیدن
بعض جا که نیک غور کردم صرف بدو گل سی رنگ بلکه زیاده ازان
برشمردم و دیوارهای سنگ رخام که مُثبَّت بنقوش گلهاست
هر گل و برگی را بیش و کم بنوعی واژگون ساخته و بارگ و ریشه
برنگی پرداخته اند که اصلا تفاوتی از اصل تا نقل بچشم خرد
خورده شناس نمی نماید و انواع کتبه ها را جا بجا بچنان صنعتی آراسته اند
که دیدهٔ دانشوران را بتماشای آن حیرت بر حیرت می افزاید

تازه رنگی بر روی کار آورند در مدت بست و شش سال بصرف مبلغ چهار
کرور و هفتده لک و چهل و هشت هزار و چند صد روپیه تعمیر این روضهٔ
بی نظیر و عمارت دلپذیر حسن سرانجام یافته است بنایش همه از سنگ
رخام است و در کرسی وغیره بعض جا سنگ سرخ هم دارد و به چارسوی
قبه اش بهر کناری مناری ساخته اند که ارتفاع هر یکی ازان منارهای
پر لطافت و ضیا بست و پنج درعه میباشد هر در و دیوار و محراب و کنگره
و منارش آنچنان باهم متوافق و متناسب افتاده و بندرت و خوبی
و لطافت و خوش اسلوبی بغایت رسیده است که دیدهٔ عقل هندسان
و مجسطی کشایان شکلی بدیع تر ازان در عالم خیال هم ندیده و نه تصور
بر درها سنگ مرمر را کنده حروف از سنگ موسی با تمامتر خوشخطی
باسلوبی تعبیه کرده اند که باآنکه الف قامت خطاطان زمان در فکر

حرف

بیست و شش سال بصرف مبلغ چهار کرور روپیه
رونق دیگر داده اند

از چوب صنوبر گنبد و مکانات حوالی آن چنانکه مقصود بود درست کردند و بگونا گون

الوان صنعتهای فراوان بیش از تصور و گمان اندران بکار بردند بعد بسند در

ساعت سعید و اوان حمید بنای تعمیرش را سر اغاز می زوند یاقوت

و زمرد و نیلم و فیروزه و مرجان و لاجورد و لهسنیه و عقیق و سنگ بلور

و سنگ سلیمانی و سنگ غوری و سنگ طلاو سنگ موسی

و سنگ ابری و سنگ یشب و سنگ سماق و سنگ مرمر

و سنگ سرخ و سنگ خارا و سنگ گلابی و سنگ مقناطیس

و دیگر با انواع سنگهای خوشرنگ و گران بها که اسمایش فراباد

خاطرم نمانده تجسس بسیار و مصارف زائد از حد شمار جمع کردند تا صناعان

چابکدست سحرکار و مهندسان و رسامان یگانهٔ روزگار که از هر

کشور و دیار آمده بودند در تحسین و تزیینش از هر سنگی

مییابد شنیده گویند که بیگم ممدوحه بهنگام ولادت دختر چارمین چون از
حیات خود مایوس شد اول از حضرت پادشاه عفو تقصیرات خود
خواست سپس دو امر که وصیت فرمود و اظهار تمنای خود نمود یکی آنکه بعد خیر باد گفتنش
اینجا که ازان ظلمت نشان را پادشاه زوجهٔ دیگر بحباله نکاح خود نگیرد دوم
آنکه بر مرقدش عمارتی بچنان خوبی و خوش اسلوبی بنا فرماید که نظیر
آن در هندوستان بلکه در تمام جهان نباشد بعد رحلت آن مغفوره
پادشاه را عزم بنای این عمارت شد و اشتهارات بطلب و تلاش
صناعان نادر و معماران ماهر بچارسوی هندوستان و دیگر اکثر امصار
و بلدان جاری فرمود تا استادان سحرکار از دور و نزدیک گرد آمدند و بساختن
انواع نقشجات سرگرم صنعت نمائیها شدند آخر کار بعد قریب نهای بسیار
از هزاران نقشها که ساختند همین یک نقش بر کرسی قبول نشست اول

ماندم ولیکن بسیر و تفرج عمارات خوب و ایوانات مرغوب آنجا که عجوبهٔ
روزگار و از پیشین سلطنتها بهترین یادگار اند بدان مایه حظ و مسرت
برداشتم که خامه دو زبان یارای تحریر یک شمه ازان ندارد لاسیّما بر
روضهٔ رحمت بانو بیگم مرحومه مخاطب به ممتاز محل معروف به تاج بی بی
حلیلهٔ جلیلهٔ حضرت عرش آشیان غفران پناه شاه جهان بادشاه که عمارتی
باین شوکت و شان و ندرت و خوبیهای نمایان در تمام هندوستان بلکه
بچار سوی جهان نشان نمیدهند با وصف کهنگی و امتداد اینقدر مدتهای
مدیده و ازمنهٔ بعیده انچه از لطافت و خوبی هنوز دران موجود است
شرح و بیان هرگز گنجائش اوصاف آن ندارد اما بحکم ما لا یدرک کله
لا یترک کله بضرورت موقع وقت بندی از حالاتش می نگارم
نخست اندکی از کیفیت و علت بنایش چنانکه بگوش راقم آثم رسیده

مولوی سدید الدین خانصاحب که هرسه بزرگواران از مشاهیر کرام ملک دهلی
یکتای نام اند لطف بر لطف و مسرت بالای مسرت بهردم دشتم داد
خدمت مکرم معظم جناب مولوی سدید الدین خانصاحب و جناب مولوی
فرید الدین خانصاحب خلف اکبر شان و مشفقی محبی جناب حکیم محمد ابراهیم صاحب
هر لحظه بساز و درستی ضروریات و خبرگیری اوقات حقیر
بذل توجه فرمودند و بار عنایت و احسان را بر گردنم هردم زیاده تر می افزودند
خداوند عالم آن جمله حضرات را خوشنود و شاد کام دارد و بفضل و کرم خود
مقاصد و مرادات هر یکی از یشان بر آرد

بیان حالات اکبر آباد

پس از تفرج دهلی حینیکه به اکبر آباد رسیدم بسبب تعطیل محکمجات
که دران هنگام بود از زیارت بسا بزرگان و دوستان ناکام و بی نیل مرام

باعمارات رفیعه وصنعتهای عجیبه بی نظیر و ندید قابل زیارت و دیدنی هنوز
دران شهر موجود است که بیان کیفیت هر یکی ازان درین مختصر غیر متصور
هر قدر مقامات که فقیر بچشم خود دیده و مشرف بزیارتش گردیده حالات
و کیفیاتش نیز آنچه بقلم داده است جز قطره از دریا و ذره از بیضا نمیباشد
ورنه بیان حالات تفصیلی هر یک را دفترها باید درین معموره کهن آباد
از ملاقات عمائد بزرگان خورسندیهای فراوان حاصلم شد
و از اخلاق و مهمان نوازیهای هر یکی گلهای مسرت دامن دامن
برچیدم علی الخصوص از لطف صحبت برگزیده روزگار یگانه دور دوار
مرزا اسد الله خان غالب و فرید عواطف و اشفاق عالی جناب مجدت
انتساب نواب ضیاء الدین احمد خان بهادر و غایت عنایت و اخلاق
جناب حذاقت ایاب حکیم احسن الله خان بهادر و جناب فضائل و کمالات مآب

به میرزا مظهر جانجانان قدس سرهٔ که زیارتگاه بزرگانست وجای متبرک

این مزار پرانوار رخیته بلا سقف است مگر شان وشوکت آن باوصف

نداشتن ظاهری ساز وسامان زائد از حد شرح وبیان است از کلام

سراپا الهام حضرت اوست که بر سر تربت پاکش برلوحی از سنگ رخام ارتسام دارد

بلوح تربت من یافتند از غیب تحریری | که این مقتول را جز بیگناهی نیست تقصیری

واز انجمله است مرقد حضرت امام ضامن علیه الرحمه که قریب مینار

قطب صاحب واقع وجای زیارتست ونیز مزار پاک شاه سرمد ومرقد

شهید هری بهری رحمة الله علیهما بعد ایام غدر هندوستان

در سنه یکهزار وهشتصد وپنجاه وهفت عیسوی حصهٔ ازان در میان

راه افتاده اما عقب دیوار مسجد نشانی ازان هنوز یافته میشود وعلاوه

اینهمه که ذکر کردم لسبا مقامات متبرک از مساجد وقصور ومراقد وقبور

جاوید بقاست بندهٔ خسرو چون شد بهزار جان غلامت

مرا نام نیک است و خواجه عظیم سه دو شین و دو لام و دو قاف و دو جیم

اگر نام یابی ازین حرفها بدانم که هستی تو مرد فهیم

و از انجمله است مرقد مبارک حضرت خواجه قطب الدین بختیار کاکی اوشی رحمة الله علیه اصل این قبر شریف خام و دورش محدود بسنگ رخام است و آن محجر را بصناعی تمام مشبک ساخته اند و صحن مقبره از چار سو محاط بدیوار های پخته بنا شد سال ارتحال حضرت خواجه رحمة الله علیه شش صد و سی و سه هجریست بر در احاطه این مرقد که اشعار آبدار تاریخ بنا بغایت خوشخطی کنده اند آخرین بیتش این است

چون ز تاریخ نام کردم عرض گفت درگاه خواجهٔ اقطاب

از انجمله است مزار برکات آثار حضرت شمس الدین حبیب الله المعروف

شد عدیم المثل یک تاریخ او   دیگری شد طوطی شکر مقال

گویند که اول مزار حضرت امیرخسرو بی گنبد و احاطه بود در آخر عهد اکبرشاه و ابتدای سلطنت نورالدین جهانگیر که آنرا قریب دو نیم صد سال است محمد عماد الدین حسن بران مزار محجر و گنبدی از سنگ مرمر بکمال لطافت و خوبی و ندرت و خوش اسلوبی بنا کرده اندرون گنبد بسا اشعار و عبارات کندیده اند چنانچه بعضی ازان منقول میگردد

سله

ای خسرو بی نظیر عالم   با روضهٔ تو مرا نیاز است
تعمیر نمود طاهر آنرا   فیض ازلی همیشه باز است
تاریخ بناش عقل گفتم   با روضه بگو که جای آز است

سله

ای شربت عاشقی بجامت   وز دوست زمان زمان پیامت
شد ملک فرید از تو منظوم   زانست که شد لقب نظامت

چو تاریخ فوتش بجستم ز غیب   ندا داد هاتف شهنشاه دین

اینجا هر سال بتاریخ هفتدهم ربیع الاول بسا مردمان و عمائد شهر از دور
و نزدیک برای زیارت جمع میشوند و مجلس مشائخ چنانکه در هند
اکثر رواج دارد باهتمام بلیغ آراسته میگردد و پادشاه نیز برای کسب
سعادت زیارت آن مزار پر انوار اکثر قدم رنجه میفرمود و ازانجمله
ست مزار شریف حضرت امیر خسرو اسم اصلی وی ابو الحسن است
ولد سیف الدین محمود بجوار مزار مرشد خود حضرت سلطان المشائخ
آسوده است و در اوائل موسم بهار که باصطلاح اهل هند بسنت نام
دارد اجتماع هرگونه مردم از خواص و عوام درینجا میشود و ازدحام
خلائق زیاده از حد و عد میباشد تاریخ وصال آن مغفور مبرور چنین یافته اند

قطعه

از پی تاریخ سال فوت او   چون نهادم سر بزانوی خیال

که وی مقیاس شناخت اوقات نماز برای مسجد یکه بنا ساخته درست
کرده بوده مگر اصل این روایت جای بصحت یافته نمیشود لیکن حروف
پیشین زمان که اکنون خوانده نمیشود بران کنده اند مردم عوام وقتیکه
برای دیدن آن می آیند اکثری بکنارش گرفته سخنان عجیب و بیتکی و بیجا
می سرایند و از انجمله مزار شریف حضرت سلطان المشایخ
نظام الدین اولیاست رحمة الله علیه بعد حصول شرف زیارت
آن مکان مقدس که رفعت و شانش خارج از حد شرح و بیانست مسجدی دیدم
ملصق بان بنهایت عمده و نفیس از سنگ سرخ گنبد درمیانش که خیلی وسیع
است چهارده ورقه بحسابش میگیرند آیات قرآن بخط نسخ و کوفی بغایت
خوش رقمی دران نوشته و این یک رباعی بخط خوش کنده اند رباعی

نظام دو گیتی شه ما و طین — سراج دو عالم شده بالیقین

مسمار فرمانش داد چون درست شد منجمان بحساب کواکب روزی
ووقتی خاص معین کردند و باهتمام بلیغ آنرا بمقامی که هست نصب
کنانیده و چنان ظاهر ساختند که مسمار بر سر مار رسیده و نصب گردیده است
بعد چند روز سوء ظن به خاطر راجه راه یافت و به برداشتن مسمار
امر فرمود تا به بیند که فی الواقع آن مسمار بسر مار نصب شده بود یا نه
منجمان هر چند که منع ازین کارش نمودند و باصرار افزودند انکار و
اصرار ایشان هیچ فائده نداد و راجه هرگز گوش بر گفته ایشان ننهاد
ناچار منجمان تدبیری کردند و سر زیرین مسمار را بحیله خون آلوده
از زمین بر آوردند زان پس باز ان مسمار بجای که بود همچنان نصب
کرده شد این است کیفیت آن عمود بنا بر انچه شهرت یافته و بعضی این
عمود را بسلطان معز الدین بن محمد بن سام منسوب کنند و گویند

و دورش پنج فت خواهد بود چون از حقیقت آن مستفسر شدم
فسانهٔ عجیب شنیدم یعنی گویند که منجمان عهد حکومت راجه مذکور
بتقاضای طمع نفسانی وانمودند که اگر میخی از آهن در وقتی خاص
که نشانش دهیم بزمین نصب کرده آید هرآئینه بنای این سلطنت و
حکومت بنمطیکه هست تا زمان منصوب ماندن آن مسمار قایم و
برقرار خواهد بود راجه چون وجه این امر هیچ نمی دریافت متحمل
صرف کثیر سر انجامش نمیگشت آخر براهمه و منجمین آنوقت باتفاق و
مشاورت باهدیگر یکی راکه میان ایشان در علم فضیلتی داشت
برای تفهیم راجه معین کردند او روزی در تخلیه عرض کرد که اصل مالک
دنیا از روی شاستر مار یست که زیر زمین می باشد و بعنوانی
این را بیان کرد که بذهنش جا گرفت تا بنصب و درستی

که اکنون اکثر آن شکسته و بخرابی پیوسته است بعض بعض آثار آن در
حوالی و قرب و جوار این منار هنوز موجود است خصوصاً کردواره
یعنی بتخانه که از بنا تا سقف همه از سنگ ساخته بودند هنوز اکثر جا بر
دیوارها و منارهای شکسته نشان چهرهٔ بتان که سر و گردن هر یکی از آن
در عهد حکومت مسلمانان خراب کرده شده موجود و مشهور است
گویند که نام اصلی این راجه رای پتهی راج بود در سنه ۱۲ سمت بنای قلعه و
بتخانه انداخته و در حدود همین قلعه سلطان قطب الدین بعد ششصد و
بست و هشت هجری قصری بنا ساخته نامش قصر سفید نهاد از گردش
زمان دوار و انقلابات لیل و نهار جز نام آن قصر معلّی دیگر
نشانی اندران سرزمین باقی نمانده در صحن این عمارت ها آهنی
عمودی منصوب دیدم بلندیش از زمین باندازه بست و دو فُت

صرف همین یک منار و دیگر بعض آثار که در جنب آن محراب
نمودارست طیار گردید که هنوز بعد اندک شکست و ترمیم آن
چنانکه بود بجال خود موجود است دران اطراف بنای بچنین بلندی
و استحکام و صنعت و اهتمام تا دور دور نشان نمید هند نوشته اندکه
آن سلطان والاشان در عهد حکومت خود بتخانهٔ راجه پتهورا که
اعظم و اشهر معابد هنود بود بشوکت و جلالت اسلام شکست و از
سنگهایش خواست که مسجدی با تمام عظمت و استحکام که یادگاری
از سطوت و قوت اعلام و اهل اسلام باشد بنا فرماید چنانچه اول این منار
دروازه را درست ساخته دست به بنای دیگر محاریب و منارات
انداخته بودند مگر بسبب انتقال و جاگزینی آن سلطان بباغ جنان همان
که ناتمام بود باقی مانده از انجمله قلعه و ایوانات راجه پتهورا است

کنانیده یادگاری از پدر خود بدنیا گذاشت واز انجمله مناریست
مشهور به مینار قطب صاحب نهایت کلان وبلند وبغایت مستحکم
وخوشنما وخاطر پسند ارتفاعش باندازهٔ دو ونیم صد درعه ودور پهنای آن
تخمیناً صد درعه زینه های نردبانش سه صد وهفتاد وهشت است پنج درجه
دارد نخستین درجه بعض جا مقوس وبعض جا پهلو دار ودومی درجه یکسان
مدور سومی درجه همه پهلو دار چارمین وپنجمین درجه نیز سراسر
مدور نقوش وتحریرات زیبا وگلکاریهای حیرت افزا از سنگ مرمر
وسنگ سرخ که بران ساخته اند شرح خوبیهایش خارج از حد بیان است
بسا آیات قرآنی ودیگر عبارات وتاریخ بنایش بخط نسخ وطغرا
نهایت عجیب وتحیر افزا بران کنده اند در عهد فردوس نشین سلطان
شمس الدین التمش بسال ششصد وهفت هجری طرح بنایش افتاد و

صرف این بزرگ عمارت گردیده شنیدم که بهر بهر در این مقبرهٔ عالیشان
بسیاری از مردان وزنان شاهی دودمان آسوده اند واز آنجمله
مقبرهٔ نواب ابو المنصور خان بهادر صفدر جنگ وزیر احمد شاه بادشاه است
از سنگ رخام ساختہ اند نقوش و تحریرات بغایت حسن و خوبی جا بجا
از سنگ رخام دارد و مرقدش که هم از سنگ رخامست نهایت صاف و
لطیف و شفاف نردبان سنگی برای بالا رفتن بدور گنبد خیلی خوش طرز
ساختہ اند باغ و حوض اندران احاطه عجب لطفی میدهد خلاصه اینکه
انواع صنعتگریهای اُستادان از ان اینچنان ظاهر و آشکار است که عقل تماشائیان
را بورطه حیرت می اندازد وفات نواب مغفور بماه ذیحجه سنه یکهزار و یکصد و
شصت و هفت هجری واقع شده و این مقبره خلف ارشد وی نواب
شجاع الدوله بهادر بخرج سه لک روپیه بدین خوبی و خوش اسلوبی بنا

هر که میخواهد که بیند شکل فردوس برین   گو بیا این قصر و این باغ همایون را ببین

بنایش همه از سنگ رخام و سنگ سرخ است • بچنان پایداری

باریک کاری دران کرده اند که با وجود امتداد مدت صدها سال

لطافت و خوبی هر نقش و نگارش هنوز بسان جدید پدید میگردد

و گنبدهایش همه از سنگ رخام است و از کمال نقاشی که دران نموده اند

چشم صناعان سحرکار هردم بتماشای آن نقش دیوار است در خوش وضعی

و نادرکاری فی الواقع نظیر خود ندارد و بهر جانب باغ و مکان احیاض

و انهار ساخته اند که چشم زائران از تفرج آن نضارتی

در می یابد بنایش را در سال نهصد و هفتاد و سه هجری بسعی و همت نواب

حاجی بیگم مغفوره زوجهٔ همایون بادشاه نشان می هند و مدت تیاری را

کما بیش شانزده سال گفته اند و مشهور است که مبلغ پانزده لک روپیه

زمدح خوبی و مجلی اگر خوانم　　جز این وجیزه مگر دفتری کنم املا

و از انجمله مرقد مغفرت دستگاه فتح خان ابن فیروزشاه است بالای این قبر بجای تعویذ حوضکی نهایت خوش قطع ساخته اندران حوض اثر قدم پاک حضرت شهنشاه لولاک صلی الله علیه و علی آله وسلم بکمال تعظیم و احتیاط داشته اند هنوز آن مقام زیارتگاه هر خاص و عام است آری ؎

بزمینیکه نشان کف پای تو بود　　سالها سجدهٔ صاحب نظران خواهد بود

خصوصًا در هر ماه ربیع الاول گروه گروه خلائق برای استحصال شرف زیارت از نزدیک و دور گردمی آیند و غساله آن مقام برکات التیام را تبرکًا می خورند و جابجا می برند بنای این قبر در سال هفتصد و هفتاد و شش هجری بوده و از انجمله مقبره جنت آرامگاه همایون بادشاه است

مکتوب بقلم اعجاز رقم حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب علی ابن ابی طالب
وحضرات امامین همامین سیدنا حسنؑ و سیدنا حسینؑ رضوان الله تعالی
علیهم فی الدارین بمزید تجلیل و احتیاط داشته اند که زیارتش مومنان باعث
نیل و احراز سعادات دو جهان میباشد خامه اگرچه یارای توصیف این
جامع لامع ندارد فاما این چند اشعار بی اختیار از زبان کج مج بیانش تراوید لموالفه

نه جامع است همانا که جنت الماوا　　فرا رسیده ز گردون بعرصهٔ غبرا

زهی خجسته بنای که کس نشان ندهد　　دگر بعرصهٔ گیتی چنین خجسته بنا

زهی ستوده مقامی که فیض تاثیرش　　باهل دل همه بخشد سرور جان افزا

زعرش نور تجلی بر و چنان بارد　　که هست معدن نور زمین ارض تا بسما

گزیده مسجد مانای کعبه را نازم　　که بر درش ملک و جن و انس ناصیه سا

نظیر جامع پاک قباست این مسجد　　بشان اوست لقد اسس علی التقوی

خوش قطع و مرغوب بکمال حسن قرینه ساخته اند و بهر چهار گوشه اش
برجها و منارهای بلند بغایت خوبی و خوش نمائی است که زبان خامه
یارای توصیف آن هرگز ندارد غرض هر در و دیوار و محراب و
منارش آنقدر متناسب و باعظمت و شان است که از هر گوشه کمال
جلالت و خوبی آن نمایان میگردد سبحانه و جلت قدرته و تعالی شانه
این جامع سترگ بمدت شش سال تیار و مرتب گشته مبلغ ده لک روپیه
دران چنان روزگار که ارزانی اجناس و اشیا را در هر ملک و دیار رونق
بازار بود صرف بنای آن گردیده تاریخ اتمام آن چنین یافته اند

مسجدی کان کعبهٔ ثانی است تاریخش بود — قبلهٔ حاجات آمد مسجدِ شاهِ جهان

اندرین مقام متبرک تبرکات مقدس موی مبارک و نعلین شریف
حضرت سرور انام علیه الصلوة والسلام و قرآن مجید بخط کوفی

وصناعی دران چه رسد منبرش یک تخت از سنگ رخام است
نهایت صاف و پاکیزه وشفاف وسعت درونی بطول نود درعه
وبعرض سی درعه است اندرونش هفت محراب با هزاران رونق وتاب
وبیرونش یازده دراند محرابی دراوسط بلندتر از دیگر محرابهاست
وبهردو جانب آن پنج پنج دربرابر وبرهریکی کتابه های عبارات
مختلف بغایت خوش خطی وخوش وضعی از سنگ خوش رنگ
حروف تراشیده نصب کرده اند که خوشنویسان را بدیدن آن
حیرت برحیرت می افزاید وغیر از کلمه احسنت برزبان نمی آید
صحن آن جامع لامع همه از سنگ سرخ نهایت وسیع وپرفضا یکصد
سی وشش درعه طولاً وعرضاً می باشد ودرمیان آن حوضی است بزرگ از
سنگ رخام وباطراف صحن طاقهای خوش اسلوب وحجره های

بتمامه زیر آن جامع سنگ ماهی کرسی بنظر می آید ثانی این مسجد در تمام
اقطاع هندوستان بلکه در تمام جهان نشان نمیدهند شرح حسن تعمیر
ونادره کاری هایش از زبان خامه و دهان آمه غیر ممکن بنایش
همه از سنگ سرخ است و اندرونش همه سنگ مرمر اکثر جا که
خطوط و تحریرات سنگ مرمر و نقش و نگار های سنگ موسی از میان
سنگ سرخ بر آورده و اُستاد کارها در آن صرف کرده اند
نظر عقل بمشاهدهٔ آن حیران است گنبد هایش از سنگ مرمر است که
خطوط سنگ موسی تعبیه اندران شده و استحکام و خوش قطعی که
در هر یکی ازان نمایان است تعلق بدیدن دارد نه بشنیدن قطعات
سنگ از هر رنگ با چنان بزرگی و سطبری بافراط هر جا نشانیده اند
که قطع نظر از دیگر امور بهم کردن آن نیز آسان نبود تا بنادره کاری

بعد چندین گردشهای دورِ دوار و انقلابات لیل و نهار هنوز پایدار
و بدستور ثابت و برقرار است و کمال صناعیش بحدیست که دیدهٔ عقل
دانشمندان جهان و چشم دانش مهندسان زمان هر وقتی
دران بحیرت نگران می باشد هر ایوانی از رفعت شان و بلندی
همت سلاطین آن روزگار نیکو یادگار است و مجالست
که درین زمان آنچنان بذل جهد و همت از هیچ صاحب دولت
در قطعی از اقطاع هندوستان بظهور رسد و عالی منزلتی بصرف
زر یا دبدبه و سیاستِ حکم و ریاست مانند پیشینیان همتی برگمارد
و آنچنان یادگاری از خود بگذارد از جملهٔ بناهای مذکوره مسجد جامع
دهلی است که بعهد فردوس آرامگاه شهاب الدین محمد شاه جهان
بادشاه تغمده اللّه بغفرانه بر کوهچهٔ بنا نهاده اند و آن کوهچه تمامه

عبرت گاهی به ازان نشان نتوان داد چنبر روز اقامت گزید
شهری دید بنهایت لطافت و خوبی و نفاست و خوش اسلوبی
بنایش بر قواعد هندسی بچنان اوضاع خوش و اقطاع دلکش
نهاده اند که هنوز از آثار و اطوار راه ها گی و حسن اسلوبش
خیلی ظاهر و باهر است از قدیم ایوانات انچه جا بجا باقی مانده است
[illegible] ده از حالات پاستان ایام بعبرت تمام میباشد مساجد رفیع الشان
و نیز مقابر بسا بزرگان درین شهر و باطراف و نواحش بحد بیست
[illegible] زیارتگاه خواص و عوام گشته است زهی صنعتهاے
[illegible] ناگون که هم بخوبی نقش و نگار حیرت افزا و هم باستواری
سقف و دیوار هوش ربا صنعت طرازیهای که صناعان سحر کار
[illegible] روزگار صرف هر در و دیوار کرده اند باهمه نزاکت و باریک کاریها

فنون از حکمت و ریاضی نیز نیکوتر دستگاهی داشته اند و چند تا
رسائل و کتب درین فنون نگاشته چنانچه دو رساله چکیدهٔ کلک
دانش سلک خود که پسندیدهٔ ارباب علم و هنر و اصحاب
عقل و نظر است بهیچمیرز نیز بطور یادگار فرستادند یکی نسخه
گیان پرکاش پر از پندهای سودمند دانش پسند بسان اشلوک
دوم نسخه اصول حکمت نظری و عملی مملو به بسا مسائل ریاضی وغیره

بیان حالات دہلی

پستر از انکه راقم از سیر کوه و دشت بازگشت بجهنه معمورهٔ شاهجهان آباد
که ایدون اندران جز نشانی از مکانی و اثاری ز دیواری باقی نمانده است
رسید و بشوق ملاقات عمائد و رؤسای آنجا و دیدن ایوانات
بادشاهان پیشین زمان و زیارت مقابر بزرگان که درین کشور وسیع

سوار و پیاده بهر جا گرد یدم و بهر مقام رتبه تفصیل یا با جمال
بچشم خود دیدم حکام والامقام از کمال اخلاق و اشفاق
که سجیهٔ رضیهٔ ایشان است بیش از بیش ممنونم فرمودند سیّما
اراکین و اساطین این دولت بلند صولت زیاده تر
ازانکه چشم داشتم نواختند و بانواع عنایت و رعایت سربلندم
ساختند آنجا دولت لقای بعض دوستان همدیار خودم هم دست داد
و نیز با چند بزرگان دیگر اتفاق ملاقات افتاد که از صحبت
ایشان هردم لطفی تازه حاصل میکردم علی الخصوص بلقای
فرحت انتمای منشی کنهیالال معروف به بابو الکدهارے که
در نیولا منیجر یعنی منتظم ریاست نابالغ رئیسان مالیرکوٹله میباشند
بس محظوظ و مسرور گشتم بابو صاحب سوای علوم مذهبی خود بدیگر

عالی مکان معین است چنانچه منتظمان علاقه کمشنری از
رهگذر مزید رعایت که نسبت بوابستگان دامان دولت
سرکار عظمت مدار ملحوظ و مد نظر می باشد همان ایوان را برای
آرمیدن و واکشیدنم هم قرار داده بودند مگر بجهت دوری از شهر و
بازار بمکان شیخ رجب علی خانسامان که خیلی خوب و مرتب
بهر گونه سامان مرغوب بود آسایش گرفتم صاحبان انگریز و
عمائد دیگر اقوام نیز اندران خانه به کوشکهای جداگانه فرود می آیند
و چون درینمقامات سردی بیشتر است بدینجهت آتشخانه ها هر
کوشک و ایوان گرم میباشد تمازت آفتاب در آنطرف
بسان دیار ما نیست لهذا تماشای مسابقت اسپان اکثر میشود
حقیر زیاده تر فرصت وقت نداشت و روزیکه بشمله بودم

[illegible]

شمله وسپاٹو آبجوئیست که آنرا گمبهر نامند در لطافت و خوبی تاب
از گوهر و آب از کوثر برده است و بکرانه راه جابجا از کوهی چشمه ها
حوضهای خوشنما درست کرده اند که باعث آسائش رهروان و تفریح
خواطر مترددان می باشد سرا و خان از برای مسافران هر جا جدا جدا تیار
و بنگله ها با سامان و حوائج ضروری بکثرت هر طرف نمودار اسپها
و جهپانها برای سواری در هر جا که خواهند میسر و بهر طرفی و مقامی نام و نشان
راه ها نوشته پیش نظر انتظام حراست و پاسبانی طرق و شوارع
در هر مقام بکمال حسن اهتمام است مسافران هر گونه آسایش قطع مراحل
میکنند و بی اندیشه و وسواس و خوف و هراس هر جا که خواهند شب بآرام
تمام میگزرانند بمقام بابوگنج از طرف بندگان فیض نشان ویسرای
نواب گورنر جنرل بهادر فرودگاهی پر آرایش از برای آسایش عائدو نیسان

که بدیدن آن هر دم مجروح شمشیر غم میشدم علاوه برین در خلال همین حال
بنوای چنگ و نغمه های خوش آهنگ آن ستم سازان نقد هوش و
حواس یکسر باخته بودم و نرد عقل و خرد را بششدر حیرت انداخته
چون طاقت قرار از من فرار کرد آخر کار در کشاکش شوق و اضطرار
بمصراع مشهور رندی و هوسناکی در عهد شباب اولی
تسکین خاطر خود نمودم و آن بازی را همچنان قایم گذاشته مهره شوق از بساط
پر انبساط آن عشوه بازان برچیدم و زیاده ازان خود را بازی میر و وزیر
خیالی غریق شطرنج و اسیر فرزین بند اندیشه داشتن مصلحت نه انگاشته
بعد نوردیدن بساط آرزو ازان سو مهرهٔ دل را که برنگ شاه مقید شطرنج را
بجای نمی برد از خانهٔ گشت صدمات وارهانیدم و بی تلاش اسپ و فیل
پیاده پا ازانجا بازگشته دیگر رخ بدان طرف نمودن مناسب ندیدم در میان کوه

کنار: که گاه ویله مهره ... [illegible]

نضارتی بچشم جانم و قوتی بدل ناتوانم پدید آمد و رنجیکه از تعب راه
دامنگیر حالم شده بود بیکدم از خاطرم فراموش شد بیان اوضاع
شوخی و بی باکی که ازان شوخ طبعان بظهور می آمد زیاده تر از آنست
که درین اوراق چند شرح دهم غرضکه هر کرشمهٔ بی پروائی و عشوهٔ
بی اعتنائی ازان دلبران شاطر هر دم بازی تازه می خوردم
تا آنکه همرنگ اوراق بازی جلال گنجفهٔ احوال خود را ابتر و پریشان و پر از
حسرت و حرمان یافتم آخر در باختن پادشاه چنگ[1] اشتیاق آن
آفتاب طلعتان یگانهٔ آفاق که بدلفریبی سرخ عیار[2] و بجان آزاری سرتاج
فتنه گران روزگار بودند ورقی جز برات نامهٔ نامرادی بدستم نه آمد و طرفه تر
اینکه روبروی راقم دلباخته باغلامان همداستان خجد بتماشی سرگرم
لعب و بازی می بودند و موافقت و دمسازی های خود سفید می نمودند[3]

[1] پادشاه چنگ نام بازی گنجفه ۱۲

[2] سرخ عیار نام شخصی است که بعیاری ضرب المثل بود ۱۲

[3] سفید نمودن ظاهر ساختن ۱۲

و دشوار گذار است جهپان و اسب را دران سو راه نیست و هر چند از راه
دیگر بسواری رفتن هم ممکن اما مشقت و تکلیف اجازت گذشتن
ازان طرف کمتر میدهد راقم که محض برای تنزه و سیاحت رفته بود
و از اتفاقات همدران ایام بتقریب هنگامه و شهره مردمان از هر سو
جوق جوق می آمدند باوجود سختی و تکلیف راه دلم نخواست که نادیده
پس آیم ناچار هر گونه دقت و مشقت گاهی پیاده و گاهی بسواری هیچکه
توانستم بالا بر آمدم هر چند از ممر تکلیف و صعوبت راه کوفته و خسته خیلی
شده بودم مگر بدیدن هجوم انواع خلائق و تماشای صورتهای
لعبتان کوهی یکی بر دیگری فائق که از بسا شهری مهوشان عشوه گر
هزار درجه خوبتر بودند بمضمون شعر

هر چند پیر و خسته دل و ناتوان شدم — هر گه که یاد روی تو کردم جوان شدم

انظار است چون پرتو خورشید بر آب می افتد خطوط سرخ رنگ بچشم نظارگیان مینماید و طرفه تماشای ازان بنظر می آید و ازینجاست که این مقام را لال پانی خوانده اند و نیز جیلیه جا کو بر فراز کوه شمله جائی است بلند نهایت پاکیزه و خاطر پسند کسانیکه بتفرج این مقامات پارهٔ از اوقات صرف کرده حظی وافر برداشته اند و همچنین است مقامات کوههای جتوک و ڈگشا عرض المولف

هرگوشه وران کوه پر از نقش و نگار است هر پست و بلندش صفت باغ و بهار است

کوه تارا که مندر یعنی پرستش خانه تارا دیبی نام بتی بران واقع از همین مقامات پر فضا لایق سیر و تماشا درین ملک است مردان و زنان قوم هنود از دور و نزدیک انبوه انبوه برای پرستش بایام معمولی در انجا گرد می آیند راه آمد و شد آنجا پر تعب

آمدورفت روزینه اجرت جهپانیان سرهر نفر چهار آنه وکرایه
جهپان هشت آنه وکرایه اسپان یابوسه روپیه وبرای اسپان کلان
ولایتی وعمده زیاده ترازان مقرر است وازسوار یهای هر قسم
که مطلوب باشد هم میرسد کینهو جای است مرغوب ودلپسند
هوایش خوشگوار انگریزی حکام باغی بنام ملکه با احتشام باکمال درستی
وانتظام اندرینمقام تیار ساخته اند جای بی ندید قابل دیداست باطراف
آن باغ راه ها بهمواری ووسعت برای آمد وانی نیکو درست
نموده اند کثرت درختان گل واشجار میوه دار اندرینمقام بحدیست
که بسیر وتفرج آن دیده ودل را فرحت ونور ونضارت وسرور
حاصل میگردد وانیجا مقامیست مشهور به لال پانی آب وهوایش باامرجه
خیلی موافق وسازگار وفضایش بس دلچسپ ونضارت بخش

بلاخوف وخطر سباع و دیگر وحوش میدارند کوه شمله جائیست

سر و سیر از برودت آب وهوا موسم گرما هم درانجا مشابه بآغاز موسم

سرما باشد جاها همه صاف وهموار وهر سویش لایق سیر وتماشا

برنگ قطعات گلزار درختان جنگلی براستی وخوش قدی آرونق

آن مرغزار را دوبالا کرده اند و بسر سبزی گوی از رنگ رخسار

سبزخطان برده بالجمله آب وهوای آن خاک جلوگیر از کمال خوبی و

لطافت خیلی دلپذیر است و باصحت واعتدال ربطی بحد کمال دارد

رونق وخوبی بازارش بغایتی است که بیک نظر نقد دل از دست

مشتریان میستاند و درچشم زدن جیب حال خریداران را برنگ

کف مفلسان خالی از متاع صبر وشکیب میگرداند وسعت آبادی

این مقام کم از پنج کرده نتوانم گفت اینجا برای سیر وگلگشت و

خاک پیش ... دل ...

بهفت کروه است پس ازان بنگله هری پور بدو کروه وبعد ازان

بنگله سائری بشش کروه پس از بنگله شمله به کروه مسافران بیشتر

بدو روز می روند وبعضی بافزودن جهپانیان بیک روز هم میرسند

کوه کسولی وکوه سپاٹو که درمیان راه شمله واقع

جائی است آباد ان ونفیس درینمقامات فشون سرکاری نیز

قیام پذیر می باشد مساکن کوهیان دربهرو جا خیلی نفیس وآباد انست

وزمینداران وکاشتکاران بکمال فراخی حال وآسودگی بال بسر می برند

زرت وشلتوک وپنبه ومنڈوه ودیگر بسا اجناس
جوار دهان

خوب وفواکه مرغوب همچو ناشپاتی وبهی وغیره بافراط پیدا میگردد

وبعض جاها ایوانات سکونت راجگان کوهی نهایت وسیع وپر فضا

مزین هر گونه آرایشها بوده اند مسافران شب وروز آمدو شد

که فرودگاه معین است سر هر نفر یک روپیه چهار آنه می باشد و برای
هر جهپان هشت نفر مقرر چون کهاران ازینجا به تبدل و نوبه می برند
بعض اوقات بخواهش و ضرورت مسافر مستعجل دوازده بلکه شانزده
نفر هم باشند اما کرایه جهپان علاوه از اجرت کهاران از سه روپیه تا
چهار روپیه میباشد و یابوی سواری را از کالکا تا بالای کوه شمله
پنج شش روپیه و یابوی باربرداری را سر هر من سه روپیه مقرر است
چندانکه ضرورت باشد بهم تواند رسید در اثنای راه مکانات و سرابای
رئیس ٹپاله برای عامه مترددین علی الخصوص بنگله ها بنفاست و آراستگی
تمامتر برای عمائد و معززین تیار است و هر گونه چیزهای خوردنی و نوشیدنی
برحسب خواهش هر یکی بکثرت در هر جا مهیا از کالکا بفاصلهٔ
هفت کروه بنگله کوسولی است و از انجا بنگله گکرہٹی نیز بفاصلهٔ

دوراه درست کرده اند راه جدید نهایت صاف و هموار که از
دور کوه بر آورده اند گردونهای اسپ و گاو بخوبی ازین راه رفت میتواند
مگر بعرصه سه روز بعد مسافت این راه پنجاه و شش کروه قرار میدهند
دیگر راه قدیم که مسافتش باندازه سی و یک کروه است فاما بغایت
ناهموار و دشوار گزار جابجا نشیب و فراز گریوه ها و کوه ها آنچنانست
که حوصله ژرف نگهان بلند خیال بدیدنش از ره گذر بیم و هراس
هر وقت پست داراده نشیب و فراز ما یان تجربه کار روزگار
از مر خوف و وسواس هر آن شکست میگردد و اکثر مسافران بسواری
اسپ و جهپان و بعضی پیاده پا مراحل این راه می نوردند و کوهیان
آهسته و دوان شب و روز بی اندیشه هیچ خوف و خطر آمد و رفت میدارند
نرخ روزینه جهپانیان و دیگر بار برداران از کالکا تا بالای شمله

متوجه بیشتر شدم مقامات پانی پت کرنال و انباله وغیره که در راه و
بنظر سرسری دیدم و تا مقام کالکاکه دامن کوه شمله است بآرام و
آسائش تمام رسیدم بیاد باید داشت که از دهلی بر گردون ڈاک
اسپ جز سه کس رانمی گیرند و اندرون و یکی بالا یا عکس آن چنانچه
از چند کس خدمتیان که همراه راقم بودند جز دو تن را بالای گاڑی
دستوری ندادند و دیگران رابسواری جداگانه روانه کردم کرایه گاڑی
باختلاف کارخانها و تفاوت عمدگی اسپ و گردون و سائر
سامان آن مختلف میباشد القصه چون بکالکا رسیدم ازانجا بسواری
جهپان رهگرا منزل پیما شدم شب بنگله کگرهٹی نزول جای افتاد
روز دوم بالای کوه شمله رسیدم و بجائیکه مهبط و رود انگریزان دیگر
معززان است فرو کشیدم باید دانست که از کالکا تا اینمقام

از انجا تا کنار دریا مانای ناله گودش باندازه پنج یا شش دست باشد
پیدا شد آخر رام چندر راچهس را کشت و بدریا انداخت
و بقوت خود در جانبیکه زد اگرچه جانب خلاف جریان آب بود
مگر همان طرف آب بحرکت قسری روان گشته و بعکس اقتضای طبعی خود
جاری شده چنانچه هنوز آب دریا بجائیکه نشان میدهند چهار پنج هزار قدم
کمابیش معکوس روانست هنود آنرا از خوارق و کرامات رام چندر
می انگارند مگر در اصل برعکس روانگی آب غالباً بسبب عمقی که گرداب وار
بهیئت مستطیل واقع شده بوده است؛ بر وفق این افسانه های سرو پا
زان پس بکهنه دار الخلافت دهلی گذرم افتاد و ازبسکه هوای شوق
تفرج کوه شمله و دیگر مقامات آنطرف در سرم پیچیده بود گلگشت
دهلی را موقوف بر وقت مراجعت داشتم و بسواری گردون ڈاک

ومهرهای خوب وتوانا انچه لائق سرکار است در اصطبل ها تربیت میکنند
وباقی رامیفروشند وهمدرین طرف ازاوان سلف معبدی
ازهنود مشهور بنام مهادیو رامیسرناتهه بر ساحل که بنام
رام ریکها گهاٹ مشتهر می باشد واقع شده هندوان بایام معمولی
از دور دور درانجا گرد می آیند وبعد غسل اندران معبد پرستش میکنند
وتعظیم این مقام نزد ایشان بسیار است تاآنکه موجب آمرزش گناهان
تمام عمر خودش میدانند وسرودی عجیب بچنین خیال می سرایند که در باستان
هنگام تارکانام راچهسی آنجا مسکن داشت که دست انواع ظلم وستم
بر ساکنان آنطرف دیار دراز ساخته بود وچون فریاد مظالمش بگوش
رام چندر رسید او بغضب ازجای خود بجنبید وراچهس را
گرفت وکشان کشان سوی دریا برد وازممر بزور کشان بردنش

(حاشیه: بهره یانیم ...)

برآمدم نخستین و هله مقام بکسر علاقه شاه آباد فرش راحتم گردید
آنجا بدیدار برادر لخت جگر منشی فداعلیخان بها در زاد عمره و قدره
که عهده جلیله ڈپٹی کلکٹری آنمقام داشت دیدهٔ دیدار طلبم را
نوری و دل محبت منزلم را سروری حاصل گشت جائی دیدم و پسند
طرز و اسلوب آبادیش با سواد صاحب گنج بس مماثلتی دارد ایوانات
رئیس پیشین آنجا که براجه مشهور بود از پا درافتاده است و از کهنه
مکانات انچه هست خراب و بیکار شده انتظام تناسل اسپان
سرکاری که باصطلاح این دیارش کهیت نامند بهر دو کنار
رود بار بآن حسن و خوبی است که شرحش درین وجیزه دشوار
بهترین اقسام اسپان عربی سیما نجدی را و نیز اسپان ولایت
انگریزی و دیگر جاها را با ماده اسپان هم پله اش جفت میسازند

به بلندی بست و هشت هزار و دو صد فٹ واقع شده سفیدی
برفش از دور نمایان میباشد خصوصًا وقت صبح چون عکس
آفتاب بران می افتد براقت و لمعانش قابل تماشاست و نیز
دیدم که از مقام سیلی کوری که قریب دامن کوه است راهی جدید
نهایت خوب و مسطح تا کهرسانگ درست میکنند مقام پنکها باڑی
که اولین منزل راه دارجلنگ است دران راه جدید
نخواهد افتاد و عرض این راه بست و یک فٹ بوده است

ذکر حالات سفر اضلاع غربی

پوشیده مباد که در اوائل ماه اکتوبر سنه یکهزار و هشتصد و شصت و شش
عیسوی مطابق شهر جمادی الاولی سنه یکهزار و دو صد و هشتاد و سه
هجری چون باراده سیر و گلگشت غربی بهره این بزرگ مملکت هند

اسمای کسان

اِکِیْ دَمْپُوْ تنزوه اُخیِک فلم ٹَنڈِوُکْ

اعداد شمار

پچ نُ سُم زِیِ تَنک توه وَڈن چِی گہہ چوه دررا

دارجلنگ که از کہرسانگ می آیند کوہی دیگر قریب است
که آنرا جواله پہاڑ نامند ہفت ہزار و ہشتصد فٹ بلند است
این کوه ہم آباد است و ایوانات و اسواق خوب خوب دارد
و معسکر فوج انگریزی ہم بران میباشد دیگر کوه سنچل که به بلندی
ہشت ہزار و یکصد و ده فٹ است این کوه ہم آبادی و جابجا
زراعتهای چای دارد و دیگر یک کوه برف بنام استوی ہیل
معروف است که جانب غرب و شمال دارجلنگ درحد ملک چین

People of [illegible]

که بکثرت اند دیگر هیچ قومی معلوم نمی شود سیکمیان که ایشان را
لیچا خوانند زبانی عجیب دارند و کثافت طبع ایشان بحدیست
که بعد ازانکه پارچه می پوشند تا پاره پاره نشود از تن جدا نمیکنند
لهذا رخت های ایشان نهایت چرکن و عفن می باشد چنانچه
یکی را ازانمیان پیش خود خوندم و از مدت استعمال کسوتش پرسیدم
معلوم شد که ازینچهسال آن جامه بسان جلد لازم بدنش بوده است
با اینهمه دزد نیستند و دمدمه و دروغ ندانند و زنان ایشان بدکار
نمی باشند و احیاناً اگر یکی ازیشان بفعل شنیع مرتکب شد و یا مال کسی
بسرقه برد بتجویز خود عقوبتش میکنند و بیشتر هلاکش میسازند
اینجا اسمای چند کسان لیچه و اعداد شمار ایشان که نهایت عجیب است
برای تفریح طبع ناظران نوشته می آید

یک منزل بگهی عمده با سامان و سامانی که باید از برای سیر و کسب هوا بسر کار جهان محتشم الیه یافته شد دیگر احدی انجا جز سوار رهیای اوج آنملک ندارد جهپان که قریب تر بوضع تامجان میباشد و کهارانش بر می دارند بجنانه اکثر دکری موجود و بکرایه هم جا بجا میسر و یابوهای خوب با سامان پسندیده برای سواری جوانان بکثرت هر طرف پیدا اکثران برای سیر قریب بکلیسه انگریزی که جای خوش و مرغزار دلکش است میروند انواع سازهای انگریزی وقت سیر در انجا نواخته میشود در میان شهر حوضی از آهن ساخته اند که آب از سر کوه اندران می آید و همگنان آبش میخورند و آبشارها جا بجا میان شهر و نیز باطراف و حوالی شهر جاریست از باشندگان قدیم این مقامات چه بر سر کوه و چه در کمر کوه جز نیپالیان و بهوٹیان و لیکمیان

خرید میسازند و دیگر بسا مردم تجارت پیشه از هر سو گرد آمده بخرید و
فروخت می پردازند از جمله مقامات آنجا مقامیست مشهور
بکوهچهٔ روز بنگ و همین مقام همایون جای قیام و تفرج
جناب مهاراجه وهیراج مهتاب چند ربهادر رئیس بردوانست که ایوانی
بانواع حسن و خوبی و لطافت و خوش اسلوبی در انجا ساخته
و هر درجه و نشیمنی را از ان به سامان عمده و گران بها پرداخته اند
با لجمله این کوهچه که بعلاقه مهاراجه محتشم الیه است مرتب بغایت
آرائش و هر چمن و نشیمنش سزاوار صد گونه مدح و ستایش میباشد
مهاراجه محتشم الیه خیلی بذل توجه بآراستگی آن فرموده و مبلغی خطیر
و اهتمامی کثیر در وی صرف نموده اند درک خوبهایش تعلق
بدیدن دارد نه بشنیدن ازین گردونهای انگریزی صرف

وانچه هست دور دور لهذا خوف سباع بهایم هم اصلا نیست
آهوان و دیگر بعض چرندگان وحشی زیر کوه و دیگر اطراف
گاه گاه بنظر می آیند هوای مقام دارجلنگ خوب سرد است
وآب چشمه هایش نهایت لطیف و شیرین و خوشگوار و از غلبهٔ برد
و کیفیت هوای سرد هر وقت احتیاج پشمینه پارچه ها درانجا می باشند
بلکه بعض هنگام ضرورت روشن کردن آتشخانه ها نیز می افتد و با اینهمه
افراط سردی هوایش بس اعتدال خیز و صحت انگیز است سوای بازار و
دکانهای معمولی روزانه در هر هفته روز یکشنبه بازاری تازه می آرایند
و هزاران مردم اقوام بهوتیه و لیپچه یعنی اهالی سکیم و نیپالی وغیره از اطراف و
جوانب جمع می آیند آنروز انواع اسباب و اقسام خضریات[1] و فواکه
از دور دور مقامات بکثرت می آرند و میفروشند و اقمشه و چیزهای اینجا

[1] بضم اول و سکون ضاد معجمه نباتات سبز که از ترکاری است و دنبها و این جمع خضری است چنانکه حلیات جمع حلی ۱۲

آنهمه رونق و آرائش هردم رو بافزائش دارد ایوانات و
کوشکهای عالی درینمقام خیلی میباشد و مساجد و صوامع و بتخانه ها
از برای عبادت هر فریق موجود است و رسم تعزیه داری نیز
جاریست اهتمام پولیس و انتظام فوجی هردو خوب است و بازارش
باوسعت و کثرت هرگونه امتعه و اسباب نهایت مرغوب مردم
هر قوم و دیار از مارواڑیان و کشمیریان و ساکنان صوبهٔ بهار و
دیگر بلاد و امصار تجارت وغیره آمد و رفت و سکونت میدارند
و اقمشه و البسه اقسام و انواع ظروف و شیشه آلات هندوستانی
و انگریزی و دیگر اوضاع بکثرت موجود میباشد و چند دکان انگریزی
نیز مثل انگریزی دکانهای کلکته باز کرده اند خرید و فروخت بوضع دیگر امصار
بزرگ در جملهٔ ایام و اوقات جاریست جنگل درینطرف مقامات بسیار کم است

اما اکثران یکدو ساعت استراحت کرده یکباره بالای کوه بمقام دارجلنگ میرسند بلندی دارجلنگ هفت هزار و سه صد فٹ میباشد و این مقام بنهایت وسعت و فضا آباد انست طرح مکانات و بازارش را بکمال خوبی و خوش اسلوبی انداخته اند و معسکر قشون سرکاری نیز در آنجا باهمه متعلقاتش خیلی خوب ساخته اگرچه آبادی اینمقام بسبب آمد و رفت بهوٹیان و نیپالیان و دیگر اقوام از پیشین هنگام بود امانه بدین خوبی و پاکیزگی و صفائی و کثرت عمارات و سکونت هرگونه امرا و تجارت پیشگان و اهالی حرف وغیره که اکنون بمشاهده درمی آید آری اینهمه خوبی و رونق که الحال است از نتایج توجه و التفات عالیجناب نواب سیسل بیڈن صاحب لفٹنٹ گورنر بهادر بنگاله است بلکه از میامن توجه و التفات عالیجناب ممدوح

Surgery

یکهزار وهشتصد فٹ وهوای آنجا مثل هوای دیگر مقامات است
آنجا مراکب از قسم یابو برای سواری وهم بار برداری ونیز مزدوران
ودیگر جمله سامان برای رفتن بالای کوه یافته می شود یابوکه
برای سواری بکرایه میگیرند تا مقام دارجلنگ به شش روپیه
وبرای بار برداری به سه روپیه وبهمین حساب چندانکه خواسته باشند
میتوان یافت مقام دوم کهرسانگ است بفاصله شش میل
از پنکها باڑی واین مقام به بلندی چهار هزار وسه صد فٹ
میباشد مگر راهش بغایت ناهمواری واز کهرسانگ تا دارجلنگ
راه هموار است که گردون اسپ وگاو میتواند رفت هوای آنجا
کم کم سردی هم محسوس میگردد ونیز از کهرسانگ بفاصله شش کروه بنگله
سوناڈی است اگر کسی خواسته باشد آنجا هم قیام میتوان کرد

باید دانست که بعد ازانکه شخصی باهنگ دارجلنگ از راه ریل تا
صاجبگنج میرسد رود خانهٔ گنگا را استیمر سواره عبور کرده بمقام
کنڈه گوله خواهد رسید ازینجا در هر مقام و منزل امکنه مثل بنگله های
انگریزی اسکدار چنانکه پیش ازین جا بجا در راه ها می بود برای
استراحت و قیام مسافران با ضروری سامان مهیاست و ازان پس
مقام دومی پورنیه میباشد که جای مشهور و آبادان است و مقام
سوم و چهارم دنگره گهاٹ و کشن گنج است و بعد ازان تتلیا
و مقام ششم سیلی کوڑیست که قریب دامن کوه است
چند میل که ازینجا میروند زمین کم کم بلند محسوس میگردد و از سنگ
با خاک آمیخته جا بجا آثار کوهٔ پایان می باشد بیشتر ازان با ولین مقام
کوه که میرسند باسم پنکها باڑی مشهور است بلندی این مقام

اسکدار بکسر اول و سکون ثانی و کاف عربی [illegible]

ولطائف آن بیرون از اندازهٔ امکان فاما چون رهگذار آوردن
برای احباب واصحاب والا گهر از اهم لوازم وآداب سفر است
ره آورد یکه تا مرور دهور یادگار ازین خاکسار تواند بود به ازین
بنظر در نه آمد که از کوائف ولطائف این سیر وسفر یکی از هزار
واندکی از بسیار بقدر یارای زبان کج مج بیان خود بخامه سپارم
وارمغانش از برای دوستان بیارم تا لطفی ازان بر دارند و تنها خور
موائد فوائدم نه انگارند دیگر کسانیکه نابلد ازین راه باشند اگر اراده
تفرج درین اقصا فرمایند بو که از بیانم اعانتی در وقت پا خاکی گردان (سفر نمودن)
مر ایشانرا دست دهد و هیچ تعب و دقت از نابلدی و با ایشان نه نهد

بیان کیفیت سیر وگلگشت کوه دار جلنگ که بماه جون ۱۸۶۶ع مطابق شهر صفر المظفر ۱۲۸۳ سنه هجری اتفاق افتاد

گلگشتی نمودم آخر پس از عمری که سن وسالم درهمین آرزو بسر آمد
وقوت رو بانحطاط نهاد خواستم که یک دو سفر مختصر درچنین ایام
سهولت انضمام که اجرای گردون وخانی باکثر سرزمین این
مملکت مصائب ومتاعب سیر وسیاحت را خیلی کاسته است وهر ممری ورهگذری را
بانواع اسباب امن وآسائش برآراسته اختیار کنم و
بقدر امکان حظی وفرحتی ازان برگیرم چنانچه بافضال مشیت ایزد
که بخشندهٔ توفیقات است درین قرب ایام دو بار اتفاق سیر وسفرم
به بعض اکناف هندوستان دیار افتاد فرحت وانبساطی وبهجت و
نشاطی که بتفرج مقامات چند وعجائب دلپسند وملاحظه اقسام
عمرانات ولقای بسا بزرگان والاصفات حاصلم گشته راست
این است که شرحش خارج ازحد بیان است وتسوید جمله کوائف

که واقف ز اسرار هر منزل اند   همه رهنمایان بسیر دل اند

هزاران درود و هزاران سلام   بر و باد و بر آل و صحبش تمام

امابعد بر خاطر جهان ناظر سیاحان جرائد روزگار و تماشائیان
اسفار اسفار مخفی و محتجب مباد که نیازمند بارگاه لم یزلی امیر علی
کتب   سفرها
که از بد و جوانی خوگر مشقت و جانفشانی است هوای
تفرج بلاد و امصار عمریست که بسرش جا یافته بود و عنان خاطرش را
بشوق مرحله پیمائی ها بر تافته اما وفور مشاغل و علائق و هجوم
گوناگون موانع و عوائق دستوری نبداد که قدمی در راه سیر و سفر
گذارد و دمی به بیغمی و آزادگی بسر آرد سیاحتم همین بود که اطراف
قصبهٔ باڑه علاقهٔ عظیم آباد را که وطن مالوف است تا چند
مراحل پیمودم و باکناف و حوالی شهر کلکته که دار الاقامت ست

چهارمین بهره در ذکر کیفیات سیر و سفر مولف

سپاس ایزد پاک را کز دو حرف
برآراست این سیرگاه شگرف

بآرائش نقش هر شهر و دشت
نمایشگر صنعت خویش گشت

حکیمی که داد اندرین سیر جا
بهر ره نوردی دو چشم و دو پا

شد از حکمت و حکم او در سفر
نظر را معین پا و پا را نظر

خدائیکه سیر و کلام ویست
سیاحت ز احکام عام ویست

پئی نظم و ترتیب کون و فساد
بسیارگان قوت سیر داد

نبیّ را باکرام چندان نواخت
بسیر سموات مخصوص ساخت

رسولیکه چون عازم سیر گشت
ز نه منزل آسمان هم گذشت

چنان گرم در تیه قربت برند
که در سدره جبریل ازو باز ماند

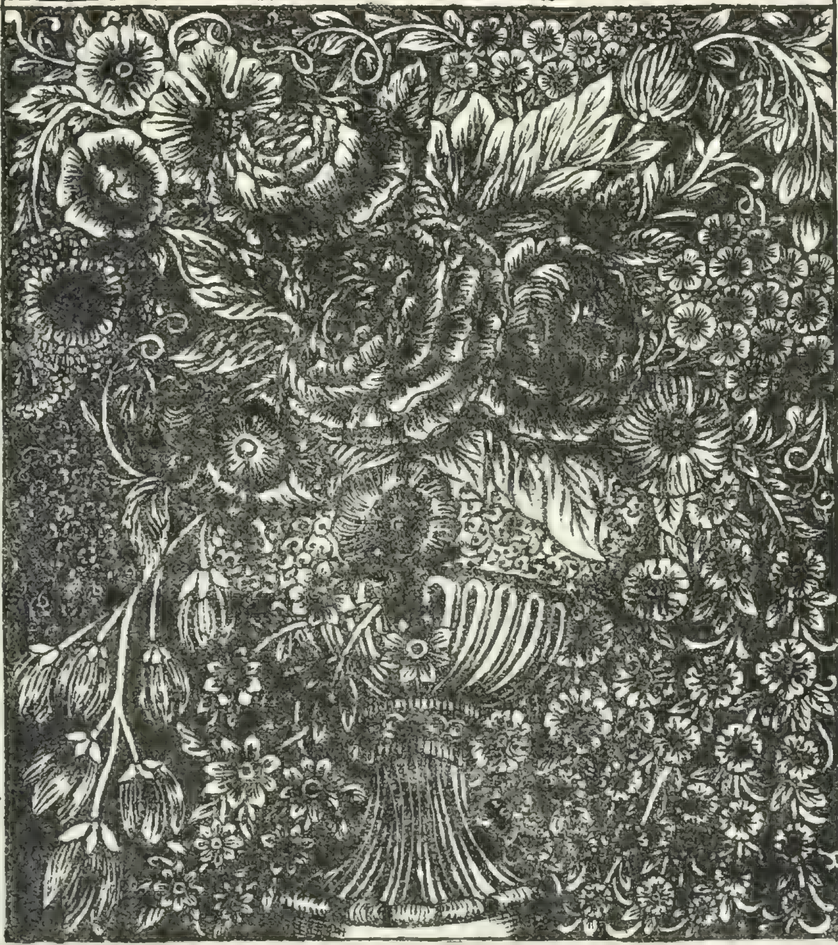
خوشا آل و اصحاب کارآگهش
نجوم و سفاین بسیر رهش

نه صرف کیفیت معدلت گورمنٹ بر هندوستانیان ظاهر کرده شده

بلکه عظمت و اقتدار سرکار که نصف مقدار آن نیز بچشم عقل و اعتبار

مردم آن دیار نمی آمد مانند معلومات بدهیه به نهجی خاطرنشان ایشان

ساختند که هر یکی از ایشان بآن گرویده و معتقد گردیده فقط

بسرکار انگلشیه سربرنزده منشی امیرعلیخان بهادر که متوطن صوبه مذکور
اند وارتباط ایشان باهر صغیر وکبیر آنجا چه بحیثیت مشیر بودن ایشان
باموز قانونی وچه بوجه بودن ایشان از اعظم وکلای عدالت ثابت و متحقق
لهذا تقرر ایشان بغرض تائید صاحب کمشنر در آغاز افتتاح ابواب مکالمت
ومراسلت باجماعه مردم آنجا برای کم کردن خوفیکه بدلهای آن مردم روز
بروز رسوخ وترقی میگرفت نهایت ضرور بود وخوف آن مردم
همین بوده که بپاداش قتالی که در دیگر اضلاع بوقوع آمده گرفته شدن
قصاص از عامه رعایای جمله اضلاع بلا تفرقه و امتیاز جرم وبیجرمی به
یقین باور میکردند وشیوع این اعتقاد که بخواطر سهل القبول بزدلان
اینجا جاگزین شده بود خوف وخطر بسیار از بسیار داشت آنهمه خوف وخطر
به مجرد منصوبی منشی امیرعلیخان بهادر رو بانحطاط نهاد واز منصوبی معزی الیه

گردیده بود از سرکار گورنمنٹ نهایت مناسب واقع شد و نیز خلاصه
چٹهی مستر فرکو هارسن صاحب قائم مقام کمشنر سابق مرقوم بست و سوم
اکتوبر ۱۸۵۷ سنه اسمی صاحب کمشنر که باندراج ذیل طبع نموده می آید دلیل
قوی است بر آنکه بظهور این امر دانشمندی گورنمنٹ خیلی ظاهر گردید

ترجمه خلاصه چٹهی مستر فرکو هارسن صاحب بهادر مطبوعه ذیل

راقم اجازت میطلبد برای اظهار اینمعنی که تقرر منشی امیر علیخان بهادر برای
صاحبانی که صلاحیت انصاف پسندی بدرجه کامل حاصل دارند و کیفیت
احوال عموم مردم پٹنه را بعنوان و انداز هر یکی نیکو می شناسند غایت
درجه مقتضای مصلحت و دانشمندی و امری خلایق پسند بود و در زمان
غدر از معززان و ناموران این شهر در امر خیر خواهی و وفاشعاری امری نسبت

بیجا را نسبت سامی بسیار نامناسب و خلاف انصاف ظاهر فرموده اند فقط

ترجمه خلاصه گورنمنت گزت نمبر ۷۶ مرقوم بست و دوم

ستمبر سنه ۱۸۵۸ع صفحه ۱۸۴۹

دفعه به تقرر سامیول صاحب بهادر بجای ټیلر صاحب منشی امیر علیخان

بهادر خاص اسسٹنٹ کمشنر پٹنه و ڈپٹی مجسٹر بموجب اکٹ ۱۵ سنه ۱۸۴۳ع در جمله

اضلاع قسمت پٹنه مقرر شدند و بمعائنه قول نواب لفٹنٹ گورنر بهادر

واضح گردید که نسبت منصوبی منشی امیر علیخان بهادر خیلی شکایتهای بیجا

کرده شده است بهر کیف رای آنست که نواب لفٹنٹ گورنر بهادر

بتائید قول خود وجهی بس توجه و کافی تحریر فرموده اند و هرگونه کارگزاریهای

عمده و بهتر که از منشی امیر علیخان بهادر بوقوع آمد دلیل قاطع است برانکه بسبب منتخب کردن

منشی امیر علیخان بهادر و منصوب نمودن بر عهده که در مقام پٹنه مفوض باشان

بنام مولف مرقوم بست نهم مارچ ۱۸۵۸ء

صاحب محبوب من در نیولاکه یک چٹهی بنام مخلص از جانب یکی از
ممبران پارلیمنٹ رسیده مضمونش اینکه از کارگزاریهای آنصاحب در وقت
بلوا هرکس راضی شد و مانٹ اسٹورٹ الفنسٹن صاحب و دیگر بسیار
صاحبان جلیل القدر که رای آنها را وقعتی می باشد خیلی ازین امر خوشنود
گردیده اند چنانچه احوال مفصلش در اخبارنامه ٹیمس به تشریح تمام طبع
گردیده و جلالت و افتخار طبع شدن اینقسم خبر باخبارنامه ٹیمس چنان نسبت
که بکمتر کسی آن اعتبار و افتخار حاصل می گردد بر آنصاحب واضح شدنی است
که ذکر این امر در هوس آف کامن و هوس آف لارڈس هر دو
شده و ڈیوک اف آرجائل وفاداری و خیرخواهی و جان نثاری های
سامی را نسبت سلطنت انگریزی خیلی ستوده و یورش شکایتهای

به موافقت زمینداران ملک بهار احتیاجی داشته تا زمینداران باطاعت

و موافقت درین کار معین سرکار باشند بنا برعلی هذا لازم آمد که زمیندارا ن

باشنده آن دیار را یکجا مجتمع نموده اطلاع از اصل کیفیت معامله بانها داده آید

و نیز آنها را از پسندیدی روشی که در ایام محرم کاربند بدان باشند بطور ایما

هدایتی نموده شود چنانچه بذریعه مراسلت و تفهیم زبانی بسیار شرفا و معززین

آنملک دادِ اطاعت دادند و از جادهٔ فرمان برداری قدم بیرون ننهادند

ایام محرم در پتنه آنچنان بی شور و شر گذشت که در زمان سابق هم بآن خوبی

گاهی نگذشته بود زمینداران همه بوفاداری ثابت قدم مانده اند

مشیر این شایسته تدبیر و رهنما و تعلیم فرمای جوق جوق مردم آن دیار و متکفل

تفهیم و مراسلت بحسن کردار همین منشی امیر علیخان بهادر بودند نه دیگری

ترجمه خلاصه چتهی ای ای سامیول صاحب بهادر کمشنر پتنه

پس همین اصلاح زمینداران عمده مهام و لایق انتظام در انملک بوده

بنظر بوجوه بالا در شروع ماه اگست سامیول صاحب در این ضلع

مقرر گردیدند و بضرورت موقع وقت خواهان اعانتی شایسته برای خود شدند

منشی امیر علیخان بهادر شخصی معزز و نامور که از اجله وکلای صدر دیوانی

میباشند و از حالات آن اضلاع واقفیت و اطلاع بکلی دارند و قراین

و اسباب وفاداریهای ایشان نیکو ظاهر و باهر است و پدر ایشان منشی

نواب گورنر جنرل بهادر مانده اند و خود شان بذات خاص نیز مدتی مدید

نوکری سرکار کرده اند محاصل ماهانه وکالت ایشان از سه صد پونڈ تا

چهار صد است مامور باسسٹنٹ کمشنری گردیدند و بسر انجام آن خدمت جلیله

بنهجیکه پرداختند و نتیجه آن انچه حاصل گردید بیانش اینکه هرچند فتحیابی لفٹنٹ کرنل بهادر که

در انوقت عهدهٔ میجری داشتند بس نافع و موثر افتاده بود مگر تکمیل نتائج بخشش

بو

انداخته بود ملک بهار بجای خود ضلعی است سترگ گرانڈ ٹرنگ روڈ
بجانب شمالی و مغربی این ملک واقع است و چنانکه معاینه کیفیات
قلوب مردم عقلاً بیم مشارکت اهل بهار بازمره بغاوت شعار داشت
همچنان امید آنهم بود که شاید مردم آنجا بزور تدابیر شایسته باغی نگروند
و ثابت قدم برجادهٔ اطاعت سرکار مانند ثابت قدم ماندن مردم بهار برجادهٔ
اطاعت سرکار منتج نفعی است به یقین و بغاوت آنها منجر نتیجه بسیت خوف
آگین که بر خسارتهای جان و مال اشتمال دارد معهذا باغی شدن اهل بهار
مخوف از وقوع فتنه در دیگر اضلاع قرب جوارهم بود و امید قوی چنان
بوده که اگر زمینداران براه راست باشند و حقیقت اقتدار سلطنت
انگلنڈ نیک بشناسند و اخباریکه مخوف از طرف سرکار مشعر خرابی و ضرر یابی
خود شنیده اند بکذب آن پی برند فتنه درین ملک سر بر نزند

ترجمه اخبار گلوب مطبوع لندن مورخه بیست هشتم دسمبر ۱۸۵۷ع

منشی امیر علیخان بهادر سراسر مستحق مدح و توصیف اند و خدمتگذاریهای
خاصه ایشان خیلی عمده و گران بهاست و عقائد دینی و نسبت و قرابت
خاندانی ایشان آنچنانست که اوصاف ذاتی و قدر و بهای خدمتهای
ایشانرا مراتب افزوده تا آنکه اگر سرکار گورنمنت ازین جوهر ذاتی
و صفاتی ایشان استعانت قبول نمیکرد خود مستوجب اعتراض میگردید
اکنون ما را غوری درکار است که آیا منشی امیر علیخان بهادر چه کس اند
و چگونه کارها کرده اند حال مفصل معزی الیه درج کرده شده است
باخبار شنبه گذشته در ضمن چتهی سامیول صاحب بهادر کمشنر مالی پتنه
در ماه جولائی گذشته حالات ملک بهار گورنمنت را به تردد و پریشانیها

خدمت مفوضہ قسمت پٹنہ از انصاحب بظہور رسیدہ بشہادت خود تصدیق کنم

خلاصہ ترجمہ چٹھی سیسیل بیڈنصاحب سکرتر گورنمنٹ انڈیا

نمبر ۴۴۱۲ بنام ای آرینگ صاحب بہادر سکرتری گورنمنٹ

بنگالہ مرقوم ۲۳ اکتوبر ۱۸۵۷ء

صاحب من بجواب چٹھی آنصاحب نمبری ۴۳۲۶ مرقوم ہفتدہم ماہ روان راقم را ہدایت تحریر اینمعنی شدہ است کہ نواب گورنر جنرل بہادر باجلاس کونسل آنہمہ کارگزاریہا راکہ از منشی امیر علیخان بہادر بوقت منصوب بودن معزی الیہ برعہدۂ ڈپٹی مجسٹریٹی و اسسٹنٹ کمشنری قسمت پٹنہ بظہور رسیدہ خیلی پسندیدہ اند و نیز نواب گورنر جنرل بہادر باجلاس کونسل مامور فرمودہ اند راقم را برای اظہار کمال خرسندی کہ بنواب ممدوح از استماع شہادت سامیول صاحب بہادر درباره وفاداری عامہ مسلمانان صوبہ بہار حاصل گردیدہ

و نیز نسبت بکوته اندیشی و غلط فهمی های خلاف مصلحت که منشاء اعتراض است
اخبار نویسان بر تجویز آنصاحب شده بود بارای آنصاحب خیلی موافق افتاده
بعد واپس رسیدن منشی امیر علیخان بهادر به کلکته نواب لفٹنٹ گورنر بهادر
بحضور جناب نواب گورنر جنرل بهادر باجلاس کونسل سفارش اینمعنی خواهند کرد
که منشی امیر علیخان بهادر بعطای خلعت سرفراز فرموده شوند تا آن سرفرازی
دلیل بر کمال خرسندی سرکار گورنمنٹ نسبت بخدمتگذاریهای بهادر ممدوح باشد

ترجمه چٹهی ساميول صاحب بهادر کمشنر اضلاع پٹنه بنام مولف
نمبر ۲۳ ۱۳۱ مرقوم بست و دوم اکتوبر ۱۸۵۷ ع

صاحب من راقم را کمال مسرت اینمعنی است که تحریر مسلکه اگه متضمن
شکریه از طرف نواب لفٹنٹ گورنر بهادر بجلدوی کارگذاریهای آنصاحب
میباشد بفرسیم علاوه برین آنهمه گرمجوشی و راستبازی و حسن لیاقت که با انتظام

خدمت

آنصاحب نمبر ۱۱۶۷ مرقومهٔ ششم ماه روان مشعر مجاز نمودن منشی امیر علیخان بهادر
بمعاودت طرف دار الامارت کلکته بسبب انقضای مدتی که بهادر ممدوح
دران خدمتگذاری خود را تفویض سرکار نموده بودند بجواب آن
موافق خواهش نواب لفٹننٹ گورنر بهادر بآن صاحب اطلاع میدهم
که نواب ممدوح خیلی خوشنود شده اند باستماع اینکه از منشی امیر علیخان بهادر
چنان کارها بظهور رسیده که هر انچه علت غائی تقرر بهادر ممدوح بود
ازان نیکو حاصل گردید و هر گونه کارگذاریها که از بهادر ممدوح سرزدهم
مفید سلطنت است و هم بهادر ممدوح را موجب ازدیاد عزت هر انچه رای
جناب لفٹننٹ گورنر بهادر اندرین باب است آنرا براه مهربانی بر منشی
امیر علیخان بهادر واضح و لائح سازند رای نواب لفٹننٹ گورنر بهادر نسبت
به مصلحت عامه ملکی که نظر بران تقرر منشی امیر علیخان بهادر بظهور آمده

که هر آئینه دران ایام متخیل نبودی هیچگونه جبر و تخویف سپاه به سبب محنت و عرق ریزی منشی امیر علیخان بهادر منصه ظهور آمد و نیز منشی امیر علیخان بهادر براسلت بازمینداران و دیگر اهلکاران که معین انتظام دران ایام بودند مشغول ماندند و بخبرگیری کیفیات میلان طبیعت رعایای آن علاقه و در جمله احوال اشتغال داشتند و این جمله کارها را بکمال مشقت و دلدهی و کیاست و فراست سرانجام دادند بالجمله هر قدر تائید و اعانت که راقم را از منشی صاحب معزی الیه حاصل شد اگر بجان و دل تصدیق آنهمه ننمایم هر آئینه جز ناانصافی از طرفم متصور نخواهد بود

ترجمه چتهی ای آر ینگ صاحب بهادر سکرتر گورمنت بنگال

نمبر ۱۳۰۵ بنام صاحب کمشنر قسمت پتنه از مقام فورت ولیم

مرقومه هفتدهم اکتوبر ۱۸۵۷ء

صاحب من راقم مامور شده است باطلاع دهی از خبر وصول چتهی

وازابتدا خیرخواه دولت این سلطنت می باشند وازینجاست که معزی الیه عالی
اهل اسلام کلکته را برای اظهار خیرخواهی سرکار والاتبار مستعد وآماده ساختند
وهمیشه ازمیلان طبیعت سکنای کلکته ومتوطنان بهار گورنمنٹ عالی را
آگاه وباخبر داشتند دفعه مخفی مباد که منشی امیر علیخان بهادر برونق
اجازت راقم جمله طبقات رعایای اضلاع پٹنه رایکی بعد دیگری جوق جوق
جمع نمودند وبموجب نقشه مجوزه هدایتم همگان را ازکیفیت انتظام ودستورات
سلطنت اهل فرنگ آگاه ساختند وبجواب سوالات ورفع شکوک و
شبهات شان پرداختند وقاعده که راقم درخصوص انتظام محرم مرتب نموده
بود به تعلیم وتفهیم آن کوشیدند تاحتی الامکان احتیاط ازشورش وهنگامه
ملحوظ داشته شود وبروز عاشورا خود معزی الیه بدرگاه شاه ارزانی
تشریف بردند وانتظام پولیس درانجا باهتمام تمام کردند وانقدر حسن انتظام

می کنند و بعهدهٔ وکالت خود از سه هزار تا چهار هزار روپیه ماهانه حاصل می سازند
و ازین است که املاک کثیر در مقامات علاقه اضلاع قصبه باڑه وطن خود بدست
آورده اند درصورتیکه باغیان اندرین بلوا کامیاب می گشتند همانا روزگار
منشی صاحب معزی الیه معدوم و املاک حاصله همه برباد میرفت چنانچه
احوال مالکان سابق متعلقه اضلاع مغلوبه ومنهوبه همین است و هر قدر فوائد
ومنافع وخیرسگالی های سلطنت انگریزی از رهگذر عزت و وقار معزی الیه
به منصهٔ ظهور آمد هر آئینه مرتبهٔ ازان زیاده تر متصور نمی تواند شد و نیز از
عرق افشانی های معزی الیه هر انچه انتفاع سلطنت انگریزی گردیده
خود سرکار گورنمنٹ بران گواه و ازکیفیتش نیکو آگاه است
دفعه مخفی نیست که والد منشی امیر علیخان بهادر اضلاع ملک مغربی بر عهدهٔ
معزز مامور بودند و منشی صاحب معه صوف هم از مدت در از ملازم سرکار گورنمنٹ

یکجا بایستی ناچار دم فرو بستم و خاطر ازان اندیشه بگسستم اکنون
نقول تحریرات گورنمنٹ و حکام و بعض اخبارات ابرای تصدیق دعاوی
خود می نگارم و بحکم ضرورت بر کردارهای خود بگواهی می آرم

ترجمہ بعض دفعات چٹھی سامیول صاحب بہادر کمشنر اضلاع
پٹنہ مورخہ ششم اکتوبر ۱۸۵۷ء بنام سکرتری گورنمنٹ بنگالہ

دفعہ واضح باد کہ کوشش و عرق افشانی ہای منشی امیر علیخان بہادر بہ نیکو
خواہی سلطنت انگریزی بلیغ است و بسبب آنکہ معزی الیہ از دستورات این
ملک و ہم دستورات اہل فرنگ واقفیت تامہ داشتند از ابتدای بلوا
تا انتہا ہر انچہ کارہا بدانائی و دور اندیشی کردہ اند زاید از حد احصاست و راقم بحصر
آن قاصر می باشد و مخفی نیست کہ معزی الیہ یکی از وکلای عدالت دیوانی
صدر ہستند و باکثر مقدمات متعلقہ صوبہ بہار وکالت در ان ستر گ عدالت

واعیان سلطنت نیز روا دارند مگر آنکه بفحوای کل اناء یترشح بما فیه انچه مقتضای حوصله آن فرومایگان بود سر بر زد چنانکه گفته اند

نیش عقرب نه ازپی کین است مقتضای طبیعتش این است

هرگاه راقم ازان تازه خدمت مستعفی شده رجوع باولین کار خود نمود و بکلکته بازآمد خواست که تدارک گنده مغزیهای آن ناسزایان چند که سراغی ازیشان یافته بود بداور یگاه سپریم کورٹ بنماید ولیکن اکثر دوستان و بعض حکام عالیشان دستم ازین کار بگرفتند و گفتند که بعد ازانکه خود اهالی گورنمنٹ عالی بتردید یاوه گویان و تکذیب مفتریان بطمطراق تمام اقدام فرمودند دیگر چه جای فریاد و نفیر باقی مانده است که با فرومایگان در آویختن آرزو داری شنایان شان همچو تو نیست که با دونان بصف دادخواهان

تکبر و سرکشی ۱۲

اخبار اشتهار دادند مگر از انجا که آنهمه ناسختهٔ گوئی و
زنخ زنی های ژاژخایان دروغ بی فروغ بود وهیچگونه اصلی
نداشت ارباب حل و عقد سلطنت وکمشنر صاحب والا منزلت
که از اصل حالات دیانت وراست کاریهایم نیکو آگهی داشتند
بجوابات دندان شکن زبان آن هرزه درایان بریدند و توصیفات و
تمدیحایم را با همه ناقابلیتم در صفحات اخبار دفتر وقت بقالب طبع کشیدند
سبحان الله جزای آنهمه مشقت وجفاکشی ها که محض
بدولت خواهی سلطنت و حراست جان و مال رعایا و امنیت ملک
اختیار نمودم نه چنین می بایست که جای تحسین و آفرین اگرچه خواهش
آن ازیشان نداشتم بهتانهای بیجا بر من به بندند و هرزه
چانگی های ناسزا نه فقط نسبت بمن بلکه نسبت به بزرگان دولت

درانچه بخبت وتدبیر وفکر وسعی من هیچمیرز راهش کشود از من
سرانجام یافت که باعث فخر ومباهاتم گشته بلکه همه نظم ونسق از
خوش طینتی ومآل اندیشی حکام والامقام بعمل آمدمنکه جز
جز وضعیفی نیستم واسطهٔ محض هیچو قلم در دست کاتب بودم
وبس مگرجای هزاران شکر است که نیتم درست ماند وگفتار و
کردارم راست تا پسندیدهٔ ارباب پسند ومقبول طبع هرخردمند
شد وبااین همه چون از منصوبی راقم برچنین منصب سترگ
باهرگونه اختیار واقتدار رگ خشم درتن بعضی حسودان جسته
وغشاوهٔ حسد چشم ایشانرا از حق بینی فروبسته بود بحکم آنکه
ـه عیب نماید هنرش درنظر از داعیهٔ حرف چینی وتقاضای
شیوهٔ بدبینی درپوستینم افتادند وتهمت های ناروا رابصحائف

ای عیب جوئی وبدگوئی کردند ۱۲

همه بی اصل و غلط بر آمد آری اگر بر سخنهای چنین منهیان عقوبت
کرده شود چه حیف ها که بر جان بیگناهان نرود حسنا ا صه کلام
و فذلک مرام اینکه بعد منصوب شدن بر عهده ستر گ نیابت
کمشنری در پاسداری و لحاظ مراتب هر کسی از خیر خواهان
و بیگناهان بی هیچ رو و رعایت باقصی غایت کوشیدم
و باداء لوازم اطاعت و حقوق خدمت سرکار عظمت مدار
گاه و بیگاه در جمله اوقات انواع صعوبات کشیدم و در
روش این راه باریک طلب سداد و طرد فساد بهر قدم منظور بود
تا بترفیه رعایا و دولتخواهی سرکار دقیقه از دقایق سعی و تدبیر
فرو نگذاشتم و باوجود بسا اقتدار و اختیار ضرر هیچ جانبی از
سرکار و رعایا منظور نداشتم نمیگویم که این همه کارهای دست بسته

باشیخ گلاب دفعدار کوٹ گشت بذریعه تحریر ڈپوٹی مجسٹریٹ
آنجا نزد م آمد و خبر رسانید که کنور سنگهه باغی خطی با یکصد روپیه نقد
برای خریدن شوره و درستی بعض اسباب رسد نزد مدهو لال مهاجن
فرستاده است هرچند راقم بدین نظر که کنور سنگهه دران روزها
باطراف مرزاپور وغیره راه فرار پیموده مفقود الخبر بود علاوه
برین از یکصد روپیه خریدن شوره و آمادگی رسد خیلی خلاف
عقل می‌نمود خبرش را هرگز بمیزان اعتبار نسنجید و از بعض قراین
دیگر نیز فریه و فریبش دریافت اما انچه گفت بقلم گرفتم و صاحب کمشنر بهادر
یعنی کذب ۱۲
احتیاطاً حکم تدارک بران فرمودند راقم تدارک آن بذریعه عمال
پولیس مناسب وقت و حال نه انگاشته خود اقدام بدان نمود
و بمشافهٔ ڈپوٹی مجسٹریٹ و حلوای مذکور و دیگر مردم بتحقیق آن پرداخت

دفعتهً بر سر وقتش رسیدند دقیقهٔ چند صورت مقاتله نمودار
شده بود که آن شامت زدگان تاب مقاومت نیاورده
راه فرار پیش گرفتند و آن ناهنجار شوریده سر بدست
جان بازان وفا شعار باسیری درآمد و بجزای کردار ناسزاوار خود
رسید از انجا که زین پیش بعض فرومایگان مخبری را
وسیلهٔ کار خود ساخته و بصلاح دهی های غرض آمیز
بحضور حکام طرحی برای تحصیل زر انداخته بودند اگرچه بظهور
بعض حرکات مفسدانه بعهد فارکشن صاحب بنیاد دمدمه و
فریب ایشان سست گردیده بود مگر باز بعهد کمشنری
سامیول صاحب همچنان مشغله ها پیش صاحب معزی الیه
کاسه بند کردن خواستند چنانچه گوپال حلوای نام مخبرے

[illegible]

حکام مونگیر و بهار تدابیر مناسبه از آغاز شورش انگیزی آن
ناعاقبت اندیش در پیش است هنوز فتنه اش فرونشسته فی الفور خبر آن بصاحب
معزی الیه دادم لیکن ازانجا که ایام بارش بود و از طغیانی و فراوانی سیلها راه
آمد و رفت بهر طرفی مسدود و گسیل کردن قشون صورت نه بست آخر انجام
این مهم بذریعهٔ زمینداران و رئیسان آن نواحی بر وفق اندیشه راقم
پسند خاطر صاحب معزی الیه افتاد چنانچه بنام اکثری ازیشان تحریرات
مشعر حکم گرفتاری وی از طرف صاحب معزی الیه ابلاغ نمودم و چون بیشتر
ازانان موکلانم بودند و بعضی از قرابت مندانم نیز وقع و اعتبار
دران دیار داشتند از طرف خود نیز با هر یکی مراسلت کردم و قدغنها
بکار بردم و از حضور حکام والا مقام هر یکی را متوقع انعام و احترام
گردانیدم تا ایشان بالاتفاق آماده و مستعد گشتند و بمعاضدت همدگر

شر و فساد ر و نداد حکام و رعایا هر دو ازین شایستهٔ انتظام
راضی ماندند و شکر گزار شدند چنانچه از رپورٹ یعنی کیفیت نامهٔ
صاحب کمشنر مورخه ششم ماه اکتوبر بر توصیف آن خجسته انتظام
بشرح و بسط تمام ظاهر و باهر است و نیز مخفی مباد
که در علاقه هسوا نواده پرگنه راجگیر ضلع بهار حیدر علیخان نام
مفسدی باید معاشان چند در ساخته قبل از رسیدنم در اطراف
شر و فساد آغاز نهاده بود و او لا فدا علیخان زمیندار آنجا را
بیدخل کرد پس از قوم رجوار و غیره تخمیناً جمعیت سه هزار کس
بهم آورده دست تطاول باطراف و اکناف کشاد و باظهار و اشتهار
بی اصل که حکومت سرکار انگریزی برخاسته است خودش را
حاکم و رئیس آنجا قرار می داد هرگاه معلوم شد که با آنکه از پیشگاه

مراسم مذهبی احدی اصلا مزاحم نمی باشد و در مباشرت اعمال
دینیه خود هر کس بدلجمعی تمام‌تر مجاز و مخیر است لیکن حزم و احتیاط را
در هر وقت ملحوظ و مدنظر می باید داشت تا هیچگونه شر و فساد
روند هد بصدور این حکم همگنان بجمعیت و اطمینان سرگرم ادای
دیرینه مراسم گشتند و بروز عاشورا هزاران خلایق موافق
دستور از هر ملت و طبقه بدرگاه حضرت شاه ارزانی قدس سره
گرد آمدند و علمها و سپرها بجمعیت و شوکت بیرون آوردند و بردند
راقم باعانت بعض اهالی آنجا و چندی از اهلکاران
پولیس سائر اهتمام و انتظام بذات خود کرد و محنت شاقه بحفظ و
نگهداشت هر حجم و جماعت برخویشتن اختیار نمود بفضل خداوندگار
واقبال سرکار آنهمه ایام بامن و عافیت تمام بگذشت و در هیچ جا

دو حکم جدید در آن وقت جاری کردند یکی آنکه هر کس که تعزیه
بدارد و یا علم و سپر بیرون آرد باید که بتعداد مبلغ پنجهزار روپیه
مچلکا بعدالت داخل کرده بعد حصول سند اجازت اقدام بدان نماید
دوم آنکه قوم هنود بمقامات تعزیه داری و متعلقات آن در نه آیند
و باهمدیگر خلط نه نمایند اجرای این هر دو حکم خیلی موجب انتشار و باعث
اضطرار جمله رعایای آنجا گردید و انواع شبهات و تخیلات
بدلهای ایشان راه یافت چون اول مراحم و تلطفات دی حکام
از زبانم گوش کرده مطمئن شده بودند باز بر من گرد آمدند راقم
بعد معائنه اصل حکمنامه صاحب کمشنر بهادر را از حقیقت آن حال
فی الفور تنبیه ساخت صاحب معزی الیه همان دم تبرد ید هر دو احکام
پرداختند و اعلامی بدین مضمون جاری فرمودند که سرکار بادای

وچون بسی ازیشان از موکلانم بودند و بر قول وکردارم اعتماد کلی
داشتند صدها مکاتیبت همدرینخصوص از جوانب و اطراف بلکه
از دور دور اضلاع و مقامات برای استفسار آنهمه حالات روزانه
نزدم می آمد و اجوبه اش بعد اطلاع صاحب موصوف بهمین عنوانی
هر روز نگاشته می شد همدرین اثنا ایام عشره محرم الحرام
پیش آمد چون در شهر عظیم آباد رسم تعزیه داری از معمولات
قدیم هر دو فریق است یعنی چه هنود و چه اهل اسلام هر دو بادای مراسم
تعزیه داری می پردازند و عوام و خواص هر دو قوم بزیارت و گشت
بهر سو جوق جوق بر می آیند و بروز عاشورا جم غفیر ازیشان
با تعزیه ها و علمها و دگر لوازم بکربلا میروند و ازدحام خلایق و دکانداران
جابجا بکثرت می شود بعض حکام نظر مزید حزم و احتیاط

گورنمنٹ را بمذاهب وکیشهای رعایا تعرض و مزاحمتی نمیباشد

کشیشان که کار شان همین است در نخصوص با سرکار هیچ

سروکار ندارند مباحثه کردن ونکردن را هر یکی بطور خود مختار

است تا بدیدن وشنیدن این اشتهار جمله شبهات وشکوک

از خواطر رعایا بدر رفت العرض بمطیکه گفته آمد شب وروز

بنصح وتفهیم نزدیکان وحاضران از عماید ورؤسا فراوان کوششها

بکار بردم فاما نصح وتفهیم عمائد ورؤسای اطراف واقصای بعیده

که حاضر جلسه شدن نتوانستند حسب ایمای صاحب کمشنر بها در بذریعه

تحریرات همین قسم مضامین که بعضی ازان از جانب صاحب ممدوح و

اکثری از طرف خودم می بود جاری داشتم وآنگونه تحریرات را بنام

راجگان وزمینداران وعمائد واکابر شب وروز می نگاشتم

آموزشگاه های عربی وسنسکرت را محض بپاس مسلمانان وهنود
چگونه جاری میفرمود وچگونه قدرت واختیار اشاعت واعلای
مراسم مذهبیه خود با اینهمه آزادگی ومطلق العنانی جهراً و
علانیةً در شوارع وبازارها بهرکس حاصل می بود از یاد دانش
آگاهان نرفته باشد که سالی چند پیش ازین کشیشان عیسوی الملته سوالات
چند برنگاشته بغرض مباحثه عموماً پیش اهالی این ملک فرستاده بودند
رعایای ناواقف از ضوابط سلطنت چنان فهمیدند ومشتهر کردند
که اینهمه مباحث وپرسش باشاره ارباب رتق وفتق سلطنت
بوده باشد این خبر بحضور نواب لفٹنٹ گورنر بهادر رسید فی الفور
بسال یکهزار وهشتصد وپنجاه وپنج عیسوی از جانب گورنمنٹ اشتهار عام
بدین اعلام جاری شد که رعایا گاهی اینقسم خیالات بدل نیارند

مذهب وملت انفصال می یابد پس حقوق دنیوی چنین کس را
بعلت تبدیل مذهب تلف نمودن چه ضرور است وباید دانست
که تبدیل مذهب امریست متعلق بعقل واختیار هر کس واز هیچکدام
دفعه آئین سرکار نمیتوان فهمید که سلطان وقت مردم رعیت خود را
میخواند یا ترغیبی میفرماید امروز که بیشتر از صد سال زمان امتداد
این سلطنت راست اهالی عالیش در خصوصیات مذهبیه ومراسم
دینیه رعایا هیچگاه مضائقه ننموده اند اگر احیاناً تعرض ومزاحمت
در تعمیر معبدی از معابد یا ترویج دیگر رسمی از مراسم وامری از امور
بظهور می آمد شک وشبه در آنوقت البته گنجایشی داشت بلکه
رعایت مذاهب وکیشهای رعایا همواره مد نظر عاطفت اثر سرکار
عظمت مدار می باشد واگر چنین نبودی سرکار والا مدارس و

سرکار بمذاهب و ادیان قاطنین این دیار فهمیدند حال آنکه
این گمان ایشان نیز مانند گمان سابق ایشان عاری از پیرایهٔ اصلیت
و واقعیت می باشد چه پر ظاهر که درین قانون لفظ هندو و
مسلمان مرقوم است و کدام مذهب و ملت خاص مراد نیست
که عوام خیال میکنند و شبهات دور از کار بدل میگذرانند بلکه
اصل منشاء تجویز این قانون بخیال سرکار عظمت مدار انست که چون
حقوق معاش هر شخص از تعلقات دنیویست با دین و کیش علاقه
ندارد و ملت و مذهب امری است متعلق بثواب و عقاب آخرت
نه بجاه و دولت اگر فی المثل هند و نژادی بدین اسلام در آید
نیکی و بدی وی متعلق بروز جزا خواهد بود و ظاهر که بموجب آئین
سلطنت انگلشیه معاملات دنیوی هر قوم بی رو و رعایت هیچ

نائرهٔ فساد بلند گردید و دیگران نیــز باغوای مغویان گوش

بر شهرتهای بی اصل نهاده کمر به نمکحرامی بستند این است

ملخص کیفیت معامله کارتوس اما اصل سبب این بلوای بیخردانه

که بحرکات جاهلانه سیه گلیمان چند سر برزده چون کدام علت معقول

و وجه موجه آن در نفس الامر نبود هنوز بنحویکه عقــل و خــرد

باورش کند پیدا نیست دوم آنکه چون بسال یکهزار و هشتصد و

پنجاه عیسوی قانون لمبر بسبت و یک در خصوص منع حرمان ازارث

به تبدیل مذهب اندرین ملک نافذ گردیده مردم عوام از هنود و

اهل اسلام بوجه ناواقفیت از اصل حال شبهات رکیک را

نسبت بسرکار والاتبار همانوقت بدلها جا داده بودند درین هنگام

آن شبهات را تازه کردند و آن حکم را قرینهٔ قویه بر مداخلت

بشبهات بی اصل با دیگر کلمات دانشمندانه گوش گذار ایشان
فرمودند و گفتند که با اینهمه نافرمانی های شما سرکار عظمت مدار
از رهگذر دریادلی و رعیت پروری اهتمام عبور شما از دریای هوگلے
با همه اثاث و زن و فرزند و دیگر لوازم و ضروریات شما
بمصارف خود خواهد فرمود و چون مرض تخمه در جماعت شما شروع
گردیده چند روز طبیب و دواخانهٔ سرکاری نیز همراه شما خواهد بود
ایشان نیز بجواب ظاهر ابعد شکر گزاری برای گورنمنٹ و میجر صاحب
دعاها گفتند لیکن چون دلهای ایشان پر از کینه و شقاوت بود بهمان
نزدیکی منگل پانڈی نام سپاهی اولا دست بخونریزی افسران انگریزی
خود دراز کرد و بعض ملکی افسران و سپاه رجمنٹ سی و چهار
مقیم بارکپور باوجود قدرت در دفع آن نکوشیدند تا آنکه رفته رفته

آخر به بیهوده عذرات از سفاهت و جهالت بر همان انکار
خود ماندند آنوقت افسران دریکدو جا فی الجمله تحکم و سیاست
نیز بر ایشان فرمودند که حق بجانب خود داشتند الغرض اینگونه
عدول و سرتابی اولاً از سپاهیان دستهٔ نمبر نوزده مقیم برهمپوره
متعلق بلده مرشدآباد بظهور آمد و چون از هر گونه تفهیم و خاطرجوئی با
رو براه نیاوردند حکم شد تا ایشان بمقام بارکپور متصل کلکته
بتاریخ سی و یکم مارچ رسیدند و باظهار شوکت و جلالت سلطنت
روبروی دیگر دسته های سلطانی و گلوله اندازان انگلستانی
بجرم نافرمانی معزول از خدمت سرکار دولتقرار کرده شدند و آلات
جنگ از ایشان گرفته شد و بعد ساعتی زر مشاهره ایشان تا روز برطرفی
تقسیم گردید میجر هرسی بهادر تقریری درباره غلط فهمی ایشان

هندوستانی عذری باستعمال کارتوسهای نورسیده ظاهر کردند
انگاه بحکم گورنمنٹ در معسکر مقام دمدمه ملصق کلکته از دست
همین ملکی مردمان همان جنس کارتوسها دیگر ساخته وبسپاهیان
داده شد باز سپاهیان هنود از قوم برهمن وراجپوت در
استعمالش همچنان شبهات وعذرات کردند ازانجاکه اهالی گورنمنٹ
عالی رارعایت ادیان ومذاهب منظور نظر عاطفت اثر بیش از
بیش است بپاس دلجمعی ایشان اجازت دادند که سپاهیان
مواد واجزای درستی کارتوسها بمصارف سرکاری
از دست خود بخرند وهم از دست خود بصنعت آن پردازند وبهی
روغنیکه عذر نباشد چربش سازند مگر چون بدخوئی وکینه جوئی
بدلهای ایشان جاگرفته بود وعذر کارتوس بهانهٔ بیش نبوده

برای استعمال آن جبر کردند همان جبر و تشدد موجب اینهمه خرابیها شد
اما عوام بیچاره خبر از حقیقت کار ندارند و نمیدانند که
معاملهٔ کارتوس بهانهٔ بیش نبود که کو رنمکان آن را وسیلهٔ
کار ناسزاوار خود ساختند و بخردان رعایا و بدمعاشان و
بسازندانیان را با خود متفق نموده بنای تاخت و تاراج و نهیب و
ستیزه قائم کردند اصل معاملهٔ کارتوس این است که چون
درین نزدیکی تفنگهای وضع نو که گلوله اش بمسافت نهصد
قدم کار میکند برای لشکریان از انگلنڈ بهندوستان رسید و
همراه آن کارتوسهای جدید که اندک دراز و باریک نسبت
به پیشین کارتوسها و بروغنی چرب می باشد تا بی هیچ وقت و درنگ
اندرون نال تفنگ تو اندر رفت بمعسکرها تقسیم نموده آمد لشکریان

اینجا شرح دو امر دیگر که مدار بسا شبهات و اعتراضات
رعایا نسبت بسرکار والا تبار بوده بتکلیف موقع وقت ضرور آمد
اوّل آنکه اینهمه شر و فساد سپاهیان بد نهاد که از شهرت
دروغ دخل دینی سرکار بکل و مذاهب رعایای هندوستان دیار
جمله مردم عوام بلکه بعض خواص را نیز از طرف گورنمنٹ
ترسناک و بد دل کرده بودند و بدین بهانهٔ بی اصل بد معاشان
و نادانان را از رعایا شریک حالِ خود ساخته انواع شورش
و فتن در اضلاع و اقطاع این ملک برانگیختند و خون بسیاری
از بیگناهان ریختند سببش انچه بخواطر عوام گذشته و جاگزین گشته
آنست که سپاهیان باندیشه خلل مذهبی دست از استعمال
کارتوسهای انگریزی کشیدند و اهالی سلطنت بر لشکریان

ناسزاوار و ماموں شدن اکثر اضلاع و امصار از دست برد اشرار
بدستیاری عساکر جرار و فاشعار مفصلاً با تمامتر شرح
و بیان خاطرنشان می ساختم و هرگونه نتائج خیرخواهی و
دولت سگالی که هواخواهان این سلطنت دوران عدت
حاصل می باشد بتصریح و تشریح آن می پرداختم علاوه برین
بسا احکام تشدد که از طرف حکام آن دیار بحکم ضرورت
و اضطرار نافذ شده بود یا می شد حتی الامکان بذریعه جناب
سامیول صاحب بهادر انسداد آن کردم و در منع آن جهد بلیغ
بکار بردم و المنة لله تعالی که فوائد و ثمرات این همه تدابیر
و کوشش ها چنانکه می بایست نیک بمنصه ظهور رسید و آنهمه
جوش و خروش که افتاده بود باندک مایه فرصت از آن حدود نابود گردید

وآبادی شهر و جمله حوالیش از سر تازه گردید و تحصیل سرکاری حسب دستور
جاری گشت آن همه گفتگوهایم که هر جلسه با هزاران مردم آن ملک
اتفاق افتاده و هرگونه سخنان فهمائش که در خلوت و
جلوت با ادانی و اقاصی از زبانم تراویده خواسته بودم
که برای ملاحظه ناظرین کتاب خلاصه وار بنویسم مگر
بخوف طوالت ازین اراده باز استادم و قلم حقایق رقم را
زیاده ازین رخصت تحریر ندادم و حاصل آنجمله همین بود که
هر آن حشمت و شوکت سرکار عظمت مدار را با آنهمه عطوفت و معدلت ها
که از بدو طلوع نیر سلطنت نسبت برعایای این ملک
مرعی و مبذول مانده است دلنشین هر خاص و عام بتوضیح تام
میکردم و هزیمتهای باغیان و رسیدن هر یکی ازیشان بکیفر کردا

واستوار گشتند وزان پس برای مزید دلجمعی خود خواستند که کلماتیکه
از من شنیده اند از زبان تلطف ترجمان جناب سامیول
صاحب بهادر نیز گوش کنند چنانچه بر وفق این خواهش صاحب
موصوف روزی معین فرموده بجلسهٔ عام تشریف آوردند
وگروه گروه خلایق از بساط طبقات گرد آمدند و تقریر فصیح
از زبان بلاغت تبیان صاحب موصوف چنانکه از من شنیده
بودند باز مفصلا شنیده آویزهٔ گوش هوش خود نمودند
از انوقت جمله رعایا با همه اطمینان وخوشدلی ها بدعای ترقیات
سلطنت بلند آواز گشتند و آهسته آهسته عیال واطفال خود را که
جا بجا فرستاده بودند باز پس طلب نمودند و کاروبار تجار
ومهاجنان وارباب حرف نیز سر آغاز ی یافت و رونق و

کما بیش صد کس مجتمع بودند و همان نوع اخبار پر وحشت و انتشار
بزبان می آوردند راقم بتسلی شان می پرداخت و بجواب
سوال هر یکی دلائل و وجوهات کافی و وافی بیان می ساخت
روز دوم حسب خواهش ایشان بایوان شیشه محل راجه بهوب سنگهه بهادر
جلسه قرار یافت در آنجا از هنود و مسلمانان زائد از پانصد
کس جمع آمدند انواع شبهات که از جانب حکام والا مقام داشتند
و اقسام اندیشه ها که از دست برد باغیان نکوهیده فرجام
استیلا بر ایشان یافته بود و بجان ازان لرزان می بودند
همه را باحسن اسلوب رفع کردم و سطوت و جلالت های سلطانی
و مراحم و عواطف خسروانی را با همه راست بیانی در روی
ایشان بدست چپ شمردم تا باطاعت سرکار همگنان آماده

ای صدها دهزارها شمار کردم ۱۲

از روی سیاست و مصلحت بغرض صیانت نفوس و اموال و
حفاظت خزائن و دفاتر سرکار نافذمی ساختند موجب مزید
وحشت و اضطراب رعایا بوجه لاعلمی از اصل مرام و عدم
موانست و مجالست باحکام میگردید اگرچه اینگونه تشدد و
سخت گیری ها در بعض مقامات مفید و مناسب هم افتاد اما
بمقتضای آنکه ٭ هر سخن وقتی و هر نکته مکانی دارد در دیگر اکثر
جاها نتایج و ثمرات جز خلاف مامول نمیداد تفصیل اینهمه حالات
ومعاملات درین مختصر غیر متصور الحاصل جناب
سامیول صاحب بهادر بملاقات اعزه و روسا و زمینداران
و اهالی مناصب اجازت دادند تا او لا بمکان شیخ برکت الله صاحب
وکیل عدالت آنجا اتفاق مجالست افتاد از اعزه و اکابر شهر

بداطوار بکردار ناهنجار خویش گرفتار و آواره دشت ادبار
گشته بودند چنانچه در مقام آره هزیمتی نمایان نصیب مفسدان
گردیده و کنور سنگهه که هم دران ایام بجالت پیرانه سالی از تقاضای
جاهلیت و اغوای مشتی بداطواران سر از اطاعت برزده بود
آخر کار با جمعیت چند صد نفر سپر در آب انداخته راه فرار پیمود
و آن گونه طغیانی شر و فساد و تازه تازه شورش انگیزیهای
بغاوت ورزان بی دانش و داد که در کلکته هر شام و پگاه
گوش میکردم نیافتم ولیکن بدمعاشان جا بجا با نواع شورش
و غوغا و اخبار بی سر و پا رعایا را از حکام و حکام را از رعایا
بددل نموده بانواع دمدمه و فریب و تخویف و ترهیب دست
بتاراج دراز میکردند و ازینکه حکام اضلاع بعض احکام تشدد انضمام

منتقش خواطر ایشان گردانیدم و آن بیچارگان را از بند صدمات
و پریشانی ها وارهانید غرضکه هر انچه حالات واقعی و نصایح مناسب
وقت بود بگوش هوش مستمعان گزرانیدم تا گونه تسلّی بخاطرها
راه یافت و بعد تفهیم و تسلّی آنجماعه باز بجهاز آمدم و از انچه
گذشته بود بصاحب موصوف آگهی دادم یکدو جا دیگر نیز
باثنای این سفر همبرین و تیره اتفاق گفت وشنود افتاد
و تفهیم و تعلیم در هرجا اثری بدهها می داد بالآخر بعرصهٔ قلیل
مع الخیر فائز بلدهٔ عظیم آباد گردیدیم تا آن زمان از چستی
وعرق افشانی سلحشوران انگلستانی و سرگرمی و چالاکی دیگر
دولتخواهان سرکار دولتمدار در اکثر مقامات فتح و نصرت
این دولت بلند صولت بر روی کار آمده و شرارت کیشان

از مسلمین و ہنود و نصاری و یہود چنانکه سابق زیر سایۂ رأفت
وعنایت جناب ممدوح بودند حالا ہم ہمچنان ہستند نظر
عاطفت و پرورش بر سائر رعایا و جمہور برایا ہمبران نسق
یکسان مبذول است البته و فاشعاران حق گزار مدام مستحق
انعام و توقیر اند و بد اندیشان ناسزیده کردار بعد ثبوت گناه
(نالایق ۱۲)
قابل سزا و تعزیر آیا اینمعنی برای اطمینان شما کافی نمی باشد
که مرا که بفضل او تعالیٰ مشرف باسلامم چسان برکشیده و درین زمان
پرآشوب تقررم بچنین خدمت سترگ چگونه پسندیده اند و چون
(ای توقیر و عزت افزوده اند ۱۲)
ہریکی از شما صاحب علم و خرد است نباید که گوش بر افواه عوام
نهید لازم آنست که شما خود بتعلیم و تفہیم عوام کوشید و ہرگونه سطوت
وحشمت سرکار دولتمدار و مرحمت و شفقت اہالی این سلطنت بلند وقار

فرود آمدم و با اشخاص معزز آنجا برخوردم از مکالمه با ایشان چنان ظاهر گشت که همگی رعایا از خواص و عوام چه هنود و چه اهل اسلام بهمان تخیلات باطل که ذکرش بالا گذشته تمامتر خائف و ترسان می باشند و چنان فهمیده اند که ازین بعد بنظر سرکار هیچکی را از مردم این دیار عزت و اعتبار نخواهد بود علی الخصوص قوم مسلمانان را نزد اهالی این سلطنت عالی وقعتی و اعزازی و منصبی و امتیاز هرگز باقی نخواهد ماند چون ازینگونه بسا توهمات ایشان شنیدم و کیفیات وحشت و سراسیمگی ایشان دیدم گفتم چنین اخبار کوچه و بازار محض بی اصل و دور از کار هرگز باعتبار سزاوار نیست زیراکه در عاطفت و رعایا پروری عالیجناب حشمت مآب نواب گورنر جنرل بهادر هیچگونه تفاوت و انحطاط راه نیافته جمله رعایا

کشیده تن بآمادگی دادم والاجناب رفعت انتساب انربل
سر فردریک جیمس هالیدی نواب لفتنت گورنر بنگاله
از وفور قدردانی مزد ماهوار سنگین برای من تجویز فرمودند
مگر من که باهمه هیچکارگی از ایام دراز پرورده این دولت بلند
صولت بوده ام و بزرگانم از قدر افزای های پیشین کارفرمایان
این سلطنت با عز و شوکت هرگونه نشو و نما و نام آوریها
پیدا کرده اند نه پسندیدم که جز دولت خوشنودی پرستاران
جناب ملکه محتشمه مزدی بجلدوی اینکار اختیار کنم لهذا بی هیچ
مزدی نطاق خدمت آقای ولی النعم خود بر میان جان چست بستم
و بماه اگست همپائی جناب سامیول صاحب بر مرکب دودی سوار شدم
چون مرکب ما نخستین بمقام برهمپوره قریب تر مرشدآباد لنگر انداخت

برجناح استعجال مامور گشتند وتاریخ روانگی شان روز هشتم ماه نومبر معین گردید حقیر که با بسیاری از بزرگان وراجگان ورئیسان آنطرف هم بوجه قرب وطن وهم بواسطه کار وکالت روابط اخلاص واختصاص میداشت نیز برای همرهی صاحب ممدوح منتخب گردید وبه اسسٹنٹ کمشنری ذواختیارات مجسٹریٹی باهمه اعزاز شرف امتیاز یافت اگرچه از بواعث کثرت کارهای عدالت که متعلق بوکالتم بوده ووفور اشغال ومهمات منزلی خودم مفارقت کلکته بغتةً موجب بسازیانم بود ورفتنم دران هنگام پرهنگامه خالی از خطرات هم نمی نمود لیکن محض بلحاظ سرانجام کار سرکار واصلاح حالات ملک ودیار انگشت قبول بر دیده نهادم وغاشیه اطاعت بر دوش

که بانواع اسباب راه یافته برگمارند تا باحسن وجوه تنبیه و
گوشمال آن رفیئه بدسگال درآن حدود بتدابیر مناسبه بنماید
وتسکین وتسلی خاطر رعایا که بشنیدن گوناگون اخبار وافواه
بازار پراگنده دل گشته اند بعنوانی پردازد که امن وامان
وجمعیت واطمینان رفته بحسن تدبیرش باز برجا آید آخر کار
چنان قرار یافت که جناب ای ای سامیول صاحب بهادر
که واقف از بسا احوال واطوار قاطنین آن دیار ودرهمت و
دانش یگانه روزگار بودند ومنصب حکومت سترگ و
داوریگاه صدر کلکته تعلق بذات والاصفات جناب ایشان
درآن وقت داشت برای عهدهٔ کمشنری مقام پٹنه واضلاع
خمسه ماتحت آن چیده وبرگزیده شدند وبرواسنگی

راه فرار پیمودند و صدها بیچارگان هوش و حواس باخته
دست از حرف و کارها برداشتند طرفه شورشی و آشوبی
ازان باکثر امصار و قری افتاد و غارتگران را فتابوی
کار خود بهر طرف دست داد مفسدان جا بجا تهانه داران و دیگر
عمال را بزور گرفته بدعتهای گوناگون کردند و نهب و غارت
از اکثر عمرانات گرد برآوردند و درهمین اثنا که
ای ویران ساختند
فتنه را روز بازار بود و خلق خدا بصدمات و پریشانیها گرفتار
آرای صواب انتمای مهین اراکین سلطنت باوائل اگست ماه
سنه مذکور بران آمد که یکی را از بزرگ حکام کلکته که از
اوضاع و اطوار مردم آنطرف دیار خبردار باشد بتدارک
حالات رعایا و تائید حکام آنجا و اصلاح بدنظمیهای

لشکر ظفر پیکر سرکار گذر میکرد با هزاران زبونی و خواری
و مار از نهاد اشرار برمی آورد مگر چون بخت ناساز کار داشتند
واد بار بر سرشان سوار بود باز آهسته آهسته بهر طرفیکه
تنی چند گرد می آمدند همچنان مرتکب شوره پشتی و مفسده انگیزیها
می شدند و سانحه طرفه این بود که بسا رعایای بیگناه از اکابرو
اصاغر و مهاجنان و بیوپاریان را از اخبار دروغ آمیز بازار
و شهرتهای دور از کار چنان واهمه بر دل مستولی گشته بود
که سرکار ذو الاقتدار بملاحظه حرکات کونکان از سائر رعایا
بد دل و بیزار گشته است و از هر سو قشون برای تعزیر و تنبیه شان
متوجه نموده و قوانین صعب بنا بر سزادهی عموماً جاری فرموده
درین دغدغه هزاران تن با زن و فرزند بجبال و بوادی

وہم از اجرای بعض قوانین تشدد آگین کہ مصلحتہً در آنچنان
زمان بضرورت حفظ وحراست نفاذ یافتہ بود شبہہا
باکمال تشتت خاطر بروز می آوردند تا آنکہ دائرہ فساد کینہ
خواہان بدنہاد کم کم روبوسعت نہاد وتا حدود واطراف پٹنہ
جوق جوق ازانان پاشنہ کوب رسیدند وجا بجا بتاخت و
تاراج پرداختند وخلائق را تباہ ومنتشر ساختند وبدہات و
مفصلات بدمعاشان دیگر فرصت وقت غنیمت شمردہ مصدر
فتنہ پردازی ہا شدند وبمواضع وقری جابجا آتش زدند بسا
افسران اضلاع از اہل سیف وقلم تہ تیغ ستم آنان بصد آہ
حسرت وحرمان جان دادند وزنان وبچگان شان از غایت
بیرحمی نسناسان سیہ درون بغرقاب فنا افتادند ہرچند بجاہائیکہ

دراز کردند و باشتهار گوناگون اخبار پر انتشار چه از
پریشانی ها که متوجه حال رعایا ساختند و چه از بدگمانیها که
بدلهای حکام وقت انداختند بالجمله طرفه هنگامهٔ رستخیز برپا
کرده بودند که بیان آن بیرون از یارای تحریر و تقریر است
هرچند درین حدود بنگاله اثر آن طوفان چندان راه نیافت
و بجراست شائسته و تدابیر بائسته حاکمان بالادست
امن و عافیت چنانکه بود برگز خود ماند از استماع اخبار وحشت آثار
و افواه خلائق شهر و بازار روزی نبود که رعایا باگوناگون تخیلات
و نو بنو توهمات همدوش بیم و هراس بوده بحالت
صدگونه ملالت صبح را شام نمیکردند و بانواع افکار و
ترددات چه از وساوس موسوسان ناعاقبت بین

سومین بهره در ذکر کارهای که از مولف
در سال یکهزار و هشتصد و پنجاه و
هفت عیسوی هنگام منصوب بودن
بر عهدهٔ جلیلهٔ اشسٹنٹ کمشنری
نواح عظیم آباد بخصوص دفع مفاسد
باغیان بدنهاد واقع شده

هنگامیکه آتش فتنه گروه شقاوت پژوه لشکریان نمک حرام
نکوهیده فرجام به بعض مقامات و اضلاع غربی
هندوستان دیار شعله ور گردید و بدمعاشان چند
ناعاقبت اندیش با ایشان همداستان شده بحیل و
بهانه های بی اصل دست تطاول در اکثر امصار و قری

نوابصاحب ممدوح بمقابله این خدمت رختی از خلعت فاخره

برای آن مهربان تجویز و مرحمت گشته همراه رقیمه هذا

سمت ارسال می پذیرد و بذریعه این رقیمه وداد

تحسین وسپاس بر می گذارد زیاده چه برطرازد

المرقوم یازدهم جنوری ۱۸۶۹ عیسوی

دستخط ڈبلیو اس سیٹن کار

مع سه عدد مرصع جواهر بصله اینهمه نیکو خدمتی ها عنایت فرمودند

نقل خط صاحب سکرتر اعظم جناب نواب گورنر جنرل بهادر بنام مولف

منشی صاحب مشفق و مهربان دوستان منشی امیر علیخان بهادر سلمه الله تعالی
بعد شرح اشتیاق ملاقات مسرت آیات مشهود خاطر محبت مظاهر
میدارد که چون آن مهربان در انتظام امور حضرت
بادشاه اوده وفور مساعی محنت و همه تن صرف توجه و همت
بکار برده خدمتهای پسندیده بتمامتر دیانت و فطانت
بروی ظهور آورده اند اینمعنی موجب غایت رضامندی و
خرسندی جناب نواب مستطاب معلی القاب نائب السلطنت
گورنر جنرل بهادر دام اقباله گردید لهذا حسب الحکم وایمای

بهاین نگاشته و ترتیب داده و نامش وزیر نامه نهاده ام بتوان دریافت

بحمد الله والمنه که جمله کارهای دست بسته ام خیلی مورد

تحسین و آفرین حضرت بادشاه جمجاه و سرکار بلند اقتدار

گورنمنٹ عالی افتاد و از خوشنودی هر دو آقایم نتایج عزت و

ناموری بیشتر از پیشتر دستم داد همین که بمقدمهٔ وارثان منشی صفدر

کارزاری شکستم و آن جمله رخنه های فتور را که بسبب تجویز کمیشن

ظفر حاصل کردم ۱۲

شده بود نیک به بستم حضرت اقدس و اعلیٰ از وفور

مراحم شاهانه و عواطف خسروانه اعزاز و افتخارم را

بعطای خلعت بست و دو پارچه که اقصیٰ مراتب تشریف

دربار آن خُسروِ عالی تبار می باشد باضعاف مضاعف

افزودند و نیز اهالی گورنمنٹ عالی تشریف یازده پارچه

خاص خود و بعض را باعانت و اتفاق جناب کرنل هربرٹ
صاحب بهادر دیرینه و فهمیده قبل از انقضای
میعاد معین بتصفیه آنهمه حسابات پرداخت و ازان جمله دعاوی
سنگین که کم و بیش بمقدار یک کرور بود بعد دیدن و فهمیدن
بفراوان کوششها حذف و اسقاط بسا زوائد کرده و از یک کرور
بهفت لک آورده قسط هفت هزار روپیه ماهانه برای ادای
آن مقرر ساخت و مشقت و عرق افشانیهای بعض نمکحلالان و
خیرسگالان که موافق حکم حضرت بادشاه جمجاه بمعیت و
اتباع عم در آن وقت کوشیدند خیلی معاضدتم اندرین کار نمود
بالجمله هر انچه از کارنامه ها بسر انجام مهام حضرت بادشاه جمجاه
بر منصه ظهور جلوه گر آمد تفصیل آنرا از دیگر کتابم که همدران

گورنر جنرل بهادر بحضور شوکت و ابهت معمور حضرت بادشاه
جمجاه بدینمضمون محبت و مصلحت مشحون رسید که اگر حضرت بادشاه جمجاه
تصفیهٔ جمله معاملات قرضه و نظم و نسق ضروریه بعرصهٔ
شش ماه نخواهند فرمود از برای انتظام آنهمه مهام کارفرمای
بطور کمیشن از پیشگاه اهالی گورنمنٹ عالی مقرر گردیده
به تنظیم و تنسیق جمله امور ضرور خواهد پرداخت نظر بر آن
حضرت بادشاه جمجاه باقتضای رای عالم آرای خود کار
فصل قضایای جمله قرضخواهان و حسابداران را که
عدم اجرای تقرر کمیشن از طرف گورنمنٹ عالی مشروط
و منوط بآن بوده نیز بمن مفوض فرمودند این هیچمیرز
فی الفور کاربند حُکم محکم شده اکثر حسابات را بذات

وجلب تمتعات باہم شریک وانباز وخلیط وہمراز سے بودند
پنہان تخم مخالفتہم بدلہا کاشتند وتائید کامیابیم درین مُہمّ اہم
بنوعی منظور نداشتند ونیخواستند کہ امریکہ تائید این کار را شاید
از ہیچ طرف اطلاعی بران حاصلم آید ولیکن بہدایت حضرت
بادشاہ جمجاہ وحمایت بعضی از منتسبان خیرخواہ بعد بسا فوکار
وترددات بجدّ وشمار سامان کار را درست کردم وو جوہ
دلائل تکذیب وتردید مخالفان بصد جدّ وجہد
فراہم آوردم وچون از مدتی اخبار مدیونی وبدانتظامی
علاقۂ شاہی در چارسوی عالم اشتہار وانتشار یافتہ بود
ہمدران اثنا محبت نامہ از طرف لازم الشرف
والاجناب مُعلّی القاب نائب السّلطنت نواب

حضرت بادشاه جمجاه لطف‌الله رفته بود لیکن اندران وقت به بعض عوائق و
مصالح در اکتساب دولت حضوری غیراز معذوری بدستم نه افتاده
این بار که دومی مرتبه یاد فرمائی آن شهریار بلند اقتدار بود سمعا و طاعتا
گفته بدرک شرف عتبه بوسی سر افتخار بر ذروهٔ آسمان و فرق فرقدان
سودم و بعد مشوره با کرنل هربرٹ صاحب بهادر اجنٹ عالیجناب
ابهت و شوکت مآب نواب گورنر جنرل بهادر که از جملهٔ دانشوران خردپژوه
و صاحبان با عز و شکوه اند بقبول خدمت وکالت حضرت بادشاه جمجاه
عزت و سرفرازیها حاصل نمودم و حضرت اقدس و اعلی در صحبت تخلیه بر جمله
مکنونات خاطر دریا مقاطر شرف اطلاع بخشیدند تا به تنبیه و تکذیب
مخالفان رایت همت برافراشتم و توجه خاطر خود را از جملهٔ اطراف منعطف نموده
بسر کردن انهیم ستر گ برگماشتم و اگرچه سائر مقربان سلطانی و ارکین حضرت خاقانی که در اخذ منافع

سر از اطاعت ولی النعم بر تافتند و بدعوی بمبلغ چهل و یک لک و
شصت و شش هزار سه صد و پنجاه و هفت روپیه چهار دهٔ و
نیم آنه بر حضرت بادشاه جمجاه فریاد و نفیر بعدالت
بردند و آن اسناد و افراد باطله را برای توثیق
و تصدیق دعوی خویش پیش کردند حضرت بادشاه
جمجاه نظر بر دیرینه توسلم که اول ازین بدو می درجه سفارت
دولت اودیه منصوب مانده بودم از جمله وکلای نامی
داوریگاه سترگ کلکته برای تفویض خدمت وکالت
و سرانجام سائر مهمات عدالت مُرَجَّحَم داشتند و برگزیدند و بشرف
طلب در حضور عظمت معمور اعزاز و امتیازم بخشیدند هرچند در اوایین
هنگام تشریف آوری بندگان معلی هم ایمای از طرف لازم الشرف

بلکه بعضی ازیشان بسان هراول پیشیقدمی نموده بقصد
مرافعه روبعدالت نهادند وخواهان بدنامی
که نصیب اعدای بندگان گرامی باد برای حضرت
والارتبت گشتند سرآمد این گروه منشی صفدر بود
که بخطاب محمود الدوله لسان السلطان مخاطب گردیده و
بدستگیری مرحمت و عاطفت حضرت بادشاه جمجاه از حضیض خاک
تا اوج فلک الافلاک رسیده کمرهمت بتصرفات از همه جهت
تربست وتامدتی کارش همین بود که افراد حسابات بی اصل را
بهزارگونه هوشیاری مزین بنشان ملاحظه حضرت بادشاه
جمجاه کنانیده استدلالاً باخود نگاه میداشت تاآنکه درهمین
حساب حساب عمرش سرآمد پس ماندگانش بعدروزی چند

تا بحصول خدمتی ستر گ از حضور شوکت و ابهت معمور حضرت
بادشاه جمجاه بصد گونه عز و امتیاز معزز و سرفراز گردیدم و صورت
این ماجرا چنان بود که بعد اقامت چند گاه حضرت بادشاه بجوالی
شهر کلکته ملازمان چند ناحق اندیش زبرای تن پروری خویش
بصد گونه حیل و تدابیر دست تصرف در مداخل و مصارف
شاهی دراز کردند و ازان مبلغ لک روپیه که برای صرف
جیب خاص از سرکار والا اعتبار گورنمنٹ بخزانه حضرت
بادشاه جمجاه بهر ماه می رسید بیشتر حصه را در قبض و تصرف
خود مے آوردند تا آنکه بر نیهم اکتفا نکرده قریب
کرور روپیه بنام نها دفتر ضه خود ذمه بندگان حضرت
قرار دادند و نه صرف بر اینهم آسودند

ونیز برای در آمدن بایوان عظمت بنیان گورنری براهی وزینهٔ
که مخصوص باریاب و ذهاب گورنران وارباب کونسل و دیگر حکام
ورؤسای اجل میباشد بتاریخ هفتم جنوری سنه یکهزار و هشتصد و
شصت و نه عهد حکومت معلی القاب عالیجناب رائٹ انربل
لارڈ لارنس بهادر گورنر جنرل هند از ره گذر کمال اعزاز و امتیاز
مرخص و مجاز گشتم و هم مخفی مباد که مقارن همین ترقیات و کامیابی های
روزافزون که آبسال اقبالم بآبیاری افضال ایزد ذو الجلال هر دم
نضرتی تازه و خضرتی نو اندازه می پذیرفت و هر زمان طرفه گلی
در چمنستان مرادم می شگفت بتاریخ یازدهم مارچ سنه یکهزار و هشتصد و
شصت و هفت عیسوی حضرت والا مرتبت سکندر سطوت فریدون
حشمت بادشاه جمجاه اوده این هیچمیرز را بدربار دربار خود طلب فرمودند

بلکه تفحص حالات فتنه برانگیزان همت برگمارید چه اگر خود
قدرت تلافی و مکافات آن نداشته باشید اطلاعش بحضور
حکام والامقام که موسسان ابنیه امن و انتظام اند غیر محظور
بلکه نهایت ضرور بشرطیکه در خواهش این کار دامن دل را بالوث
بغض و حسد نیالوده از دائره فتوت و انصاف گاهی بیرون نرید
و بلاسببی مصدر تصدیع و توزیع ناکرده گناهان نشوید فقط

حالا باز بر سر اصل سخن آیم و اضح باد که حکام ذوی احتشام
بعد ازین همه تشریفها تشریفی دیگر بر بالایم انداختند
یعنی بماه می سال یکهزار و هشتصد و شصت و هشت عهده
جلیله انرری مجسٹریٹی ضلع بست و چهار پرگنه
ملحق کلکته بنامم محض از برای ازدیاد اعزاز و احترامم مقرر ساختند

خود را بباد داد پس عاقل کسی است که خیر طلبی اولیای این دولت را
ظاهراً و باطناً ملحوظ خاطر دارد و از طرف خیر خواهان این سلطنت
تخم کینه را هرگز بسینهٔ صفا گنجینهٔ خود نکارد و الحق شناختن حقوق
فرازندگان رایات امن و امان بر هر ذی شعور ضرور و باختن نرد
مخالفت با بزرگ کرده های خداوند زمین و زمان از اشنع امور است
و نباید که بظاهر کلمات خیر خواهی بزبان رانند و در باطن بفکر
بدخواهی و بداندیشی ها بمانند زیرا که راستکاری باعث رستگاری است
و افعال مکر و زور اگرچه بظاهر لباس آراسته نماید امّا در اندک زمان
حقیقت آن از پرده بیرون افتد و نتیجه اش غیر از خرابی
و بربادی حاصل نه آید صحبت جز با نیکان و خیر خواهان سلطنت
مدارید و از همنشینی با اهل بغی و فساد احتراز واجب انگارید

مراتب اعزاز و توقیرم را وقتاً بعد وقتٍ و ساعتهً بعد ساعتٍ زیاده تر
می افزود و ازینجاست که بعنایت عهده های جزیله
آنرری مجسٹریٹی و میونی سپل کمشنری و سررشته عالیه ممبر
ایجس لیٹو کونسل در هر دم بتازه عزتم نواختند و اینک
بشرف خطاب خانی و بهادری که هر آئینه سرمایهٔ عزت واحترام
برای دوام است معززم ساختند پس هر بخششی و نعمتی را ازان
بهزار زبان شکر گزارم و منتهای فراوان ازان جزائل نعما و
فضائل آلا برخود دارم واکنون بخدمت جمله ساکنین این
مملکت وسیع اندرز مخلصانه من آنست که هر کس که براه خیرخواهی
این سلطنت دوران عدت شتافت پیرایهٔ دولت و
عزت یافت وآنکه پا براه غدر و بدخواهی نهاد سرمایهٔ جان و مال

نواب حشمت مآب وایسرای و گورنر جنرل بہا در دام اقباله
وگوہر افشانی زبان فیض ترجمان جناب مکرمت انتساب نواب
لفٹنٹ گورنر بہا در دام اجلاله حاصل و واصل باین ہیچمیرز گشته
بر ہر صغیر وکبیر و برنا و پیر نیکو واضح و لائح ہمانا این گرامی صله
حسن خدمت و وفا شعار یہای دیرینه ام بمین عنایات حکام
والا مقام سبب ابقای نام و اعطای ہر گونه عزت و احترام
برای دوام شده است و ہر چند که ظہور این بخشش سترگ
وعطای بزرگ بعد مرور چندی از سنین و شہور صورت بسته
لیکن پیداست که حقوق آن خدمتهای دیرینه گاہی از
خواطر نصفت مظاہر حکام معدلت کوش فراموش نبود بلکه
نظر تفقدات خاصۂ حکام عالیمقام ہمواره متوجه حالم مانده

مقدره خاصه حاضر و موجود میگردد و بر جمله کائنات
وسائر مخلوقات از جمله واجبات و مفترضات است همچنان
بجاآوری شکر خداوندان مجازی و وسائل عالم کارسازی
که عبارت از ملوک و سلاطین باشد از قبیل فرائض و متحتمات
سیّما فراوان سپاسداری و شکرگزاری جناب ملکهٔ معظمه دام سلطنتها
که مملکت هند و انگلنڈ زیر نگین شفقت و مرحمت آگین جناب
ویست بعوض عطایا و بخششهای که از انجناب سلطنت ایاب
بهریکی فراخور خدمت وی رسیده و میرسد از گزین لوازم
اطاعت و بهین نتایج شناخت حق نعمت است آسوهٔ گزارش
اینکه هرگونه شرف و تبار و عزت و افتخار که امروز
بصدور فرمان واجب الاذعان بندگان معلی شان عالیجناب

الفاظ سی بخوبی واضح ہی منجملہ اوسکی ایک جملہ یہہ ہی کہ آپ

جو ایک معزز ہندوستانی ہین ویسی شدت ضرورت کی وقت مین

بخواہش خود سرکار کی مدد مین تیار رہی اور جسوقت

جس کام کی آپسی خواہش کی گئی اوسکو آپنی بڑی

سرگرمی اور ہوشیاری اور وفاداری کی ساتھہ انجام دیا

مین اب اس سند کو آپکی ہاتہہ مین دیتا ہون اور امید

رکھتا ہون کہ آپ اس ذریعۂ افتخار اور مایۂ اعتبار سی

ایک عمر دراز تک کامیاب و کامگار رہین

سپاس گزاری از طرف مولف

زانسانکہ اداي سپاس حضرت منعم حقیقی جلت آلائہ بازاي

نعمتہاي اوسبحانہ کہ بزودي خواہ بدرنگ میرسد و دراوقات

گورنمنٹ انڈیا آپکو از طرف سرکار دیتی ہین یہہ سند جو مایۂ فخر و
مباہات بین الاقران ہی خاصۃً اوس حسن انتظام اور تائید حکام
کی عوض مین از طرف سرکار دولتمدار عنایت ہوتی ہی جسکو
آپ ۱۸۵۷ عیسوی کی ویسی وقت مین کہ جب چند اسباب سی
جنکی تصریح اسوقت ضرور نہین ہی مابین سرکار عالیشان اور
رعایای ہندوستان کی تخیلات بی اعتمادی واقع ہوگئی تہی
عمل مین لائی اور آپ اپنی خوشی سی اپنا بہت نقصان اوٹہا کر
اور لوگون کی طعن و تشنیع کو گوارا کر فقط بغرض تشئید
ارکان امن و امان و استحکام مبانی خیرسگالی و اطمینان
معین و مددگار سرکار اور فلاح جوئی ہر صغار و کبار رہی
جسکی تفصیل اور تشریح سامیول صاحب کمشنر کی عبارت و

کمال خورسندی و رضامندی خطاب خانی و بہادری بقید حیات باینشان عطا فرمودیم

مرقوم تاریخ ششم ماہ اکتوبر سنہ ۱۸۶۴ عیسوی

ترجمہ بیان فیض ترجمان جناب منزلت مآب

نواب لفٹننٹ گورنر بہادر کہ بتاریخ نوزدہم جنوری

سنہ یکہزار و ہشتصد و شصت و پنج عیسوی بدربار

عام مقام مظفرپور ضلع ترہٹ ہنگام تفویض

سند خطاب از زبان گوہر فشان بفصاحت تمام اعلام فرمودند

ہم کمال خوشی سی اس جماعت حضار اور آپکی ہمدیار لوگونکی روبرو

اس مسرت افزا کام کو انجام دیتی ہین یعنی سند خطاب عزت افزای

خانی و بہادری کو عوض آپکی حسن خدمت اور تائید سرکار کی مزین

بدستخط جناب نواب گورنر جنرل بہادر نائب مناب ملکہ معظمہ و مہر دفتر

نائب السلطنت و وایسرای نواب لارڈ لارنس گورنر جنرل بهادر
در سال یکهزار و هشتصد و شصت و چار عیسوی شانزدهم روز ماه اکتوبر
باعطای سند خطاب خانی و بهادری و ارشاد بسا کلمات تحسین و آفرین
سرعزتم را در مجمع عام و حضوری بسیاری از راجگان و مهاراجگان
بلند نام و رئیسان ذی احتشام بر اوج فلک رسانیدند و از دیگر
بسا طرق تشریف و احترام باعلان تمام اعزاز بر اعزازم بخشیدند

ترجمه سند خطاب خانی و بهادری که از طرف
لازم الشرف بندگان نواب مستطاب معلی القاب وایسرای
گورنر جنرل بهادر با لقابه در مقام مظفر پور مولف رعنا و مرحمت شده

از انجا که تحریر نواب لفٹنٹ گورنر بهادر بنگاله در باب خطاب خانی
و بهادری بنام ایشان بسفارش رسیده لاجرم اینجانب از رهگذر

سرفرازم کردند و زمام حکومت اینجا بدستم سپردند و همچنین عهدهٔ
میونی سپل کمشنری شهر کلکته یعنی تدارک و اجرای امور آرائش و درستی
این شهر و حفظ صحت و اعتدال آب و هوا اندران بتدابیر و کنکاش
با دیگر حکام و کارفرمایان بانضمام جستیس آف دی پیس آنجا
مفوضم ساختند پس از غایت الطاف و عنایت به سترگ منصب
ممبری کونسل گورنمنٹ بنگاله ام از برای درستی و اجرای گوناگون قوانین
مملکت و اصلاح ملک و رعایا برگزیدند و نواختند بفضل خداوند کارساز
این بزرگتر خدمت را نیز تا عرصه سه سال کما بیش با حسن وجوه چنانکه
می بایست بانجام رسانیدم و مورد مراحم و تلطفات اهالی این سلطنت عالی
بیشتر از پیشتر گشتم من بعد عالیجناب مستطاب نواب سر سیسل بیڈن لفٹنٹ
گورنر بنگاله حسب فرمان واجب الاذعان بندگان عالیجناب حشمت و ابهت مآب

باختیارات مجسٹریٹی اضلاع خمسه آنجا به اوائل اگست ماه سنه یکهزارو
هشتصد و پنجاه و هفت عیسوی مامور فرمودند بافضال ایزدی و
اقبال دولت انگلشیه بذل مساعی نموده بدفع آن پرداختم و صورت
امن و اطمینان میان رعایا و حکام بشایسته ترین نهجی پیدا ساختم
حق اینست که اندرین خدمت بسا محن و مشاق برخود گوارا کردم و
به بسا افکار و ترددات بیشمار شب را بروز و روز را بشب
آوردم تا بزودی خارهای خلش از ساحت قلوب حکام و رعایا بناخن
تدبیر چیدم و گلزار امن و عافیت را از دست برد صرصر شرور و فتن
باز خریدم فاما جلدوی اینهمه خدمات باوجود خواهش و اصرار حکام
والااعتبار هیچ نگرفتم و گاهی از راه اخلاص کیشی بطریق غرض اندیشی
نرفتم بعد ازین هنگام حکام والامقام به آنرری مجسٹریٹی دارالاماره کلکته

هنوز مدت دو سال برین احوال نگذشته بود که ناخردمندان
چند این دیار و تنک ظرفان تبه کار باغوای همدگر و اوهام و
خیالات بی پا و سر طرفه نائره شر و فساد در اقصای این بلاد
به مارچ ماه سال یکهزار و هشتصد و پنجاه و هفت عیسوی
بلند کردند و نه صرف باعث خرابی و بربادی خویشتن بلکه سبب
حیرانی و پریشانی جهانی گشتند شرح مجملی از حالات و کیفیات
آن تعلق به بهره سوم دارد از آنجا که حکام والامقام راست کرداری
و نکوشعاری هایم بچندین خدمات و مناصب کوچک و بزرگ بارها
آزموده و مشاهده فرموده بودند اندران ایام شورش و فساد
هنگام هنگامه آرای های بغاوت پیشگان بدنهاد مولف را
بهمراهی سامیول صاحب بهادر کمشنر اضلاع پٹنه باسسٹنٹ کمشنری

با اختیارات

ملحوظ داشتم و اداے مراتب ہوا خواہی و دولت اندیشی را مانند بندگان خیرسگال

در ہر حال بر خود واجب و لازم انگاشتم و ہر خدمتیکه در خور من

بپیش آمد بی خواہش مزدی بکمال رغبت و خورسندی بجان و دلش

بجا آوردم بلکه اگر صرفی دران دیدم گاہی از کیسۀ خود نیز کردم

و برین قول حافظ شیراز علیه الرحمه کاربند شدم ؎

تو بندگی چو گدایان بشرط مزد مکن که خواجه خود روش بنده پروری داند

غرضکه بافضال خدای بهمتا آقای حق شناس دامنش داشتم و

نیت خودم راست و درست بود و انچه آرزو کردم در اندک زمان

به بیش ازان منتفع و متمتع گشتم و مایۀ احترام و آسائش زیاده از خواہش

اندوختم زبانم بسپاس شت یزدان ہمه بان ہر دم

نغمه خوان است و بهایم بشکر اولیای نعمت ہر نفس جنبان

عزت منفعت و اعتبار و اشتهاریکه در کار وکالت آن ستر گ عدالت حاصل داشتم
نگزاشت که بکدام چاکری خود را پابند کنم و از انجا که
تائیدات ایزد منعام و تلطفات حکام با سنجیدگی کار و پسندیدگی
رفتارم حسن انضمام بوجه تمام داشته رجوع ارباب معاملات
از زمینداران و راجگان باوقار و دیگر عمائد دیار و امصار
از هر کیش و ملت چندان بودی که باوجود رعایت و مروتها که
بالبسا از اهالی معاملات بمواقع میکردم مبلغ سنگین افزون
از چشمداشت بوجه مزد واجبی حاصلم میگشت نه پسندیدم که ترک
چنین تعلق گویم و براه دیگر پویم فاما با وصف عدم انسلاک
در سلک چاکران سرکار گردون وقار حقوق نمکخواری و لوازم
اطاعت و فرمان برداری همواره بسان چاکران بلکه بیش ازان

عهدهٔ وکالت آن سترگ عدالت بذات واحد خود بخوبی بتمام
بانجام میرسانید و مدام رضاجوئی اهالی معامله وخورسندی حکام
بلندنام راشعار ودثار خود ساخته بود وبکردار وگفتار جز راستی
وحق بینی نیگزید هنگام ترک تعلق از خدمت کمشنری که در سال
یکهزار وهشتصد وپنجاه وپنج اتفاق افتاد آنهمه محنت ودیانت
وراست کاری ونکوشعاریم نه فقط باعث این جمله ترقیات و
نکونامیهای من شد که شرح احوالش می نگارم بلکه اعیان این
دولت بلند صولت را بران آورده بود که اگر اندک خواهشی
برای کدام خدمت بیش مزد از خدمات جلیله حکومت و
مانای آن ظاهر سازم بمراعات حقوقم جائی اندرون صف معززان
نامی و عهده داران گرامی برای من تجویز نمایند ولیکن با اینهمه دانستن

که اندران کار از من بظهور می آمد موجب ازدیاد مسرت و خوشنودی
ایشان و باعث افزونی اعزاز و احترام همانقدر زیاده تر می شد
و هرگاه این سررشته کمشنری شامل محکمه بزرگ صدر دیوانی گردید هم
باثنای این تعلق باعتماد قوت و محنت خود و مشاهده مزید الطاف
و اعطاف حکام والامقام بسال یکهزار و هشتصد و چهل و سه عیسوی
دستوری وکالت بزرگ داوریگاه صدر دیوانی و نظامت کلکته
درخواستم حکام دانش فرجام نه محض از رهگذر عنایت بیغایت که مبذول
حالم داشتند بلکه باضافه دیانت و حسن خدمتم بران که آشکارا بحضور
ایشان بود بلا آزمون و امتحان سند تقرر دستوری تحریر و تقریر
بمقدمات مرجوعه آن عدالت بمن بخشیدند حقیر بحول و قوة خدای بزرگ
هردو کار یعنی سوال و جواب مقدمات سررشته کمشنری خاص و تحریر و تقریر

بمقدمه

مقدمات سرکاری یعنی مقدماتیکه خود سرکار والاتبار احد الفریقین
یا فریق ثالث اندران بوده باشد بعلاقه محکمه خاص کمشنری مقرر گشتم
وقع و اعتبار آن عهده نیز به پیشگاه حکام والامقام خیلی بود هرگاه
بعد فوت بگنیل صاحب انقلابی اندران منصب راه یافت
باتفاق آرای صواب انتمای ارباب سوپریم گورنمنٹ از پیشگاه
معدلت پناه معلی القاب نواب گورنر بهادر برای دیدبانی و تدابیر
مقدمات سرکاری اسپیشل کمشنری باستقلال علاقه بنگاله بمن تعلق گرفت
و حکام قدرشناس مشاهده کارگزاری و محنت و راستکاریم
آن عهدهٔ سترگ را کلیتهً بر من گزاشتند بکرم ایزد سبحانه و تعالی شانه
از حسن انتظامش که بکمال خوبی و خوش اسلوبی سر برزده حکام و رعایا
هر دو را خورسند و رضامند داشتم و هر قدر سعی مشکور

باتوقیر وچندی هنگام رخصت جناب ممدوح قائم مقام سفیر بوده
خدمت اصل عهده سفارت بمزید حسن اهتمام سرانجام میداد
پروردگار عالم مولوی صاحب مرحوم راکه همواره نظر تفقدات بزرگانه
بمن مبذول میداشتند والحق که بجای عزیزانم می انگاشتند جزای خیر
دهد واولاد آن مرحوم را بترقیات مدارج روزافزون فایز وکامیاب
دارد وجمله مقاصد ومرادات ایشان برآرد وچون اندران
هنگام بمقتضای عمر وایام داعیه ترقی جاگزین خاطرم هردم می بود
وقناعت بیکخدمت تازمان دراز خیلی دشوار وناگوار می نمود
بامید افزایش خدمات وترقیات باز تعلق بانگریزی سرکار
اختیار نمودم ودرسال سی وهشتم بالای یکهزار وهشت صد عیسوی
شانزدهم روز جولای ماه بر منصب نیابت ڈپوٹی سپرنڈنٹ

سر عزت بفلک سودم و ایامی چند همدران خدمت براحت و
آسایش هرچه تمامتر بسر نمودم اعزاز و احترام این عهدهٔ جلیله هرانچه
دران وقت بود هنوز از یاد نرفته است که ارکان دولت
بلند صولت برطانیه چگونه مراسم بیش از بیش محبت
و تکریم بتقدیم میرسانیدند خدمت سراپا برکت
عالی نسب والا دودمان گرامی حسب جامع کمالات انسان
عالم بی نظیر دستگیر هر جوان و پیر معدن حلم مخزن علم مظهر
حسنات مصدر برکات مولوی سید کرم حسین خان مرحوم و مغفور متوطن
خجسته مقام بلگرام که از مضافات مملکت اوده است اندران عهد
بعهدهٔ نبیلهٔ سفارت مذکور ماموربودند حقیر بامر سرکار
گردون اقتدار حضرت بادشاه جمجاه نخستین کار نیابت آن سفیر

بزیارت وصحبت اکثری از عمایدو رؤسای اینجا زیاده تر مسرت
وخوشحالی ها دستم داد چون فلکم یار و اقبالم مددگار بود بقلا وزی
بخت حمید وطالع سعید در اندک مایهٔ فرصت بحضور حکام وقت
شرف بار و سرمایه عزت و اعتبار حاصل ساختم تا آبیاری
توجهات حکام بلند نام سرسبزی خیابان آرزویم گل کرد و نخل تمنایم
ظاهر شد
بار مراد آورد آنهمه کارگزاریها که از سر امانت و دیانت به پائین
محکمجات دیوانی و دفاتر کلکٹری و فوجداری اضلاع کرده بودم
بکارم آمد و باعث ترقیات روزافزونم بحضور حکام والا مقام
شد اولاً بعهده جلیله نیابت سفیر باعز و توقیر بارگاه گردون
کارگاه بدر تابان آسمان حکومت نیر درخشان اوج سلطنت عالیجناب
هلال رکاب حضرت خلد منزل نصیر الدین حیدر بادشاه مملکت اوده

خدماتی چند قصب السبق نکونامی بمیدان امتحان بر بودم
واز بسکه هلال اقبالم سریع السیر بمدارج عروج کمال افتاده بود
ترقی خود را اندران خدمات جلد جلد مشاهده می نمودم درهمان اثنا
باصغای شهرهٔ رونق و ترقی شهر نزهت بهر کلکته
که بچارسوی عالم فرا رسیده بود هوای سفر بسرم پیچید تا بسببی
از رهبری بخت ارجمند و یاوری طالع بلند در سال
یکهزار و هشتصد و سی و سه عیسوی بدار الامارهٔ کلکته رسیدم و تفرج کنان
باطراف و اکناف این شهر نزهت بهر گردیدم شهری یافتم
دلپذیر و مقامی عدیم النظیر شرح خوبیهایش بیرون از
یارای زبان این ژولیده بیان است بالجمله داعیهٔ قیام این
جنت البلاد بوا دید کمال خوبیهایش در خاطرم افتاد علی الخصوص

وازتحصیل علم وہنرضروری گونہ فراغی حاصلم گردیدہ تکیہ
بر دولت آبائی خلاف ہمت و دانائی است باید کہ از زور
بازوی خود بکسب وجہ معاش پردازم و بنمائش جوہر قابلیت
تقربی بحضور حکام والامقام حاصل سازم و بار خود م بلکہ دیگران
ہم تا توانم بر ذمت ہمت خود بگیرم از انجا کہ
افضال خداوند ذوالجلال شاملِ حال بود در اندک زمانی
نقش آرزویم برکرسی مراد نشست وتعلق نوکری سرکار بلند اقتدار
چنانکہ میخواستم بہمین آئین صورت بست یعنی با و اخر سال
یکہزار وہشت صد وبست و نہ عیسوی در شہر پٹنہ پابند سلسلہ
چاکری بعدالت دیوانی وبنمائش جوہر قابلیت سرگرم ہرگونہ
عرق رانی وقطرہ فشانی گشتم تا در جزو زمان بانجام خاطر پسند

سواد و افروختن آتش استعداد بر و زمی آورد م و روزها
بسبق خوانی و بحث و تکرار الفاظ و معانی تا شب بسر می بردم
و از ابتدای سن شعور صحبت نیکان و زیرکان را با وقات
فرصت از جمله موهبات عظمیٰ و مغتنمات کبریٰ انگاشتم و از همنشینی جهلا
و مقارنت مردم ناسزا تنفر و اجتناب لازم داشتم و بلا ترغیب و
تحریص احدی بشوق خود در هر مقامیکه خوشم آمد از فضل خدا
بتحصیل علم و احراز دانش بجان کوشان بودم و همیشه
گوی سبقت از هم سبقان و حریفان بمدارس و آموزشگاه ها
می ربودم تا این زمان پدر بزرگوارم متکفل حوائجم از خورش و
پوشش و دیگر سائر لوازم و ضروریات بودند مگر هر لحظه
بخاطرم میگذشت که ازین بعد که عقل و تمیز بهم رسیده

رنج واسف که بدل تحسر منزل میخلاند و مشاهده احوال اطفال
چه دشنه های غم که بر گلوی جان پر الم میراند و لله در من قال

چو کم عمری بهم عمری ز گلشن شادمی آید　　مرا با اختیار ایام طفلی یاد می آید

غرض بعد افزودن ماهی چند بر چار سالگی بموجب رسم این دیار
تکلیف تعلیمم دادند چندی گذشته بود که رو بمکتب نهادم
و بشوق تمام که از توفیق حضرت ملک علام داشتم سرگرم
آموزش گشتم یاد دارم که بعد ازان تا بعمر نوزده سالگی کما ینبغی
تحصیل علوم ضروری و فنون معمولی بمقامات باڑه و عظیم آباد
و پهلواری مشتغل ماندم و از کتب و رسائل مروجه دیار انچه
می بایست نیک آموختم نسخ ضروریه پارسی زبان و هم کتب
چند بعربی لسان برغبت و محنت یاد گرفتم شبها بروشن کردن

دو قرص نان کہ زگندم بود و یا از جو ‌ ‌ ‌ سہ تا ز جامہ اگر کہنہ است آن یا نو

بچار گوشۂ دیوار خود بخاطر جمع ‌ ‌ ‌ کہ کس نگوید ازینجا بخیز و آنجا رو

ہزار گونہ نکوتر بہ پیشِ ابنِ یمین ‌ ‌ ‌ ز فرِ مملکتِ کیقباد و کیخسرو

آمدم بر سر مطلب ولادتم بوطن آبائی قصبۂ باڑہ در محلہ
قاضی معین الدین چک علاقہ پٹنہ کہ عظیم آبادش ہم نامند
بتاریخ ہشتم شہر صفر المظفر سال یکہزار و دو صد و بست و پنج ہجری
قدسی موافق نیمہ ماہ مارچ سنہ ۱۸۱۰ یکہزار و ہشتصد و دہ عیسوی روز پنجشنبہ بود
سالی چند با وان طفولیت بکنار مہر و آزرم والدین بیخبر از
نیک و بد زمانہ باہمہ آسائش پرورش یافتم طرفہ ایامی بود و
خوش ہنگامی نہ از ہیچگونہ کلفت زمانہ کاری و نہ از یگانہ و بیگانہ
آزاری داشتم ہنوز یاد آن ایّام فرحت انضمام چہ خارہا ی

که ایشان با وجود قوت و توانائی از خدمات سرکاری خود را
برکنار دارند و از مناصب و عهدها نفور بوده اوقات خود
بتعطل و آزادی گذارند و فور عنایت حکام والامقام در وادی
رفع این آزادی افتاد و زمام تحصیل رسوم صدارت پرگنه غیاث پور
بکف اقتدار پدرم داد ایشان بدین لحاظ که عمری بمناصب چند
مشمول عواطف دولت انگریزی بودند خشنودی خاطر آقای قدیم را
بر آرام و آزادی خود راجح انگاشته سر بر خط فرمان نهادند تا آنکه
تغیری نسبت به پیشین بندوبست زمین های میه و لاخراج بتجویز حکام
بالاراه یافت و طرز تازه در باب خزانه وغیره با مالکان سابق
برروی کار آمد فرصت را غنیمت شمردند و دست از آن تعلق
کشیده اوقات عزیز را بفراغت و آسودگی ها بسر می برند آری راست گفته اند

وبریلی بمناصب تحصیلداری همراه جناب لسٹر صاحب حاکم آنجا
سرگرم کارگذار یها ماندند وازمحاصل خدمات خود نیز انچه بعد
مصارف پس انداز میگشت به سبب ارزانی هرگونه مایحتاج
دران ایام وهم بوجه حسن انتظام دیگر بعض مواضع و دهات برمعاش
جدّی وآبائی افزودند وکمابیش بعمر چهل وپنج سالگی خدمات و
چاکریها راخیرباد گفته بااولاد وخویشاوندان خوش گذران بخانه
نشستند ولیکن حکام وقت که از وقع وحرمت وهرگونه دیانت
وحقوق خدمت این خاندان نیکو آگاه بودند وازینکه سررشته
داری علاقجات وانتظام آن نیز از پاستان زمان درهمین
خاندان بوده بهرامر وکار اعتماد کلی داشتند درسال سیزدهم
بریکهزار وهشتصد عیسوی بعد موقوفی تحصیلداران نظامت نگذاشتند

برای دوام واستمرار منظور و برقرار داشته حکمنامه بحالیش

نیز نافذ فرمودند و والد ماجدم آسد الدین احمد معروف به شیخ

احمد علی تغمده الله بغفرانه در بدو عملداری سرکار حشمت مدار

هنگامیکه عالیجناب مستطاب معلی القاب لارڈ لیک بهادر

به سبب جنگ وجدال با امیر خان و هولکر و گروه بغاوت پژوه

مرهٹه برای اطفای نائره شر و فساد و تنبیه مخالفان کج نهاد

رونق افروز آنطرف بلاد شده بودند همراه رکاب والاجناب

لارڈ ممدوح به بجا آوری گزین خدمات و نظم و سیاست آن

مقامات در آنچنان زمان پرشور که همت و دانش احدی را

دستوری بدان سفر پرخطر نمیداد مورد عواطف فراوان و ممتاز

بین الاقران گشتند من بعد چندی بمقامات سنبهل مراد آباد

وستوده صفات هستند و واضح باد که هرانچه وظائف نقود
واملاک اراضی بنام جدم شیخ وارث علی مرحوم مبرور
ازطرف سلاطین وحکام پیشین ایام بسبیل دوام معین بود
بعهد دولت برطانیه نیز آن مبالغ روزینه وعلاقجات
زمینداری بدستور بحال وجاری ماند ارباب بست وکشاد این
دولت باد انش وداد بعد ملاحظه فرامین واسناد اولاً
بتاریخ هیجدهم ۱۸ اکتوبر سنه ۱۷۹۷ یکهزار وهفتصد ونود وهفت عیسوی
سند بحالی وظیفه نقد مادام حیات آن والا صفات مرحمت نمودند
وثانیاً بتاریخ هیجدهم ماه مارچ سنه ۱۷۹۸ یکهزار وهفتصد ونود وهشت
عیسوی بعد مرور پنج ماه ازان اجرای جاگیر وزمینداری نه خاص
برای ذات ومادام حیات بلکه بطریق ملکیت ووراثت

فضل و
ووقار بوده تودیع حیات مستعار کردند پدر دیوان محمد معظم صاحب
بکمال صوفی سید جمال از مشاهیر بلدهٔ کرمان بودند بزرگی
دودمان ایشان از غایت شهرت محتاج بگفتار و تذکار نیست
وهمچنین جده ام مسماة وجیهه زوجهٔ شیخ وارث علی مغفور
دختر سید غلام محمد نقوی از اولاد پیشوای بزرگان دین
ومقتدای ارباب یقین حضرت سید جلال الدین بخاری
علیه الرحمه بودند و مادرم مسماة رحمانی دختر سید رحم علی
پسر سید محمد اسلم زیدی از خانوادهٔ سادات قریهٔ میئیان
میباشند وخسر شیخ محمد رفیع یعنی سید محمد ماه رضوی مبرور را
اولاد واحفاد دیگر نیز بودند که در علاقه بڈهن پوره ضلع
ترهت هنوز بافضال رب ودود موجود و خیلی خوش اوقات

ازینکه زوجه شیخ محمد رفیع مسماة فهمیده از پدر و مادر خود رضوی النسب
اند دختر بلند اختر سید محمد ماه رضوی از بطن مسماة ظریفه دختر
سید سلام الله مخاطب بخانخانان پسر دیوان محمد معظم که دیوان
خانگی شاهزادهٔ کامگار سلطان محمد معظم بهادر شاه
خلف سلطان دین پناه محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه غازی
بودند ایشانرا نیز جاگیری بود باندازهٔ لک دام محاصل مسمیٰ
بہ تعلقهٔ لاکهو مشتمل بر چند مواضع که بعلاقهٔ مونگیر
تعلق دارد آنهم بلطف خدای بزرگ تا امروز در دست ماست
و برادر دیوان محمد معظم سید حاجی محمد اولاً اتالیق حضرت
سلطان شاه شجاع خلف صاحب قران ثانی شهاب الدین
محمد شاه جهان بادشاه و پس عامل صوبهٔ بهار با کمال احترام

جهت قیام آن والا مقام بقصبه باڑه هنوز آن محله که جای سکونت
و قرار آن بزرگوار بود بنام قاضی معین الدین چک معروف
است و جای پیدائش و بود و باش ما گشته است شیخ محمد رفیع را
دو پسر بودند یکی شیخ وارث علی جدم که خلف شان اسد الدین احمد
معروف به شیخ احمد علی پدر بزرگوار این خاکسار بهمدرین
قرب زمان برین کهنه خاکدان پشت پا زده جا بجوار
رحمت ایزد منّان گرفته اند اللهم اغفر له ولهم
پسر دوم شیخ محبّ علی که عقبی نگذاشتند اکنون باید دانست
که چنانکه بسلسله آبائی از جانب فرجد خود قاضی سید نوح
مبرور موسوی النسب هستم از جانب جدات و امهات نیز
منسلک بسلسله سادات رضوی و نقوی و زیدی میباشم

ایشان در بہار رپر بہار بمحلہ سُوہ مکانی وسیع بہر خود جُداگانہ درست کردند

ونام پسر ملا شاہ نور محمد سید شیخ احمد بودہ ایشان دو پسر گذاشتند

اوّل شاہ شیخ غلام محی الدین دوم شاہ شیخ عطا محی الدین و این ہر دو

بزگوار بافضال ایزد متعال صاحب اولاد و احفاد شدند شاہ شیخ غلام محی الدین

کہ سلسلہ نسب مولف بایشان وابستہ است خلفی داشتند موسوم بہ

شیخ محمد رفیع کہ بامسماۃ فہمیدہ دختر قاضی سید محمد ماہ نبیرۂ قاضی معین الدین

ساکن قصبۂ باڑہ علاقہ پٹنہ کدخدا شدند و بہ بعضی خدمات سترگ از

بارگاہ عظمت کارگاہ سلطان الاعظم خاقان المعظم حضرت شاہجہان

بادشاہ غازی فرمانفرمای آن عہد معزز و سرفراز و سکونت گزین

قصبۂ باڑہ بصد عز و امتیاز ماندند و نیز از طرف ناظمان صوبہ بنگالہ

وظیفہ مناسب برای مصارف یومیہ مادام حیات خود می یافتند و از

سریرآرایان باعز و شان و دیگر اراکین و اساطین آنزمان ولا
بصوبه بهار که بالفعل تحتِ حکومت عالیجناب نواب لفٹنٹ گورنر
ممالک جنت البلاد بنگاله داخل و شامل است مرحمت گردید تا برفع حوائج
ضروری منتسبان و خدمتگذاران و مصارف خانقاه آن سیادت دستگاه
کافی و وافی بوده باشد منت مر خدای پاک راست که هنوز بعضی ازان
همه جاگیرها با وصف انقراض قرون و دهور از میامن برکات بزرگان
خجسته صفات بدست ما موجود است و بنام چک زینب و چک ابابکر
خوانده می شود سپس بعد از چندگاه آن سیادت پناه بمقتضای آب و خور
از دار السلطنت دهلی برخاستند و بشهر بهار که دران اوان از غایت آبادی
و خوش فضائی جای دلپذیر و آب و هوایش هر موسم از نهایت اعتدال
بی نظیر بود بنای قیام ریختند نام پسر سید شاه ابوبکر ملاشاه نورمحمد است

رسیدند و بباعث علم و عمل و دانش و فضلیکه داشتند بچند روز
مرجع اکابر مهین و سرآمد علمای آن سرزمین شدند و بلقب شاه
که ارباب ریاضت و اتقا و اصحاب ولایت و اهتدا را اندرین
سرزمین باشد ملقب شدند چندی برین بر نیامده بود که بسا عظما و عمائد
آنجا بمشاهدهٔ فضل و کمال آن سید گزیده خصال دست ارادت به تمنای
بیعت دراز کردند و پیر و طریقت آن دانای اسرار حقیقت گردیدند
تا آنکه از حضور سلطان وقت خطاب آن سید والا تبار شیخ المشایخ
قرار یافت و از انوقت به سببی که گفته آمد اجداد و آبائم یکی بعد دیگری
اندرین دیار بلقب شیخ معروف و مشتهر گشتند و ازینکه حضرت
ایشانرا جاه و دولت دنیا پسند خاطر حقیقت مظاهر نبود جاگیرها
بنام نهاد جلیله جلیله و فرزند ارجمند حضرت ایشان از سرکار حشمت اقتدار

نکونامی و داد دهی شان آن طرف عالم را چنان فراگرفته بود که حاکم آن مقام
در اجرای احکام نسق و انتظام هرگونه زمام اختیار محول بکف اقتدار
آن سید گرامی تبار میداشت ناگاه روزی از اتفاقات روزگار پسر حاکم آن دیار
که با سطوت پدر زور آوری در سر داشت و بتقاضای سن و سال پروای نیک از بد
نمیکرد بداوریگاه آن بزرگوار بگناهی گرفتار آمد ایشان بعد تدارک و تحقیق گناه وی
حسب فتوای شریعت غرا که لازمهٔ منصب قضا بود کیفر کردار بکنارش نهادند حاکم را
که از درد فرزندی شان خود پسندی گزند سنگین ازین واقعهٔ سهمگین بدل رسیده بود
نهان تخم کینه در مزرع سینه کاشت و چون آن سید والا پایگاه ازین ماجرا آگاه
شدند به این گمان که مبادا چشم زخمی از آن ناخداترس عائد حال گردد و گرد ملال بدامن خاطر
نشیند به ترک آنهمه منصب و جاه یکباره با خاتون مسماة زینب و فرزند جگر بند سید ابوبکر
درین مرز بوم هندوستان بدار السلطنت دهلی که در آن روزها خیلی آباد و مردم خیز بود

تذکاری درین روزگار فانی گذاشتند که با اینهمه مرور دهور نام ونشان آن
برگزیده نیاکان هنوز باسلوب خوب ونهج مرغوب از ان خجسته یادگار ظاهر و
آشکار است اینهمه که گفتم کیفیت وفات وحالات بزرگان خجسته خصال
بطریق اجمال بود ایدون باقتضای موقع وقت گوبتفصیلی از نام ونشان آن
حضرات ستوده صفات سراپا حسنات بنوک قلم صداقت رقم میسپارم وذکر مناصب
وخدمات ایشانرا نیز بالاختصار بمعرض عرض واظهار درمی آرم از اجدادم نخستین
حضرت غفران دستگاه قاضی سید نوح موسوی از دار السلام بغداد بهندوستان
بلاد آمدند وطرح اقامت اندرین سرزمین انداختند وجه ترک وطن مالوف
از بیان بزرگان خود چنان بیاد دارم که مغفور مبرور سید نوح ممدوح به نسبت علو دودمان
وعظمت شانیکه باهمه دانش وفضل وعلم وعمل داشتند بگرامی منصب قضای بغداد
که اکنون معروف بعهدهٔ حجی اندرینطرف بلاد است کارفرما بودند شهرهٔ

گرانمایهٔ خود را کرده اند و جز با طاعت خداوند ذو الجلال و گرد آوری
فضل و کمال که جوهر ذات انسانی است نه پسندیده روی توجه بزخارف
دنیای دون نیاورده مردانه وار با دل شاد کناره از صحبت این عروس هزار
داماد جسته اند و گاهی چشم آز ببرق و زرق این عیار پرکار نه بسته
و هر آنچه که بی تردد و کوشش بکرم رزاق علی الاطلاق میسر آمد بهمان قانع
و شاکر می بودند و از اندیشهٔ کمی و زیادتی اسباب معیشت دامن دل را
گاهی بغبار انتشار نه آلودند در هیچ وقت قدم استقامت از چار دیوار
قناعت بیرون نه نهادند و تا قید حیات بتحصیل و تکمیل ذخائر خیر و سعادات
همواره داد شادکامی و نکونامی میدادند و بالآخر از باقیات صالحات یعنی
فرزندان فرخنده شمائل و جاگیر و معاش سیر حاصل که محض از نتائج حسن اعمال
و گزیدگی خصال آن عالی منشان ستوده مآل می باشد خوشتر یادگاری و بهین

دومین بهره در ذکر حسب و نسب مولف از ابتدای احوال خود با دیگر متعلقات آن

بر ضمائر ارباب بصائر مخفی و محتجب مباد که اعیان خاندان و پیشین بزرگانم
منتسب بگرامی ترین دودمان مفخر جهان و جهانیان والاجناب مصطفوی
یعنی حضرات سادات عظمت آیات موسوی و رضوی و نقوی و زیدی واز
مشاهیر و کبرای دار السلام بغداد و نامی بلده کرمان و بعد ازان از اجلهٔ شرفا
و عظمای اقلیم رشک نعیم هندوستان بوده اند و با فضال ایزد بیهمال از مر
جوهر ذاتی و کمالات صفاتی و رهگذر قدردانی و جوهرشناسی حکام بلند نام
و سلاطین با عز و احتشام پیشین هنگام یکی بعد دیگری ارتقا بمناصب جلیله و عهده های
نبیله نموده و نیز با هر گونه قدر و منزلت و عزت و مرتبت هم هنگام تعلق
بشاهی خدمات و هم بروزهای آزادی ازان تعلقات بسر اوقات

حرف از سر لطف گر براند — در دامن سمع دُر فشاند

لفظش بادای حُسن اسلوب — چون شیر و شکر لطیف و مرغوب

دین گشته بدولتش مشید — هم دولت او بدین موید

هر جا که رسید موکب او — اقبال دوید مرحبا گو

بالجمله بهر شرف مباهی است — انموذج قدرتِ الهی است

یارب بکرم نگاهدارش — ایمن بود از خزان بهارش

توفیق رفیق و یاورش باد

اقبال مطیع و چاکرش باد

کشاف حقائق معانی — غواص محیط نکته دانی

مفتاح در خزانهٔ جود — رسام نگار خانهٔ جود

مستجمع هر چهار اخلاق — ممدوح بچار سوی آفاق

مشمول فیوض لایزالی — مجموع مفاخر و معالی

در ملک شرف خجسته شاهی — بر فرق ز دانشش کلاهی

تاجش سر اوج عرش سوده — گوی از سر مهر و مه ربوده

خورشید که یافت بر فلک جا — بر خاک درش نهاده سیما

گردون بمراد اوست گردان — چون گوی باختیار چوگان

در ظل حمایتش جهانی — دارد ز بلای غم امانی

یک نقطه ز کلک فیض او بس — در هندسهٔ عروج هر کس

طبعش ز بهار دلرباتر — خلقش ز نسیم جانفزاتر

راقم کتاب اول در شب دعوت نواب صاحب که بایوان
گورنمنٹی شده بود بتقریب بعض حکام ذی احتشام مستفید خدمت
باعظمت محتشم الیه گردید وثانیاً بمحل فرودگاه آن والاجاه
وثالثاً باز بایوان رفیع الشان گورنری مشرف بمجالست شد
شرح اوصاف واخلاق آن یگانۂ آفاق نه یارای بیان این
قاصر اللسان است لهذا از تنگی مجال مقال به این چند اشعار اختصار نموده می آید

لمولفه

یکتا گهرِ خزانۂ دهر	در خلق و کرم یگانۂ دهر
دانای رموز ملکدارے	شایان سریر شهریارے
مرآت جمال اهل بینش	معیارِ کمال آفرینش
گلگونۂ روی نیکخوئے	صهبای سبوی نیکخوئے

محتشم الیه با یوان گورنری حُسن ترتیب یافت روز چهارم
اول صبح بحکم جناب نائب السلطنت نمائش قواعد افواج
برای ملاحظه جناب نواب صاحب بها در مقرر گشت نواب صاحب
مع بعض افسران اسپ سواره برای ملاحظه قواعد تشریف بردند
روز ششم وقت شب در ایوان گورنری محفل رقص و سرور
برای تنشیط خاطر نواب صاحب انعقاد یافت اندرین شش روز
که هنگام قیام کلکته بود جناب نواب صاحب بها در بسیر و تفرج بعض
کارخانها و جاهای عمده و ملاقات بعض حکام بلند مقام نیز
تشریف بردند روز هفتم اول صبح بر مرکب دُخانی سوار شده بطرف
مدراس نهضت فرمودند و از مدراس براه خشکی تشریف فرمای
دار الریاست خواهند گردید وصله الله بالخیر و حفظه عن کل ضیر

برای محتشم الیه مقام ریل حاضر آمد و بمجرد ورود میمنت آمود هفده
ضرب توپ از بالای فصیل قلعهٔ فورٹ ولیم سر شد
جناب محتشم الیه بتوزک و احتشام تمام از مقام ریل
سوار شده در کوٹهی واقع مقام باد ام تلی که باهتمام کارفرمایان
جناب ممدوح معین و مزین شده بود فرود آمدند روز دوم
اول روز در گورنمنٹ هوس برای ملاقات عالیجناب منزلت مآب
نائب السلطنت و ایسرای بهادر بهمان توزک و احتشام تشریف بردند
سلامی فوج بمجرد ورود دران ایوان بعمل آمد و شلکهای سلامی
توپ اول و آخر ملاقات سر گردید روز سوم جناب نواب
گورنر جنرل بهادر برای ملاقات باز دید بفرودگاه آن والاجاه
قدم رنجه فرمودند و همان روز وقت شب جلسهٔ دعوت

محتشم الیه

عنان عزیمت سفر بملاقات نائب السلطنت نواب گورنر جنرل
خواه دیگری از عمائد این سلطنت با عز و شوکت منعطف نساخته بود
لله الحمد که درین تقریب میمنت قریب افتتاح
در بسته ایاب و ذهاب اعیان آندولت بلند صولت
نیکو بمنصهٔ ظهور رسید و بضمن آن سرور روی این زمین
بهجت قرین نیز بانوار قدوم میمنت لزوم جناب نواب
سالار جنگ بهادر منور و مفتخر گردید اراکین دولت
قوی شوکت انگلشیه چنانکه باید و شاید مراتب مهمان پذیزی
بتقدیم رسانیدند و صاحبان سکرتر تا اسٹیشن ریل
باستقبال آن رئیس فرخنده فال پرداختند گاڑیهای چهار اسپه
و گارد سواران باڈی گارد باندازه مناسب از طرف گورنمنٹ عالیه

که صرف بتمنای لقای شاهزادهٔ محتشم الیه از حیدر آباد فرخنده بنیاد
تا مقام جبلپور تشریف آوردند و بضمن آن مرور سراپا سرور
جناب ممدوح باطراف شرقی هند و این طرف
دیار هم تفرجگاه و تفرجگاه واقع شد نظر بران شمهٔ
از کیفیت ورود مسعود جناب ممدوح را در خاتمهٔ
ذکر جمیل شاهزادهٔ بلند اراده افزودن و بیان نمودن لازم آمد
مخفی و مستتر مباد که نخستین صاحب اختیار نظم و نسق دولت نظامیه
که باستقبال عظمای دولت عالیه انگلشیه رایت عزیمت برافراشت
جناب نواب سرسالار جنگ بهادر اند و الاقبل ازین از بدو طلوع
نیر سلطنت انگلشیه اندر مملکت هندیه گاهی احدی
از اصل فرمانروایان یا نائبان ریاست بهیئت نظامیه

تا سزد انقلاب را گردون — دولت و عمر هر دو باد فزون

همچنین تا بقای گردش ماه — باد تابنده نجم شوکت شاه

بارگاهش همین دانش و داد

خاور آفتاب دولت باد

ذکر تشریف آوری امیر الامرا شجاع الدوله مختار الملک نواب سید تراب علیخان سر سالار جنگ بهادر کی سی اس آی مدار المهام ریاست حیدر آباد فرخنده بنیاد

از انجاکه اصل باعث قدوم مسرت لزوم جناب سر سالار جنگ بهادر درین شهر نزهت بهر همین رونق افروزی عالیجناب شاهزاده بلند اراده بکشور فسیح الارجاء هند بوده است

نازنین پیکری بشکل پری — خوش خرام آنچنانکه کبک دری

داشت در هر قدم هزار انداز — همه تن ناز بود آن طناز

حبذا مرکب همایون فال — حبذا راکب بلند اقبال

درة التاج عزت و توقیر — پور شاهنشه سپهر سریر

بادشاه جهان و فخر شهان — خسرو تاج بخش و باج ستان

کشور هند را گزین شاهی — اوج انگلنڈ را نکو ماهی

هند و انگلنڈ از و گلستانی — قالب هر دو ملک را جانی

هر غباری که از رهش خیزد — سرمه در دیدهٔ ملک ریزد

دل بفتح بلاد اگر بندد — بر کابش ظفر کمر بندد

یارب این شاهزادهٔ و آن شاه — زینت افزای صدر عزت و جاه

تا جهان است در جهان باشند — شاد و مسرور و جاودان باشند

مهر سیما و آسمان جاهی　　برج جاه و جلال را ماهی

گوهر افسر جهانبانی　　بینش افزای چشم سلطانی

کشور هند را سر و سردار　　باج گیران ملک و باج گزار

سرفرازان و شهریارانش　　حکمرانان و تاجدارانش

همگنان ایستاده دست بسر　　پیش شهزادهٔ بلند گهر

وز نوئینان چه مسلم و چه هنود　　سر تسلیم هر یکی خم بود

دیده ها محو روی زیبایش　　روی دلها بسوی سیمایش

ماهروئیکه با کمال جمال　　رویش آئینهٔ جمال کمال

اختر برج آسمان جاهی　　صیت جاهش ز ماه تا ماهی

نتوان وصف مرکبش گفتن　　نیست ممکن مر این گهر سفتن

آسمانی برفعت و رفتار　　کوه قافی دم سکون و قرار

مطلع صبح عید نوروزی　　در نظرها بجلوه افروزی

گر برنگینیٔ خود افزاید　　گونهٔ سرخ تیره بنماید

صبح دلکش که دلگشا شامی　　زلف مشکین بروی گلفامی

چون شب قدر نورزا شامی　　چشم دل را چو توتیا شامی

توتیائی که نور ازو زاید　　تیره ابریکه برق بنماید

بود هر کس دران مسای سعید　　همه تن شوق رویتِ مهِ عید

یعنی از بهر نور دیدهٔ شاه　　جمله آفاق داشت چشم براه

همه پیروجوان تمنّائی　　بر هش از پئی جبین سائی

بهرِ نظارهٔ رخش چون شمع　　شکل پروانه بود خلقی جمع

حبذا شه نژاد فرخ فر　　ڈیوک ایڈنبرا خجسته سیر

مطلع آفتاب جاه و جلال　　مشرق صبح دولت و اقبال

گلستان دولت واقبال را رونق بخش روان جویبار روزگار دارد
وبظل عاطفت جناب ملکهٔ محتشمه باهمه حفظ از سرد و گرم دورو وا
جمله مقاصد و مرادات بر آرد واز انجاکه نظم بعد از نثر بسان
لقمهٔ شیرین بعد تناول غذای نمکین خیلی لذّت افزای ذائقه چشان
مائده معانی میباشد بنابران شعری چند بوصف آن نونهال
ریاض اقبال وگل نوخاستهٔ گلبن جاه وجلال باولین کیفیت
ورود مسعود که شامگاهان بود از برای تفریح خواطر احباب
لطائف آشنا عجالةً ضمیمهٔ این وریقات لطافت سمات
کردم واز دل خامه بزبان نامه سپردم

المولف

طرفه شامی سواد دیدهٔ حور	وه چه ظلمت نقاب عارض نور

یادگار خواهد ماند مهاراجه ذی وقار گائیکوار از علو همت باعانت دو لک روپیه
اشتراک در تعمیر سیلرس هوم فرمودند و هنگام رونق افروزی جناب شاهزاده
بلند اراده در کنپ گائیکوار یک قبضهٔ شمشیر مرصع و آبدار و یک قبص جواهر نگار
پیشکش نمودند بست و دوم مارچ وقت صبح رایت اقبال شاهزادهٔ
همایون فال رونق افروز بلدهٔ مدراس گردید حکام و روسای آنجا هرگونه
مراتب تعظیم و پذیرفتگاری ها بجا آوردند و در روشنی و آرایش شهر و اهتمام
دعوت خیلی تکلفات بکار بردند محتشم الیه پنج روز اندران بلده مشغول
سیر و تفرج و بذل اخلاق و اشفاق بر اهالی آن حوالی مانده با تمامتر مسرت و
خوشنودی از خدمتگذاری های اخلاص کیشانهٔ رعایای ایا انقیاد هندوستان
بلاد بتاریخ بست و هفتم مارچ روز یکشنبه بر مرکب گلیشیا سوار شدند
و بادبان عزیمت بسوی وطن مالوف برداشتند ایزد متعال آن امیر و

خوشنودی شاهزاده بلنداراده گشت زان پس پنج روز دیگر شاهزاده
بلنداراده اندران معموره قیام ورزیدند تا آنکه بعد ملاحظه
سترگ عمارات و باغات و اسکولها و شفاخانه ها و دیگر مقامات لائق
سیر و تماشا و ملاقات بازدید رؤسا و اشتراک مجالس دعوت و محافل
رقص و سماع و تفرج آرائش های بحری اکب بانواع و اوضاع هجدهم
مارچ روز جمعه بقصد شهر مدراس نهضت فرمای جانب بی پور گشتند
دولتمندان طرف ممبئی بتقریب میمنت قریب این ورود مسعود طرح
انداخته بنای مکانی برای جهازیان انگلستانی نژاد بنام نامی شاهزاده والانهاد
و به سیلرس هوم موسوم ساخته اند و نیز انربل داود ساسون که از مهین تاجران
یهودی کیش می باشد مبلغ لک روپیه از برای بنای اسکولی بجهت تذکار شاهزاده
والاتبار داده است آن هردو بنا تا مرور دهور بر عرصه روزگار از شاهزاده والاتبار

روشنی و تکلفات آنجا نسبت برونق و آرائش روشنی و تکلفات دعوت
مقام سات تالاب کلکته البته انحطاطی داشت با اینهم آن رونق و
آرائش شایان هرگونه ستائش بجای خود بود بلکه بمقتضای آنکه سه هر گلی را
رنگ و بوی دیگر است رونق و آرائش هر دو جا از نظر اندازه شناس بلطفی خاص میتوان ستود
و زیاده تر تکلف در ایوان گوزنری آنجا آن بود که بر سائر روشهای ایستادنش
قالین های ولایتی و بانات رنگارنگ گسترده و ازان فروش منقش و رنگین نگار
در هر روشی تازه نوبهاری طرفه گلزاری بجلوه نمائش در آورده بودند آن روز
حکام جلیل المراتب و عمائد و رؤسای والا مناقب ستائشنامه بحضور شاهزاده همدرار
محتشم الیه گذرانیدند روز دوشنبه تهنیت نامه خاصه جداگانه از طرف دیگر
رؤسای بلند نام هنود و اهل اسلام که از جوانب و اکناف این خجسته بتقریب
رونق افروز معموره ممبئی گردیده بودند گذشت و موجب مزید مسرت و

در اسٹیشن آنجا بمعیت نواب گورنر بهادر از پیشتر برای پذیرفتگاری
چشم براه داشته بودند بمجرد ورود مسعود محتشم الیه جمله عمائد و روسای
گرامی مقارن شلک سلامی بتقدیم مراسم تکریم پرداختند و همینکه سواری
آن رونق حدیقهٔ شهریاری از اسٹیشن برآمد عسکریان که دسته دسته صفها
بیرون اسٹیشن بسته بودند قواعد سلامی از هر دو سمت معمول ساختند الحاصل
شاهزاده بلند اراده باهمه کرّ و فر شاهانه از مقام اسٹیشن سوار شده [illegible]
نزول اجلال فرمودند شب دوم آن در شهر مبئی شوارع و مکانات را بانواع شیشه آلات
و اقسام روشنی ها مزین و پر ضیا کرده بودند و گوناگون تکلفات در نمائش آتشبازیها
بکار برده تو گوئی هر کوچه و بازار مشرقستان انوار بود و هر در و دیوار پر نقش و نگار
بوالعجبهای تماشائیان را بهر نظر زیاده تر می افزود هر چند بر وفق آنچه
از روی تحریر بعض منهیان و وقائع نگاران روشن میگردد رونق و آرایش

بعد استراحت و آرام آخر وقت راه کانپور گرفتند و ساعتی در آنجا توقف فرمودہ باز

سوار گردون ریل گشتند تا آنکه بتاریخ ہفتم در مقام جبلپور مرور سراپا سرور را فتادند

وہمان روز بعد یکد و ساعت رایت با نصرت معلی القاب نائب السلطنۃ نواب گورنر

جنرل بہادر نیز در آنجا رسید من بعد مراسم کشایش و اجرای گردون ریل نو ساخته بعمل آمد

بتاریخ ہشتم برای سیر و تفرج بالای کوہ سنگ مرمر قدم فرسا گشتند و با مآب گرامی عظمت

القاب جناب نواب مختار الملک سر سالار جنگ بہادر کی سی اس ائی و مہاراجہ ہلکرو

مہاراجہ پنّا که از پیشتر بخواہش دیدار شاہزادہ کامگار چشم براہ انتظار امید داشتند

دو چار گردیدہ بصرف و فور اخلاق و اشفاق ہریکی را مالا مال بہجت و مسرت فرمودند

بعد نواخت دہ ساعت میانئی با ہمراہیان از انجا بیشتر خرامیدند یازدہم مارچ ماہ روز آدینه

آخر وقت جلوہ افروز معمورہ بمبئی گردیدند بسا حکام بلند مقام وافسران فوج و قایق

وعساکر و راجگان والاشان و دیگر عمائد و رئیسان که زائد از یکہزار بشمار خواہند بود

به تناول اغذیه لذیذه انگریزی و هندوستانی و انواع حلویات پر ذائقه

و خوشگوار مراتب منت بر جان میزبانان بیش از بیش افزودند و

بتاریخ بست و دوم فروری جناب شاهزاده بلند اراده بطرف سیتاپور رونق افزا

گشتند و یکروز قیام در آنجا فرموده روز دوم بشکار و تفرج سبزه زار گذرانیدند

بتاریخ بست و پنجم موکب اقبال آن همایون فال بعلاقه مقام گونده رسید و

بیست و ششم سرحد ملک نیپال خیمه گاه آن عالی دستگاه گردید و اینجا با سر جنگ بهادر

که دستور بزرگ و منتظم سائر امور ملکی علاقه نیپال میباشد ملاقات شد مراسم تکریم و

مهمان پذیریها به بهین آئین معمول گشت فردای آن روز از اول وقت جناب محتشم الیه

باتفاق میزبان والاشان مصروف شکار فیل و هزبر اندر آن دشت ماندند بالاخر

بعد فراغ از سیر و شکار بتاریخ پنجم ماه مارچ شام هنگام بار بلکهنو مراجعت فرموده زیب افزای

ایوان حیات بخش گشتند شلکهای سلامی موافق آداب خسروانه بارها گرسر شد روز دوم آن

کلالان و کاسه گران که ظروف و اشجار و اثمار را بکمال خوبی و لطافت
بنوعی ساخته بودند که نقل با همه رگ و ریشه و باریکی ها تفاوت سر مو
از اصل نداشت پسندیده تر آمد آخر روز جهت تماشای مسابقت اسپان
تشریف بمعسکر بردند و بنارسی باغ را ملاحظه کنان معاودت از انجا فرمودند
شب بدعوت تعلقداران و رئیسان معزز رونق افروز قیصر باغ گشتند
تمام شوارع و در و دیوار مکانات از کثرت چراغان عجب عالمی داشت
روبروی باغ سامان روشنی بکثرت بود تمام زمین از فرش قالین رشک گلزار
مینمود همینکه قدم شاهزادهٔ بلند اراده از گردون بسر آن گلزمین نور رنگین
فرود آمد آتشبازان گلوله های آتشبازی بکمال صنعت سازی سر کردند
و مراتب تسلیم بجا آوردند محتشم الیه اول ملاحظه انواع روشنی و آتشبازی ها که
بهر جا و هر سمت بطرحی تازه و وضع نادر ساخته شده بود فرمودند بسلس پس

آنجا نیز بتقدیم سلامی و نواختن سازهای شادکامی ادای مراسم تعظیم و تکریم نمود صباح
روز دوم جناب شاهزاده بلند اراده با چیف کمشنر بهادر و همراهیان معزز برای ملاحظه امام باره
و دیگر مکانات بقلعه مچهی بهون تشریف ارزانی داشتند آنجا باز شلک سلامی سر شد و همه نزد
شاهزادگان و راجگان و دیگر معززان آنملک بهر ملازمت جمع آمدند و
بکمال مسرت و خوشدلی ها شرف اندوز شدند آخر وقت محتشم الیه
با چیف کمشنر بهادر و بعض حکام بلند نام دیگر به سیر بیلی گارد رونق افزا گشتند
شب هنگام بایوان مینو نشان چتر منزل محفل رقص و سرور و بایوان باره دری
سنح جلسهٔ اکل و شرب قرار یافت درین جلسه غیر از حکام و شاهزادگان بلند نام
و عمائد گرامی و روسائی نامی دیگری باریاب نشده روشنی و تکلفات آن هر دو ایوان
رفیع الشان نیز مدتی یادگار اهل روزگار خواهد ماند نوزدهم ماه صنائع و
دستکاری های صناعان آنملک بملاحظه گذشت از انجمله باریک صنعتهای

بهر بند پیر فتگاری از قبل در مقام اسٹیشن انتظار قدوم شاهزاده بلنداراده
داشتند و بیرون اسٹیشن سپاهیان و سواران و لاتینی و هندوستانی مع توپخانه
و ساز نوازان یگانه بجمال حسن قرینه جابجا صف آرا بودند بعد ساعت پنجم
آخر روز که سواری شاهزادهٔ بلند اراده رسید جناب چیف کمشنر بهادر محتشم الیه را
بغایت اعزاز و توقیر از گردون ریل فرود آوردند و تقریب ملازمت بیکی
از حکام و شاهزادگان والاشان و رؤسا و راجگان همدران حین بهجت قرین
کردند شلک سلامی بفور رود و مسعود سر شد ساز نوازان سازهای
شادمانی نواختند عسکریان بادای مراتب تسلیم پرداختند القصه جناب
شاهزادهٔ بلند اراده از انجا بر گردون چهار اسپه سوار شده با همه شوکت و
شان خسروانه زینت افزای ایوان حیات بخش گردیدند دیگر جماعت سپاهیان
و ساز نوازان که بر در آن ایوان رفیع الشان منتظر قدوم میمنت لزوم بود

اکابر و اعاظم آندیار و دیگر رؤسای فی و قار که حسب مدارج خود ها تا مقام
اسٹیشن با ہمہ عزت و احتشام و شان و شوکت تمام جلوہ افروز بودند
مرتبہ بمرتبہ از شرف مصافحہ و ہمکلامی و ہمرکابی مشرف گشتند شاہزادہ
بلند ارادہ بعد تنشیط خاطر بملاقات عمائد و رؤسا و مشاہدہ مکانات لایق
سیر و تماشا مثل ثمن برج و سمادہ مہاراجہ رنجیت سنگهہ و مسجد شاہی و غیرہ
عمارات نادرۂ آنجا امرت سر و سہارنپور و دیگر بساجا ہای خوب و مرغوب را
تفرج کنان ہفتدہم روز مرور بکانپور فرمودند و ہمانروز آخر وقت
با مصاحبین مکرمت قرین متوجہ شہر لکہنو گشتند آنجا مکان اسٹیشن را از اندرون
تا بیرون با نواع گلہا و غیرہ سامان آرایش خیلی مزین کردہ بودند و از چوترہ تا جای زینہ
فرش بانات سرخ بود شاہزادگان والا دودمان و مہاراجگان و رئیسان
و تعلقداران و دیگر اکابر شہر و حکام بلند نام بمعیت و اتفاق صاحب چیف کمشنر بہادر

چوک و دریبه گذشته روبروی مسجد جامع فرود آمدند و بدالان
متصل دروازه شرقی که مزین بانواع شیشه آلات و آئینه ها بود دقیقهٔ چند
قیام فرموده بعد تماشای آتشبازیهای هندوستانی که بکمال صنعت
ساخته شده بود از راه دیگر تماشا کنان رونق افروز فرودگاه گردیدند
هفتم ماه درآنجا بارگاهی ترتیب یافت و سائی نامی امرا و عمائد گرامی
و اکابر حکام ذی عز و تبار و معززین رعایای آن دیار اندران جمع آمدند و مشرف
بملازمت گشتند بتاریخ نهم فروری جناب شاهزاده بلنداراده بمقام لاهور
رسیدند مراتب استقبال و پذیرفتگی بیشتراز بیشتر بتقدیم رسید حکام والا مقام
و مهاراجگان عالیشان و سرداران بلند مکان همچو والاشان گرامی پایگاه
مهاراجه بهادر حکمران جمّو و کشمیر و راجهٔ راجگان مهاراجه کپورتله و مهاراجه
اجین و نواب صاحب رئیس بهاول پور و مهاراجه نابهه و والی مالیرکوتله و غیره

بار نبود پنجم فروری ماه عالیجناب شاهزاده بلند اراده آخر وقت بشهر
نزهت بهر دہلی رسیدند شلکهای سلامی از مقام سلیم گڈه سر شد
و نیز عساکر انگلستانی و هندوستانی رسم سلامی بجا آوردند رئیسان
گرامی و حکام نامی آنجا و دیگر مقامات که به توزک و شان بهر استقبال و
تعظیم جناب شاهزاده بلند اراده در مقام ریل گرد آمده بودند همگنان
سر تسلیم خم کردند هنگا جناب شاهزاده محتشم الیه بر گاڑی شش اسپه
با چیف کمشنر بهادر سوار شدند جماعه سواران پس و پیش جوق جوق
همراه بود حکام بلند مقام و اہالی پولیس بسر گرمی اهتمام شتافتند و مایه شرف
همرکابی دریافتند شبانگاه بعد ساعت دهم جناب شاهزاده با کمشنر بهادر
و دیگر چند حکام فیل سواره از راه لاهوری دروازه بشهر جلوه افروز شدند
و تازه تکلفات روشنی و آرایش ملاحظه کنان از مقامات

و در میان باغ شامیانه بود پر تکلف مخمل پوش زر دوز باچوبهای خوشنما کاری
نقره و طلا ایستاده و اندر روشش که بانواع قنادیل خوش وضع و رنگین و فرشهای
زرین مزین بوده و کرسی طلا کار زرنگار و دیگر کرسیهای مخمل پوش
وساده بغایت حسن ترتیب نهاده یک جانبش سازنوازان انگریزی و
هندوستانی با سازهای عجیب نغمه انگیز بودند و مسرت بر مسرت می افزودند
و جانب دیگر قمقمه های روشن هزاران هزار بالوان بشیا بر روی آب جاری
بنظر در می آمد تو گوئی از کثرت آن قمقمه ها که کواکب آسمان منتشر بودند دریا همه
چشمهٔ نور بود و امتدادش با کهکشان فلک همچشمی ها می نمود و آن روی دریا
اقسام قلعه های آتشبازی درست کرده بودند و نادر صنعتها اندر آن
بکار برده القصه چشم تماشائیان هر سو می شتافت در هر جای طرفه تماشای
می یافت اندرین تماشاگاه جز امرای نامی و حکام گرامی دیگر مردم عوام را بپاس ازدحام

لفتنٹ گورنر بهادر و بعض دیگر از حکام برتر مقام و رؤسای بلندنام
بعد ملاحظه روشنی و دیگر تکلفات شهر بمکان مینونشان روضه منوره
تاج گنج رسیدند بسا حکام و خاتونان ذی احتشام و دیگر اکابر و عمایدکه از بهر
استقبال و پذیرفتگاری آن مهمان جلیل الشان از پیشتر حاضر آمده بودند
شرائط تعظیم و تکریم بجا آوردند سپاهیان و اهالی پولیس و حکام ذی جاه و بدرجه
ادای مراتب تسلیم کردند در آن مکان مینونشان از برای تفریح و تماشای شهزاده‌ها
بلند اراده هر آنچه داد آرایش و صنعت گری داده بودند شرحش بیرون از حد
تحریر و یارای تقریر است ملخص تر اینکه از بیرون چوک دروازه صدر
تا اندرون آنمکان مینونشان هر در و دیوار مسجد و روضه و تمامه درختان
و طاقها را بانواع روشنی های رنگ برنگ و آئینه بندی‌ها بنوعی آراسته بودند
که جز عالم نور بنظر نمی آمد و چشم تماشائیان بدیدن آن محو حیرت میشد

جناب شاهزاده بلند اراده اماده بود عالیجناب رفعت مآب نواب رام پور
و دیگر بسا راجگان ذی شان و رؤسای عالی دودمان تا مقام اسٹیشن با استقبال
آن همایون فال پرداختند آرائش طرق و شوارع شهر علی الخصوص نمایش
دروازه های هر قوم و فریق جدا جدا که در رهگذر بصنایع و تراکیب نوبست کرده بود در
و حروف و عبارت مبارکبادی بالسنه مختلفه از گلکاری هایش بر آورده بودند
طرفه لطفی میداد و شبانگاه که بانواع روشنی هر در و دیوار و شوارع
و اشجار شهر پر ضیا گشت کاری شگفت تر آن بود که بهر دو کناره شارع
بر بزرگ چوتره های مزین بانواع فروش رنگین خنیاگران نازنین و
رقاصان مه جبین هر سمت سرگرم رقص و سرود بودند و بحرکات دل آویز
و نغمات شورش انگیز در رهگذر رهی دلهای تماشائیان می ربودند
بست و دوم جنوری پارهٔ از شب گذشته جناب شاهزادهٔ بلند ارادهٔ بانواب

که بدولت سرای جناب مهاراجه بهادر محفل دعوت جناب شاهزادهٔ بلند اراده
حسن انعقاد یافت تمام حکام جلیل الشان وبسا اکابر و رئیسان شریک
آن فرخنده محفل بودند روشنی های اقسام وانواع وآتشبازیهای نوع طرز و
ایجاد و بالوان و اوضاع که استادان آنطرف دیار کمال صناعی خود در آن
بروی کار آورند سائر مهمانان را ازبس خوشوقت گردانید وبعد فراغ از آتشبازی
محفل رقص وسماع گرم گردید عالیجناب شاهزادهٔ بلند اراده تا دیر مشغول
صحبت طرب و انبساط مانده رخصت شدند پس تر ازان به شکارگاه تشریف بردند
و دو روز مشغول سیر و شکار بهم در انجا بودند بتاریخ بستم جنوری از مقام
لعل سرا پیشتر خرامیدند روز دوم تاریخ بست و یکم ماه مذکور موکب اقبال
بمقام آگره رسید در انجا نیز باهتمام حکام ورؤسای بلندنام بسا لوازم
تجمل وشان از سواران و پیادگان و دیگر ساز و سامان بانتظار قدوم میمنت لزوم

کشن ساگر سر شد غرض ساعتی چند جناب شاهزاده بلند اراده به صحبت
مهاراجه بهادر و سیر و تماشای گوناگون تکلفات و نادره کارهای آنجا
بسر بردند و بعد ناهارشکنی از انجا نهضت فرمای منازل پیشتر شدند
و در اواسط جنوری ماه محتشم الیه بعد فراغ سیر و شکار
مقامات مالده و دیوان سرا وغیره بمقام راج محل باجناب نواب
گورنر جنرل بهادر که آنجا رونق افروز شده بودند در خورده بتاریخ هفدهم
ماه مذکور به شهر نزهت بهر بنارس رسیدند و تکلفات اسٹیشن ها و راه ها
وغیره ملاحظه کنان باهمه تجمل و شان که از پیشتر باهتمام حکام و جناب
مهاراجه صاحب بهادر آنجا آماده بود بمکان جناب صاحب کمشنر بهادر
فرود آمدند کیفیت روشنی انواع آراستگی شهر که بکمال سلیقه درست
کرده شده بود نیکو ملاحظه فرمودند و خیلی مسرور گردیدند روز دوشنبه

مهاراج دهیراج مهتاب چند رهادر نامور رئیس مقام بردوان فروکش
خواهند شد جناب مهاراجه محتشم الیه که از بس عالی حوصله و تکلف آشنا
هستند بتقریب تشریف آوری چنین مهمان عالیشان شهر بردوان را
از اسٹیشن تا براج کاشانه خیلی مزین کرده بودند و تمام شوارع بزرگ
و در و دیوارهای مکانات سر راه را از انواع برگ درختان و گلهای
رنگارنگ بکمال لطافت آراسته و خود بنفس نفیس مع سواران و توزک
و سامان چاشتگاهان برای استقبال شاهزاده همایون فال
تا فرودگاه ریل قدم رنجه فرمودند همینکه موکب اقبال عالیجناب شاهزاده
بلند اراده در رسید عالیجناب شاهزاده بلند اراده و مهاراجه بهادر
بر یک گاڑی و مصاحبان گزیده و دیگر عمائد چیده بر گاڑیهای دیگر سوار شدند
و سیر کنان با تجمل و شان براج باڑی رسیدند شلک هاي سلامي از فصیل

بدیدن آن غریق بحر حیرت میگردید و رقص لعبتان رنگین ادا و آهنگ و ساز های خوش صدا هر لحظه لطفی عجیب می بخشید محفل و اوضاع آنشب و تکلفات آن بحری کب مدتی یادگار اهل روزگار خواهد ماند کیفیتی که چشم دید و حظی که دلم مستلذ به آن گردیده زبان و قلم به تقریر و تحریر اند کی ازان عاجز و قاصر است بتاریخ پنجم ماه مذکور روز چهارشنبه عالیجناب شاهزاده گرامی القاب از فرط اخلاق بعامه رعایا اجازت تماشای جهاز بخشیدند و بتاریخ ششم عالیجناب محتشم الیه در روز بملاحظه شفاخانهای چاندنی بازار و میڈیکل کالج و هنگام شب برای تماشای رقص خانه انگریزی قدم فرسا گشتند صبح آن بتاریخ هفتم بعزم سیر و سیاحت اقطاع غربی این مملکت و سیع ریل سواره با چند مصاحب و اکابر حکام عالیمقام رهگرا شدند چون از پیشتر قرار یافته بود که چند ساعت بقصر عالی راج باڈی جناب

همراه رکاب فیض انتساب بودند وهمان روز آخرِ وقت اکابر وعمایدِ شهر
وحکام گرامی طبقه هر ملک ودیار ورئیسان وراجگانِ نامدار و
خاتونانِ باوقار بدعوت جناب لیڈی میو صاحبه به بستان سرای کاشانه
گورنری مجتمع گردیدند ووقتِ شب بروفق آرزوی جناب لارڈ
بشب صاحب خانه شان از انوار مقدم عالیجناب شاهزاده بلند اراده
منور ومفتخر گشت چهارم ماه مذکور وقتِ شب جناب شاهزاده محترم مرکب
خاصهٔ خود امیر اعظم جناب ویسرای ولیڈی کونٹس میو ودیگر رئیسان
وسائر عمائد وحکام جلیل الشان وراجگان بلند مکان واعزه واکابر
شهر را دعوت فرمودند انچه تکلفات روشنی از گیاس وچراغان
ومصور کردن نقوش گلهای رنگارنگ از ان وفواره های نوع بنوع ودیگر
آرایشها که از هر گونه اسلحه ویراق وغیره دران بکار برده بودند کشتی عقل دانشمندانِ جهان

اقتدار از اہالی سیف و قلم انگلستان نژاد و عماید و رؤسای ہندوستان

و دیگر بلاد و اکابر و اعاظم ہر کیش و طبقہ گرد می آیند

و کد بانوان با عزت و شان حکام و بزرگان انگلشیہ دران انواع

تکلفہا بکار می برند امیر اعظم و شاہزادہ محتشم آخر وقت با مصاحبان

تجد شیم برای سیر و تفرج تشریف قدوم ارزانی داشتند

و آن باغ فرحت فزا را زینت بی اندازہ بخشیدند و ہمان روز

شبانگاہ بکاشانہ نواب لفٹنٹ گورنر بہادر حسب دعوت

دو بارہ قدم فرسا شدند و حاضرین محفل را با لطاف و اخلاق نبوا ختند

در سوم ماہ جنوری وقت اوّل شاہزادہ جلیل القدر و جناب ایسرای ہما

ریل سوارہ بشکار و تفرج طرف کاچرا پاڑا تشریف بردند

و زنجیر فیل و دیگر سامان و بسی از مصاحبین و اعزہ ذیشان

درجه بدرجه بسوی خیمه های خود شان رهگرا شدند ختم این

پرشوکت اجلاس باندازه ساعت پنج بعد نصف النهار گردید فقط

روز جمعه سی و یکم دسمبر عالیجناب شاهزاده بباز دید گرامی رئیسان

اقطاع این ملک رونق افروز گردیدند و از محاسن اخلاق

سنیه هر یکی را مالامال عنایت و مسرت فرمودند بهمان تاریخ شب هنگام

شگفت محفلی از برای رقص و سرور در ایوان گورنری

زیب انعقاد یافت اندرین پر لطف محفل جمله حضراتیکه تشریف

آوردند تبدیل اشکال و لباسها بچنان وضع و انداز کرده بودند

که یکی مر دیگر را بمشکل می شناخت درین محفل هم در بروی اغیار بسته بودند

یکم جنوری ۱۸۷۶ء به کمپنی باغ آنطرف دریای کلکته به

فینسی فیر یعنی جشن نوروز سال انگریزی که دران بسا ارباب

عالیجناب صاحب اقتدار نامی گرامی شاهزاده الفرڈ ارنسٹ
البرٹ ڈیوک آف سکسنی شاهزاده ساکس گوبرگ گوتها ڈیوک
آف اڈنبرا ارل اف کیٹ ارل اف السٹر رئیس دلاور
طبقه عالیه کارٹر و رئیس دلاور طبقهٔ قدیمهٔ و جلیله نهیل و رئیس
دلاور طبقهٔ ممبار نسٹ مایکل و سنٹ جارج و رئیس دلاور
نسل اعظم زاید طبقهٔ اعلای ستارهٔ هند و ممبر موسٹ انربل پریوی کونسل
حضرت ملکهٔ معظمه وغیره بعد ازین صدای مبارکباد بلند گشت
و سازهای مرغوب باهنگ نیکو نواخته شد پیشتر ازین معلی القاب
وایسرای بهادر برخواستند و سکرٹری اعظم محتشم الیه ختم اجلاس را
اعلان فرمودند انگاه جمله بار یابان حسب مدارج و شان مرخص شدند
و بانتظام و احتشامیکه رئیسان دلاور اعظم اعلی طبقات آمده بودند

از وفور محبت وخوشنودی مرحمت فرموده اند فقط

بعد ازان شلکهای سلامی از بالای فصیل قلعه شاهی سر شد وسکرٹیری
اعظم هند عالیجناب سی هچسن صاحب بهادر بندگان رفیع الشان
جناب شاهزاده را برای مصافحه نزدیک هریکی از رئیسان والا ورِ اعظم
آن گرامی طبقه بردند وهریکی از ایشان مراتب تعظیم وتکریم بجا آورد
ومیان اینهمه اهتمام سرودهای دعائیه ازبرای عالیجناب ملکه معظمه
وجناب شاهزادهٔ بلند اراده ووایسرای بهادر بآوازهای شیرین
وسازهای خوش ورنگین سروده میشد بعد فراغ از مصافحه ومراتب
تکریم علم منصب اعلای جناب شاهزاده روبروی حضار بلند گردیدانگاه
خدمت سکرتری محتشم الیه خطابهای ذیل جناب شاهزاده بآوازِ
بلند خواندند ترجمه اش اینست

به تعظیم و احتیاط تمام آوردند و موافق ضابطه موجب ایمای
محتشم الیه دو رئیس دلاور اعظم طبقهٔ اعلای ستارهٔ هند آن خلعت
فاخره را بر بالای جناب شاهزاده بلند اراده راست کردند
و بعد ازان گلوبند مرصع که دران اصل ستارهٔ هند مغرق بجواهر گران بها
آویزان می باشد امیر اعظم رئیس دلاور نامی طبقه اعلای گرامی ستارهٔ هند
نائب السلطنته معلّی القاب وایسرای از دست خود حمائل و ازیب گلوی
جناب شاهزادهٔ والاتبار فرمودند و در آنوقت انچه باعلان از زبان
فیض ترجمان فرمودند ترجمه اش اینست

من شما را بنام نامی علیا حضرت ملکه معظمه وحسب الحکم
حضرت ممدوحه آن خلعت خاصه و تمغای اعلی طبقه ستارهٔ هند
می پوشانم که رئیس دلاور اعظم آن طبقه جناب ملکه ممدوحه بهر شما

از

باشان واحتشام شاهانه که تفصیلش خیلی وقت وفرصت میخواهد
از ایوان گورنری سوار شده اولاً بخیمهٔ که برای فرود آمدن مهیا بود
نزول اجلال فرمودند وبعد ازان سائر رؤسای دلاور
طبقات ورؤسای دلاور اعظم طبقهٔ اعلای ستارهٔ هند
باعلم وتمغا ولباس های مخصوصهٔ آن مع مصاحبان وهمراهیان جدا جدا
باتکلف وشان حسب مدارج به بزرگ خیمهٔ گورنری گرد آمدند تاآنکه
بندگان شاهزادهٔ کیوان منزلت وعالیجناب وایسرای بلندمرتبت
باتوزک وحشمت سلطانی مع مصاحبان خاص باصد عزت واختصاص
خرامان خرامان رونق افروز خیمه شدند وبالای تخت برکرسیها
اجلاس فرمودند بعد ازان حسب الحکم معلی القاب وایسرای هادر
خلعت وعلم وتمغای طبقهٔ اعلای ستارهٔ هند ازخیمهٔ جواهرخانه

آویزان که الوان گوناگونش رونق بازار باغ و بهار را یکسر کاسته فرش بانات از مقام فرودگاه جناب شاهزاده تا خیمه بارگاه گسترده و افواج پیادگان شاهی و بهادران مرکب بحری جناب شاهزادهٔ بلند اراده زیب و زینت آن رهگذر را بصف آرائی ها دوبالا کرده الغرض لمؤلفه همچنین با صد شکوه و عز و جاه

شد مرتب آن همایون بارگاه یک رواقی تازه زیر نُه رواق
از سرِ نو یافت گوئی انطباق تا که نجم اعظم هندوستان
جلوه افروزد درو با عز و شان

از ساعت دوم بعد نیمروز باریابان از هر سمت میرسیدند و منصرمان پولیس و ملیشری حسب نشان ورود هر یکی را بخیمهٔ معینه می نشانیدند تا قریب بساعت چهارم عالیجناب شاهزادهٔ والاهمم و معلی القاب امیر اعظم و ایسرای بهادر

باشان

طلائی برای شاهزاده محتشم و جناب وزیر اعظم بالای تختی پر زیب
وزینت نهاده و باطراف آن بر فرشهای مکلف کرسیهای رئیسان
ومهاراجگان و سرداران و عماید جلیل القدر از هر کیش و طبقه
وافسران فوجی وغیره تخمیناً از برای دو هزار کس بترتیب عجیب
جلوه آرایش داده واز هر دو جانب آن خیمه بزرگ اقسام خیام دیگر
تا دور از برای باریابان منصوب و کرسی ها وغیره بالای فرش
بهریکی ازان مرتب بحسن اسلوب وبجنب آن خیمه های دیگر از بهر
فرود آمدن رئیسان و لارد اعظم وجناب شاهزادهٔ والاحشم
وبندگان دستور معظم وخیمه جواهرخانهٔ شاهی و دیگر متعلقات
جدا جدا اندران بتوزک واحتشام و تکلفات و خوبیهای تمام آراسته
ونشانهای مختلف برای اختصاص و امتیاز پیش هر خیمه بآن لطف و خوبی

ستارهٔ هند با خلعت خاصه و خطاب و القاب آن بجناب شاهزادهٔ
برتر منزلت عالی مرتبت حسب الحکم حضرت ملکهٔ معظمه فرمانفرمای
انگلستان و هندوستان و بادشاه طبقهٔ اعلای ستارهٔ هند بحسن اهتمام
وزیر اعظم عالیجناب معلی القاب نواب گورنر جنرل بهادر و وایسرای
هند منعقد گردید اندرین اجلاس حشمت اساس سائر رؤسای
دلاور طبقات و رؤسای دلاور اعظم طبقهٔ اعلای ستارهٔ هند
از گورنران و رؤسا و بزرگ حکام و مهاراجگان و افسران
بلند مقام و عماید ذوالاقتدار و دیگر اعزه و اکابر والاتبار که
درین شهر مجتمع بودند در وقت معین با کر و فر و احتشام بتمام
حسب مدارج به اوضاع خود ها جمع گردیدند بزرگترین خیام خیمهٔ بارگاه
معلی القاب وایسرای بهادر بصدر احاطه استاده بود و بوسط آن دو کرسی

طلای

حکومت انگلشیه وچیده شرف یافتگانی چند از اهل اسلام وهنود

دیگری اراه نبود چنانچه از اهل اسلام جز راقم این کتاب که مبذول

مراحم اهالی این سلطنت عالیست و عالیجناب تمجد انتساب جناب

شاهزاده غلام محمد صاحب دیگری شریک این فرخنده محفل نگشته وبتاریخ

سی ام ماه مذکور روز پنجشنبه هنگام نواخت چهار ساعت مسائی

در میدان قلعه بارگاهی بصد حشمت وجلالت از خیام بسرادقات

بزرگ آراستند اگر قلم حقائق رقم را بتحریر تفصیل حالات اجلاس

آن بارگاه شوکت اساس دستوری بخشم همانا از اصل مطلب بس اجل

دور تر می افتم لهذا از نهایت ایجاز واختصار بمعرض تحریر وتسطیر

در می آرم مخفی مباد که این اجلاس حشمت وشوکت اساس

صرف از برای عطای بزرگ منصب رئیس دلاور طبقهٔ اعلای

از یارای تحریر و تقریر بیرون است تعریف و توصیف صنعت سازان
هر چند بیشتر کرده شود نسبت به پرکارهای شان کمتر میباشد بالآخر
جناب شاهزاده و بندگان گرامی شان و ایسرای و لیدی صاحبه هنگام
نیمه شب با مسرت و شادمانی بدولتسرای گورنری معاودت فرمودند
در بست نهم ماه مرقوم جناب شاهزاده بلند ارادہ و جناب نواب گورنر جنرل بهادر
و جناب لیدی میو صاحبه بعد شام بجلسه نمایش بعض صنایع و فنون
که از طرف اراکین انجمن مذاکره علمیه اسلامیه بمقام ٹونهال ترتیب یافته بود
قدم رنجه فرمودند و از رؤسای هندوستانی جناب بیگم صاحبه والیه عالیه
بهوپال و جناب مهاراجه صاحب و الی الور نیز درین جلسه نمائش شریک
بودند و همین شب در ایوان عالیشان گورنری محفل رقص و سرود
باکمال تکلف منعقد گشت اندرین محفل مینو مشاکل غیر ارباب

رنگین صدای ایشان زحشم برزخشم می افزود وچشم وگوش
بهر کرشمه وزمزمه لطفی ولذتی تازه حاصل می نمود ازین بعد مهمانان
جلیل الشان را بوسیع تراوتاقی بردند که انواع واقسام
تفکهات وگوناگون حلویات لطیف وخوش ذایقه ودیگر با
اشیای خوردنی وآشامیدنی از برف وقهوه وچای وغیره درآن
برمیزهای مکلف بظروف طلاکار چیده بود بعد تکلیف تناول
آن مهمانان جلیل الشان بتماشای جاتره که درنقلها اصل شخص محکی عنه
صورت حالات گذشته را مصور ساخته بسان شعبده نشان میدهند
وباصطلاح انگریزی آنرا تهیتر می خوانند خطی برداشته صنعتهای
آتشبازان نادره کار که عجیب وغریب روزگار بود بملاحظه درآوردند
بیان اصل حالات وکیفیات آتشبازی وشرح خوبی ولطافتش

که قریب یک میل میباشد بغایت بود و هر قدم از اول تا اید باب النور که
اندران راه روشن بود لمعانش چشم چراغ روز را چنان
بیفروغ کرده که از نهایت پشیمانی تا دم صبح سر بر نیاورده سامان و
آرایش آن مکان نه چندان بود که بحد قیاس تو اند گنجید از فضای خانه
که خیلی وسعت دارد تا درون او تاقهای هر طبقه بعجب وضع مرغوب
اسبابها چیده بودند که چشم نظارگیان حیران می ماند غرض جناب شاهزاده
و بندگان و ایسرای و لیڈی صاحبه ببالاخانه به کرسیهای نقره جلوس فرمودند
و دیگر رؤسا و حکام به بیش و بیسار مقامات خود ها گزیدند بعض پنڈتان
مدحیه نظمی بزبان شنسکیرت خواندند من بعد خنیاگران با صد عشوه
و ناز و رامشیان هندی نژاد با آوازهای دل ربایانه و بهین سازهای زنانه
چنان رقص و سرود آغاز کردند که دلهای تماشائیان را زخمه سازهای

کاشانهٔ جناب نواب لفٹننٹ گورنر راکه از برای قدوم وپذیرفتگاری
جناب محتشم الیه بانواع سامان تکلف آراسته وبزرگ حکام وعمائد
ورؤسای عالیمقام ودیگر اعزه واکابر وکدبانوان وقعت مظاهر
انگلشیه باتمامتر زیب وآرایش در آنجا جمع آمده بودند زینت بخشیدند
اولاً تا دیر مشغول ملاقات وتفرج وبعد ازان مصروف به تماشای
رقص وسرود زهره جبینان رشک مهر وماه ماندند وبتاریخ بست وهشتم بعد
غروب نیّر جناب شاهزادهٔ رفیع القدر بدعوت رعایای این شهر از اهل
اسلام وهنود بایوان بیات تالاب واقع چیت پور رونق افروز گشتند اندرین
تقریب معلی القاب وایسرای هند وجناب لیڈی صاحبه ومهاراجگان
ورؤسا وبسا حکام ذوی منزلت وعمائد والا مرتبت از هر دیار وملت
مدعو بودند اهتمام روشنی از پل چیت پور تا آن مکان مینو نشان

ومهاراجه الور ومهارانای دهولپور ومهاراجه کپورتله ومهاراجه ریاست
هتهوا ومهاراجه وزیاناگرام ومهاراجه گدهور ومهاراج
دهیراج بردوان وشاهزاده گرامی خاندان میسوریه وسائر حکام برتر
مقام وبزرگان وراجگان شهر کلکته از هر کیش وطبقه از برای تفرج
ولقای شاهزادهٔ رفیع القدر ووایسرای بهبا درجمع بودند بعد
اختتام مراسم سلام جمله حضرات بسومین طبقه رفتند وهنگامهٔ صحبت
مکالمت ومجالست درآنجا تانیم شب گرم ماند روز دوشنبه جناب شاهزادهٔ
بلند اراده با معلی القاب جناب وایسرای بهادر وکمانڈر انچیف وروٴسای
گرامی قار ودیگر چند معززان فی تبار اولاً برمرکب گلیشیا برای
تفریح رونق افروز گشته عصر هنگام بمیدان قلعه برای ملاحظهٔ چابکدستی های
سلحشوران وقواعد هر گونه عساکر مجتمع قدم رنجه فرمودند وشبانگاه

ادنی بیان آن ندارد و هزاران خلایق از خاص و عام که بدین تقریب میمنت قریب درین دار الحکومته جمع آمده بودند جز نظر حیرت بدیده نداشتند و بر زبان سوای آفرینهائی آوردند روز جمعه بست و چهارم ماه مذکور بعد شام سائر بزرگ خاتونان و کدبانوان عزت نشان از برای تسلیم لیڈی کونٹس میو صاحبه در ایوان رفیع الشان گورنری جمع شدند و بوقت معین در حضور لیڈی صاحبه جلیله و شاهزاده بلند اراده و نواب معالی القاب منزلت مآب باعجب انداز خرامان گردن تسلیم یک یک خم کنان گذشتند اندرین محفل مینو مشاکل رؤسائی بلند نام و عمایدذوی الاحتشام از مهاراجگان گرامی طبقه و سرداران بلند مرتبه همچو مهاراجه گوالیار و مهاراجه جی پور سوائی و بیگم صاحبه با حشمت و اقبال والیهٔ عالیهٔ ریاست بهوپال و مهاراجه ریوان و مهاراجه بهرت پور

پر نور و ضیا و رونق بازار انجم بالکلیه فرو کاسته بود و گویا فلکی منقش و منور
زیر کهنه فلک اخضر نو آراسته مشغول بودند پس به تماشای روشنی شهر
بشوارع و مقامات چند که قابل ملاحظه و یادگار روزگار بود پرداختند
و تفرج کنان بچند ساعت مراجعت بایوان گورنری فرمودند بتفصیل انواع
روشنی ها و اقسام صنایع از گیاس و چراغان وغیره که در هر جا باقسام و انحا درست
ساخته بودند و شوارادنی اینست که ماه تابان از لمعان چراغان بیش از بیش از جراغ
بی نور صبح دمی بچشم ارباب بصیرت می ارزید و نجوم درخشان زیاده از شراره های
آتش پر دود بنظر اهل بصر نمی آمد خصوصاً رنگین گلهای روشنی که هر دم
با هزاران رنگینی و درخشندگی بگردش و حرکت بود و گونه گونه عبارتهای
دعائیه و ثنای آن که از گیاس و چراغان با تمام تر خوبی جابجا روشن گشته
عجب کیفیتی داشت که زبان خامه با همه فصاحت و طلاقت یارای

گرد آمدند و مراتب تسلیم و تعظیم بجا آوردند و همان روز بعد از شام شوارع
و کوچها و درو دیوارهای تمامهٔ شهر را بمسرت ورود چنین میهمان
رفیع الشان که باعث فخر و مباهات اینملک و ملکیان میباشد از قنادیل
گوناگون و چراغان و گیاس و غیره بچنان صنعت گرها روشن ساخته
بودند که سپهر برین با چندین هزار انجم تمامهٔ شب بتماشای آن همه تن
چشم بود و در میدان جانب جنوب اقسام آتشبازیهای مرغوب
به صنعتهای جدید چندان درست کرده بودند که عقل تماشائیان از آن
بچرخ می آمد شاهزادهٔ محتشم و نواب گورنر معلی القاب گرامی شیم با خدم و حشم
بر گردونهای چار اسپه بعد شام بوقت هفت ساعت رونق افروز تماشای
شهر شدند اولاً ساعتی بملاحظهٔ آتشبازی که اُستادان کامل الفن خیلی
به کار رهها دران کرده بودند و از کثرت هوائیهای چرخ پیما و ستارهای

نیازمندیهای اخلاص کیشانه نمودند آنجا نیز چیده بزرگان چند بتوسط
جناب گورنر جنرل بهادر شرف ملازمت شاهزاده بخصوصیت
دریافتند و جماعهٔ حضار آداب ارتخاص باکمال اخلاص بجاآوردند
و رخصت شدند روز دوم آن از جانب جماعهٔ میونیسپل کمشنران
و اهالی شهر بعد یازده ساعت روز مبارکباد نامهٔ متضمن تهنیت ورود
جناب محتشم الیه و امید انواع رفاه و کامیابی های خلایق زیر
ظل عاطفت خسروانهٔ ملکهٔ محتشمه و دعای ترقیات عمر و سلطنت
با ملایمات آن بحضور شاهزادهٔ بلند اراده گذشت و همان روز آخر وقت
تمام رؤسای اقطاع این مملکت و حکام جلیل الشان و عمائد و بزرگان
هر قوم و کیش که درین شهر بودند حسب الحکم محکم بندگان وایسرای
از برای باریابی و تسلیم بحضور شاهزادهٔ والاشان همدران بزرگ ایوان

وسامان توزک واحتشام آنروزه درین جزیره گنجایش پذیر نیست
اینچنین انتظام واهتمام شاهانه وهجوم خلایق درمیدان وگرداگرد
آن سترگ کاشانه واجتماع چندین سامانهای خسروانه تااین زمانه
درین شهر بلکه درین طرف دیارگاهی بروی کار نیامده خلاصه
جناب شاهزادهٔ والاهمم وبندگان ویسرای گرامی شیم همین حشمت و
شکوه میرفتند وصدای مبارکباد از هردو جانب گوش میکردند
وعالیجناب شاهزاده باکمال خنده روئی گوشهٔ کلاه راگونه جنبشی
میدادند تااینکه داخل ایوان گورنری گشتند افواج وعمال آنجابغایت
عقیدت گردن ارادت خم کردند ومراسم کورنش بجاآوردند
روسا وعمائد شهر از هر دیار وکیش که ازپیشتر بانتظار مقدم والای
جناب ممدوح درایوان گورنری حاضر بودند به پیش قدمی تمام ادای

سواران و قطارهای باڈی گارڈ و حکام اسپ سوار از اهالی قلم و سیف
و گردونهای چهار اسپه بزرگ سرداران و خاتونان و توپهای اسپ کش
با نهایت شان و دیگر بسا اساس و سامان که بیان آن از زبان قلم دشوار است
در جلو مهمانان با عز و شان پیش پیش میرفتند همین احترام و احتشام از
مقابل پل خضرپور براهیکه از برای قدوم آن والا مراتب تازه درست کرده بودند
بسوی ایوان عظمت بنیان گورنری توجه فرمودند هر دو جانب راه افواج و طبل نوازان
تا درون فضای ایوان مذکور که صف بسته بودند مراسم تسلیم و تعظیم بجا آوردند
اندرون احاطهٔ ایوان دیگر فوجها با تزیین تمام و انبوهی از افیال کوه تمثال
با ساز و هودج و عماریهای زرین از بهر نمایش و بدبهٔ خسروانه جداگانه بیک طرفی
آماده بود و بطرف دیگر سازندگان فوجی چاکران گورنری با لباسهای پاکیزه
بکمال قرینه جوق جوق باداب ایستاده حقیقت اینست که مراتب تکلفات

از انواع واقسام نشانهای رنگین که برای اظهار سور و سرور بر سنهای مراکب
آویخته بودند دریا رشک گلزار گردیده بود و ساحلش از انواع افواج وکثرت
مراکب و از دحام هر گونه خلایق رنگی و بهاری دیگر پیدا کرده الغرض
جناب شاهزاده بعد نزول اجلال نخستین با معلی القاب وایسرای بهادر مصافحه
فرموده بهمدست لیڈی کونتس میو بالای زینه بر آمدند معلی القاب وایسرای بهادر
چند معززان چیده و برگزیده تر را از حاضران آنجا بملازمت جناب شاهزاده
مشرف کنانیدند صدای مبارکباد از تمامهٔ حاضرین وصغار وکبار رعایا بلند گردید
وجناب شاهزاده از غایت اخلاق رضیه گوشهٔ کلاه بجواب شان بر داشتند
من بعد بر عمده تر اسپی تازی نژاد که بهر سواری آن شاهزادهٔ والا نهاد مهیا بود
سوار شدند ومعلی القاب وایسرای بهادر نیز اسپ سوار بجانب یسار
آن پور شهریار خرامان شدند هزاران سامان توزک واحتشام از جا عتبهای

انگنده بود درینطرف مملکت گاهی آمی احدی از سلاطین و حکام برروی کار
نیامده جمله حکام نامور و روسائی باکر و فر از اهالی فرنگ و هند و خیل خیل
عساکر از سواران و پیادگان بر لب دریا با تمامتر شوکت حاضر و چشم براه بودند همینکه
آن مرکب والای شاهی بمقام ایجی پور رسیده پنج شلک سلامی مشعر بشارت قدوم
میمنت لزوم جناب شاهزاده از قلعه سر شد اولاً آنمرکب چون از محاذی
قصر عالی حضرت کیوان منزلت بادشاه جمجاه اوده میگذشت جماعه سواران
و پیادگان و ملازمان حضرت بادشاه جمجاه که بحکم محبت شیم حضرت سپهر رفعت
بر ساحل دریا صف آرا بودند بادای اسم سلامی پرداختند و بگل نوازان شاهی
بگل سلامی نهایت خوبی نواختند زان بعد چون آنمرکب نزدیک تر به پرنسپ گهات رسید
ولنگر انداخت بست و یک شلک سلامی از قلعه فورت ولیم باز سر شد و بهمان
تعداد از مرکب شاهی و دیگر مراکب نیز شلکها سر گردید اهالی مراکب بحری

اشتمال دیار هندوستان از افق امید دیرینه سال طلوع نمود یعنی بتاریخ
بست و دوم دسمبر ۱۸۶۹ء بعد پنجساعت مسائی روز چهارشنبه صبح اقبال
این بلده دمید و مرکب سواری جناب شاهزاده محتشم الیه گلیشیا نام بلنگرگاه
کلکته بمقام پرنسپ گهاٹ رسید معلی القاب نواب گورنر جنرل بهادر و ویسرای
هند با دیگر حکام برتر مقام فرنگ و اکثر راجگان با فر و نام اهالی ملک و
حکومت که از مقامات خود با بطی مسافت بعیده صرف بشوق ملازمت شاهزاده
ممدوح بکلکته رسیده منتظر قدوم بودند تا ساحل دریا مراسم پیشوائی بجا آوردند
و پیش ازین گرامی سکرتران هوم ڈپارٹمنٹ و غیره با بعض حکام جلیل القدر
بهر استقبال آن غرهٔ ناصیهٔ دودمان عظمت و اجلال بر مرکب سو ناماهی تا دور
براه دریا شتافته بودند و اینجا توزک و احتشام شاهانه از برائی پذیرفتگاری
چنین مهمان جلیل الشان نوعیکه بحسن انتظام و نیکو اهتمام حکام والامقام بروقوع ظهور

وکمالات مروجه وضوابط وقوانین مجریهٔ سلطنت پرداختند وچون رجحان
خاطر دریا مقاطر جناب ممدوح بطرف فن جهازرانی وسیر وسفر دریا
خیلی بود حسب رای مهر انجلای معلی القاب پرنس البرٹ والد ماجد شاهزادهٔ
ممدوح بکمینزل مرکب فوجی بحری برای شاهزادهٔ ممدوح مخصوص گردید تا بتوسط
معلمان دانش آگاه جمله فنون جهازرانی را نیکو آموخته در مدت چند سال
از سیر وسیاحت ممالک نزدیک ودور وملاحظهٔ عجائب وغرائب انهار وبحور
وسترگ بنادر انگلستان ودیار وتفرج بسا بلاد وکوهسار از آسٹرلیا وچین
وجاپان وغیره حظی وافر برداشته عزیمت مملکت فسیح الارجای هندوستان را
از دیر بازجا به خاطر عاطر داده بودند اندرین زمان میمنت اقتران که
ستارهٔ این کشور سر براوج سعادت برداشته ارادهٔ جناب شاهزادهٔ
حشمت آماده بمنصهٔ ظهور جلوه گر آمد تو گوئی آفتاب سعادت واقبال رعایای انقیاد

اشتمال

با عظمت و دولت قوی شوکت عالیجناب شاهزادهٔ بلند اراده سابق الالقاب
به تشریف قدوم اشتمال و اهالی ملک را نواخته اند و سایهٔ رافت بر سر
ما خیر سگالان انداخته نه پسندیدم که این ذخیره ام ازین ذکر فرخنده اثر
خالی باشد بنابرآن شمهٔ از حالات کیفیت ورود عالیجناب تمجد مآب
شاهزادهٔ ممدوح با دیگر لوازم که مناسب و ملحق بهرهٔ اولین کردم
واضح باد که عالیجناب شاهزاده هما پایه ملقب بالقابه العالیه خلف دوم
سریر آرای سلطنت هند و انگلند اعنی حضرت ملکهٔ رفیعة الدرجه ما میباشند
ولادت باسعادت محتشم الیه ششم ماه اگست ۱۸۴۴ء در محل و نیز رکاسل
ایوان خاص شاهی واقع شهر نزهت بهر لنڈن بظهور آمد و بعد ازانکه
بکمال ناز و نعم در کنار شفقت و ظل عاطفت علیا حضرت سپهر منزلت
جناب ملکهٔ معظمه پرورش یافتند و بعمر تمیز رسیدند به تحصیل و تکمیل علوم و فنون ضروریه

His Royal Highness Prince
Alfred Ernest Albert
Duke of Edinburgh, P.C.
K.G. K.T. G.C.S.I.

درة التاج سلطنت گوہر گوشوارہ حشمت و ابہت

عالیجناب قمر رکاب شاہزادۂ بلند ارادہ الفرڈ ارنسٹ

البرٹ ارل آف السٹر ارل آف کینٹ شاہزادہ

گریٹ برٹن و ایرلنڈ ڈیوک آف سکسنی شاہزادہ

کوبرگ و گوتہا ڈیوک آف ایڈن برا کی جی

کی ٹی دام اقبالہ وضاعف اجلالہ

ازانجا کہ نخستین بہرۂ این کتاب دربیان احوال سلطنت عالیہ برطانیہ

وکیفیت تسلط صاحبان فرہنگ بافرہنگ درین مملکت ہندیہ بودہ است

وبضمن آن حالات ایاب و ذہاب گورنران فری احتشام و دیگر حکام

عالیمقام نیز منسلک رشتہ تحریر گردیدہ اند و چون کہ از خوش طالعی اہالی

این ملک اندرین سال فرخندہ فال حشم و چراغ دودمان این سلطنت

می افروزند وهمچو شب ماه یکسان هر شب از شام تا صبح تمام راه ها چه وسیع
وچه کوچه های تنگ وکنار دریا وغیره جا ها بر ستونهای باریک آهنی
در آبگینه حقه های حسین مشعل وار تابان می باشد وبهزاران خانها بر وفق
خواهش مالکان قنادیل بوقلمون و دیوارگیرهای گوناگون کم وزیاده
موافق حوصله بانی اهتمام هر شب افروزان و لایق تماشاست از انجمله بست
ایجاد و درستی انواع واقسام شیشه آلات روشنی وظروف از هر جنس و
ساعت نماهای کوچک وبزرگ که خودش بر هر ساعت ونصف ویا
خوش صدائی میدهد وخبر داربیسازد وبقیمت ارزان در بازار و دکانها بسیار
وانواع واقسام اقمشه پوشیدنی کرپاسی وپشمی وریشمی وقالین های رنگین ازینها
اجناس گوناگون وضع از برای آسان کارهای کسان بکثرت بهر شهر ومقام مهیّا

تمت بهرهٔ اوّل در ذکر قدوم میمنت لزوم

بجواب آن فائز می شوند و علی هذا القیاس از انجمله است بنای نهرهای آب رسانی
بهر شوارع و سنگ داشتن ادوات اخذ ازان بهر مقام بفاصله
چند قدم که از عرصه در ممالک بمبئی جاریست و کسان آنجا همان آب
بهرگونه استعمال خورد و نوش و شست و شو و غیره می آرند و لطافت و
خوبی آن از همه اقسام آب میگویند حالیا درین شهر فرحت بهر کلکته نیز
درست گردیده قریب است که جاری گردد و باعث رفاه و
آسانی هر یکی شود علاوه بر آن هر کس بهر مقداریکه خواهد بگیرد و صرف کند
منعی برو نیست و هم هر که خواهد راهی ازان بخانهٔ خود بهر مقام و کوشک
که خواسته باشد بنهایت تخفیف خرچ ببرد و بمصارف خود آرد از انجمله
است این تازه روشنی گیاس در بزرگ شهرهای هندوستان
مثل بمبئی و مدراس و کلکته و غیره که بصناعی خود هوا را به از شمع و مشعل

قطع مسافت یکماهه بیکدو روز بدون هیچگونه وقت و تعب بنوعیکه
گویا انسان بخانه خود نشسته باسایش تمام بلکه در خواب راحت و آرام
قطع منازل و طی مراحل میکند چنانکه درین عهد بعموم غربا و کم مایگان میسر آست
در ازمنه سابقه گاهی نصیب احدی از شاهان و دانش آموزان پاستان ایران
نشده به ببینید و بفهمید و شکر نعمت بجا آرید از انجمله است اجرای
تار برقی بصنعت مقناطیسی که بیکدم از شهری بشهری و ملکی بملکی گو صدها رود بار
و انهار و جبال و امصار در میان باشد مطالب و معاملات کم باشد
یا زیاده دو جمله باشد یا ده ورق بصحت و صفائی هر یکی بدیگری میرسانند
و مقدار خرج آن نهایت قلیل آیا عجب نیست که بچند روپیه از کلکته
بلندن با آنکه بحر قلزم در میان ست و صدها مقامات سد راه بلا هیچگونه
تامل و تردد هرگونه اخبار کم و بیش می فرستند و همان سرعت

از ینگونه غازه گلگون نشده بود یک کس بدو مقداری از آتش چه
اوزارها بحرکت در می آرد و بند میکند که صدها کسان بی محنت
بآسانی کار میکنند و فواید آن بملک وملکیان میرسانند و صنعت انواع
پارچه های بوقلمون و اقسام کاغذات گوناگون و همچنین صنعت سکه نقره
و زر و اصناف صنایع دگر بچنان سهولت و آسانی صورت می بندد
که کاریکماه در یکساعت ساخته می شود و اگر بناهای هر یکی از صنایع و فواید آن
مجملاً زبان قلم را آشنا کنم دفتری طویل باید تا به تحریر حال و کیفیت
هر یکی چه توانم رسید از انجمله است ایجاد مراکب بحری دُخانی و سبس آن
اجرای سواریهای ریل برای تسهیل و تعجیل راه روی و ارسال احمال و
اثقال در عهود سابقه اعظم تدابیر شتاب روی ڈاک اسپ یا ناقه تیز رفتار
بود و آنهم جز بملوک و سلاطین و امرای با عز و تمکین بدیگری هرگز میسر نمی آمد

بانواع وضع وسامان واعانت وامداد شب و روز بافراوان اهتمام
از مقرر داشتن اطبای کامل و کارگذاران و امادگی اقسام ادویه و آلات
ومساکن بجبیان در آنجا وعطای خوراک وهر گونه لوازم که منافع وفوائدش
خیلی بهر مقام و ایام بجسان و ناکسان عاید است از انجمله اجرای کاغذ زر
که عبارت از نوٹ های سرکاریست که بلاخوف بار و فکر عیار و شمار
هر کس هر مقدار و مبلغی از زر که خواسته باشد تنها و یکه بو ضعیکه
دیگریرا از و خبری نباشد بکمر پا بازو بسته هر جا بگردد و برود جز آسانی
روی حیرانی و تردد نه بیند و هر جا زرش خواهد بی تکلف
میسر از انجمله است ایجاد کارخانهای انواع اوزارها از
بنای دار الضرب و کارخانهٔ آرد و ریسمان پنبه و پارچه بافی و غیره
از برای صدها گونه منافع و مصالح که چهره عروس این مملکت گاهی

شان در خانهای خود چگونه بود از کتب تواریخ هر ملک و زمان پیداست
از انجمله پرورش و تربیت و حفاظت نابالغان و اقسام نالایقان
بحدیکه مواضع و املاک کثیر اطفال خرد سال را سرکار دولتمدار بذمه خود
گرفته بعد وضع قدر معینه مالگذاری سرکاری بقیه توفیر برای آنها جمع
میفرماید و تعلیم و تربیت آنها تا زمان بلوغ شان زیاده تر از مادر و پدر
مینماید و از پس انداز حاصلات دیگر املاک و دهات خریده املاک
آنها را بحدی می افزاید که آبای آنها نیز آنقدر املاک و جائداد
بجد و حساب گاهی بخواب ندیده باشند از انجمله است
کثرت بنائی شفاخانهای خیراتی از برای تیمار داری و درمان سانی
بغربا و بیکسان هر قوم و ملت نه فقط به آبادان امصار بلکه در سائر
اضلاع و بساد دهات هم از فرط رعایا پروری این سرکار فیض آثار

بانواع

ملکی رعایا نه فقط زبان و علوم انگریزی بلکه عربی و پارسی و سنسکرت
و بنگله و ناگری وغیره و نه فقط علوم بلکه انواع و اقسام هنر و دستکاریها
که گاهی از اوان حکومت هنود تا ایام تسلّط انگریزان شنیده نشده بکثرت
با هرگونه مواد و سامان از توجهات و رعایانوازی سلطان وقت
جابجا مشاهد است و منافع و ترقیات روزافزونی از آن خودش
هویدا ازانجمله است انتظام محکمات پولیس که حفظ جان و مال
و آبرو و معیشت هریکی از رعایا و دیگر ملکیان از تجار و امرا وغیره ازانست
چه مجال است که در آبادی و یا دشت و صحرا یکی بر دیگری دست انداز
یک تن بازر و جواهر و اسباب گرانبها بآرام و امن از شهری بشهری
و ملکی بملکی روز باشد یا شب سوار باشد یا پیاده در ظل حمایت و حراست این
سلطنت می آید و میرود و حالات امن طریق عهود سابقه را چگویم بی هراس بودن

مشقت میرسد و اموال و اجناس را بی آنکه محافظی و نگهبانی
برگماشته باشند هر قدر مسافت که خواهند بصرف قلیل کسیل میکنند اینهمه
فوائد و منافع و آسان کارها در ازمنه سابقه کجا بود از انجمله است
انتظام میونیسپالٹی یعنی درستی و صفائی راه ها و بدر روهای جمله بلاد و قری
و دفع کثافت و کدورت از هر جا برای حفظ اعتدال آب و هوا و اهتمام
آرائش و آب پاشی وغیره و روشنی همه شب در هر کوچه و برزن و دیدبانی
وافزائش آن که در عهد کسی از بزرگ بادشاهان بروی کار نیامده
و نه هیچ یکی را از ارباب بست و کشاد آنهمه سلطنتها خیالی در چنین امور
بوده هنوز بسا شهرها و مقامات که بعلاقه بزرگ رؤسا و راجگان
باحشمت و فر بوده است ازان نیکو توان فهمید از انجمله
است هرگونه تعلیم و اشاعة آن بهر امصار و قری از برای

بفرسیند و آن قاصد ازین جمله فتن و آفات که برشمرده شده بسلامت

بگذرد و باز آید دیگر هیچ تدبیر امکان پذیر دران عهود نبود از

بهین نتایج همین سلطنت باعز و شوکت است که بیمن همت حکام

والا مقام آنهمه خارهای مفاسد و آفات از هر رهگذر آنچنان دور گردید که

اکنون از آنهمه مفاسد و آفات غیر از قصص و حکایات

نمانده است و امنیت طرق و شوارع بحدیست که مسافران و

تاجران با امتعه و اموال و هرگونه احمال و اثقال بفراغ بال بهر طرف

که خواهند تردد کنند و بطور سیر گلزار و تماشای بازار بهمان راه های

تراکم اشجار و هجوم انهار و همان طرق از دحام جبال و اتلال بگذرند

و آسانی برسیدن مکاتیب و خطوط بمرتبه ایست که لفافهٔ خط

بدو پول سیاه تا مسافت دو ماه و سه ماه بلا هرج و دقت و تاخیر

نواحی و اطراف دران عهود از تراکم اشجار صحرائی و هجوم جبال و اتلال
متروک و نامسلوک میماند بلکه در ایام بارش بسبب ناهمواری تختهٔ خاک
و راه های پرمغاک همه عالم از کثرت سیلاب عالم آب میگردید و جمله
طرق مسلوک هم متروک و نامسلوک میگشت و نیز از خوف رهزنان
صدور و مرور طرق جاری و شوارع عام بمسافران ناکام بدون
معیت جمعیت کمتر میسر می آمد علاوه برین اولاً خود بسبب انعدام امن
طریق کسی از اهل هند قاصد سفر بعید دران عهود نمیگردید و اگر احیاناً
احدی از رهگذر کمال ضرورت رخت سفر بمسافت دور و درازمی بست
اهل و عیال و خویشاوندانش مانند سفر آخرت می شمردند و بکمال یاس و
حسرت او را وداع میکردند و اخبار و استخبار احوال دوردستان
بدون اینکه بشرط قدرت زری معتد به صرف کنند و تخصیص قاصدی

که این قسم درستی وامنیت طرق وانتظام ڈاک ازبرای مرحله پیمائی
وارسال خطوط وکاغذات وهرگونه اسباب وانواع سواریها برای مسافرین
که باتمامتر آسانی وارزانی درجمله اقطاع ومقامات این بلاد وسیع
جاری است درعهد هیچ یکی از سلاطین نامدار وحکمرانان عظیم الشان
ازبرای حکام هم نبود تا بعموم رعایا چه رسد اول درعهود سابقه
امن طریق چنانکه درین عهد است کجا بود ورای حرامیان و رهزنان
سباع بهائم درهر دشت وبادیه بلاخوف ومحابا جوق جوق میگردیدند
ومسافران بیچاره راطعمه دهان اجل میکردند ثانیاً این قسم طرق
وشوارع صاف ومستقیم که نابینای بی احتیاج قائد بران تواند گرشت
ومسافر هرچند که ناواقف باشد بدون نیازمندی بدرقه متوجه
منزل مقصود تواند گشت درپاستان عهود هرگز نبود معهذا اکثر

و خصوصیات این سلطنت با عزّ و شوکت است

بیاد باید داشت که بعد تسلط دانشمندان فرنگ درین بلاد آهسته آهسته
بسا امور مصلحت خیز و منفعت انگیز که باعث فلاح و ترقی ملک میباشد
بهمین توجهات این گرامی طائفه جاری شده و شایع گشته اگر از ابتدای
تسلط و اوان حکومت هریکی را یاد کنم و از کتب تواریخ برچینم از مهی
و مطلبی که در پیش دارم منزلها دور می افتم مگر از آنهمه که پیش پا افتاده و از
منافع آن بهرادنی و اعلی فراوان تمتع و آسایش حال و مآل حاصل گشته
چند چیز نمونه وار درینجا می نگارم و باقیها را حواله بر کتب تاریخی کردم
هر که خواهد دران مفصلاً می تواند دریافت ازانجمله است درستی و حفاظت
طرق و شوارع تا بمنازل و مراحل بعیده و انتظام ڈاک و ڈاکخانها
نمیگویم که از ایجاد ارباب این سلطنت است مگر البته نیکو معلوم است

سال ۱۸۶۴ع فوت کرد پنجم چارلس فولو در سال ۱۸۳۲ع
پیدا شده ششم اڈوارڈ روڈن میجر قشون سواران ششم
ڈریگونس در سال ۱۸۳۵ع پیدا شد هفتم هنری لاٹن در سال
۱۸۴۰ع پیدا شده ونام دختر رابرٹ این است مارگریت هرئیٹ
ورابرٹ ارل پنجم مذکور بتاریخ ۱۲- اگسٹ سال ۱۸۶۷ع فوت نمود
ومسمی ریچارڈ ستوتهول پسر کلانش جانشین وی شدند که ارل
ششم هستند وحالا ارل میو هستند بخطابه وبمنصب جلیله گورنری هند
سرفرازاند وخطاب بیرن بخاندان این جناب معظم بتاریخ یکم اگست
سال ۱۷۷۶ وخطاب وائیکونٹ بتاریخ ۱۳- جنوری سال
۱۷۸۱ وخطاب ارل بتاریخ ۱۴- جون سال ۱۷۸۵ حاصل شد
ذکر بسا امور منافع خیز مصالح آمیز که از ایجادات

جان جوسلین کرنل قشون ڈی اِل کہ در سال ۱۸۲۳ء

پیدا شدہ سوم رابرٹ کہ منصب بیرسٹری عدالت داشت

و در سال ۱۸۲۷ء پیدا شدہ و مسماۃ لیڈی سُوسَن جارجینہ

بَرُون رَامڈَی رئیسہ گوُرِسٹَن ملصق ہَدِنگٹَن دختر بزرگ

و منجملہ وارث مارکویس ڈلہوزی متوفی را بتاریخ ۱۴ - نومبر ۱۸۶۳ء

بہ نکاح خود آورد چہارم جارج وینگفیلڈ ام آئی پادری رکٹر

مقام کلسڈم متعلق سری در سال ۱۸۲۹ء پیدا شدہ میری

ہنری اِتّا دختر بزرگ قسیس ڈاکٹر لانگبنی آرچ بشپ مقام

کنٹربری را بتاریخ ۹ - دسمبر سال ۱۸۵۸ء بنکاح آورد و اولاد

ذیل گذاشت والٹر لانگبی بتاریخ ۲۸ - نومبر ۱۸۵۹ء

پیدا شد و یک دختر کتھرین میری در صغر سن بتاریخ ۲ - فروری

ڈی سی اِل او پی سی کہ ارل چہارم بود بتاریخ ۸ اجون
سال ۱۷۶۶ع پیدا شدہ جانشین وی شد و وی مسماۃ آرہ بلا
مصاحبہ ملکہ اِڈِی لیڈ کہ دختر چہارمی ولیم مِکوڈ تھہ پرپیڈ اسکویر
بود بہ نکاح آورد و بلا اولاد بتاریخ ۱۹۔ نومبر سال ۱۸۴۳ع فوت کرد
و شوہرش بتاریخ ۲۳۔ مئی سال ۱۸۴۹ع فوت نمود و خطابش بہ خواہر زادۂ
وی سید دابرٹ ارل پنجم قایم مقام لارڈ بتاریخ ۱۲ جنوری سال
۱۷۹۷ع پیدا شدہ مسماۃ اِن شارلٹ راکہ ہمین یک دختر ہنری
جان جوسلین مقام فیرہل ملصق لوئہتہ بود بنکاح آورد کہ در تاریخ
روڈن انگلنڈ ذکرش مندرج است و مسماۃ مسطورہ اولاد ذیل را
گذاشتہ بتاریخ ۲۶ جنوری سال ۱۸۶۷ع فوت کرد و تفصیل اولاد
اول ریچارڈ سوتھول کہ حالا منصب پیرز دارد دوم

سیوم الیزبتھ درسال ۱۸۴۶ء فوت کرد چہارم میری اِن

کہ بزوجیت اڈمرل سُٹ بی درسال ۱۸۰۶ء درآمدہ

وبتاریخ ۴ مارچ سال ۱۸۲۰ء فوت کرد پنجم شارلٹ

با ولیم برون اسکویر زمیندار بروس ہل متصل کارلو

درسال ۱۷۹۴ء نکاح کردہ درسال ۱۸۰۶ء فوت نمود ششم

ھریٹ بتاریخ پنجم اکتوبر سال ۱۷۸۱ء فوت کرد ہفتم لوُیزا

بتاریخ ۱۴ جنوری سال ۱۸۵۵ء فوت نمود ہشتم تھیوڈوتیا

اِل اِی نار کہ درسال ۱۸۰۷ بنکاح رابرٹ ھیل اسکویر

زمیندار آلڈربی ملصق گلسٹر درآمدہ بتاریخ ۲۳ اگست سال

۱۸۴۵ء فوت کرد ولارڈ رابرٹ ہیل مذکور بتاریخ ۲ اگست

سال ۱۷۹۴ء فوت کرد وپسر بزرگش جان جی سی ایچ

الیزبتہ | لوُیزا

الیس

ٹامس جوزف ڈین پسر سوم جارج تہیو بالڈ بتاریخ ہشتم مارچ
سال یکہزار ہشتصد پانزدہ عیسوی پیدا شد وی کپتان رجمنٹ
سی و چہارم بود و بمسماۃ میری دختر دوم ونزبل آرچ ڈیکن
رابرٹ والیس زمیندار مقام نوایس گوشیار اشادی کرد
و اولاد ذیل گذاشت اول مارگریٹ لوُیسا الائیزہ
بوجہ فوت دختر اوّل یعنی کتھرین کہ در سال ۱۸۱۴ع فوت کرد
دوم میری الیزبتہ در سال ۱۷۸۹ع بزنی اڈوارڈ
لارڈ ڈی کلیفورڈ درآمد و لارڈ مذکور بلا اولاد بتاریخ
۳۰ ستمبر ۱۸۳۲ع فوت کرد و میری مذکور در سال ۱۸۴۵ع فوت کرد

که بماه دسمبر سال یکهزار هشتصد پنجاه و سه عیسوی پیدا شد و جن تورڈ

مذکوره باز به نکاح نادَنَه پِنیتَه اسکوپر در آمد جان

وِکارِ آف کل منڈن متصل ڈائرفوڑ پسر دوم جارج تهیو بالڈ

بتاریخ پانزدهم اگست سال یکهزار هشتصد دوازده عیسوی پیدا شد و مسماة

لُویسا میریا دختر کوچک جیمس ڈیوڈ پالِٹس اسکوپر کلمیڈر د

ملصق واٹرفورڈ را بتاریخ هشتم فروری سال یکهزار هشتصد چهل و دو عیسوی

بنکاح اورد و صاحب اولاد ذیل گشت

پسران

۱ جان فریڈرک پیدائش ۱۸۴۳ع	۲ ولیم پیدائش ۱۸۵۱ع
۳ ارتهر پیدائش ۱۸۵۲ع	۴ هری پیدائش ۱۸۵۵ع

دختران

چهل و هفت عیسوی اولاد ذیل را گذاشته فوت کرد

تفصیل اولاد جارج تهیوبالڈ

پسر اول مسمیٰ ریچارڈ که بتاریخ بست و دوم فروری بسال یکهزار و هشتصد یازده عیسوی متولد شده و منصب بیرسٹری عمل الت داشت بتاریخ بست و ششم جون سال یکهزار و هشتصد چهل و نه عیسوی مسماة جرٹرو ڈ دختر رابرٹ بروس اسکوئر زمیندار جبلیٹون متصل کلڈیر را به نکاح آورده بتاریخ بست یکم می سال یکهزار و هشتصد پنجاه و شش عیسوی فوت نمود و از بطن خود یک دختر بنام اگستا جارجینا کلودا و دو پسر گذاشت یکی سوتهه ول جارج تهیوبالڈ آر ان بی که بماه جولای سال یکهزار و هشتصد پنجاه و یک عیسوی متولد شده دومی هربرٹ اڈورڈ مڈین

یک پسر دیگر که در سال یکهزار هشتصد
پنجاه و یک عیسوی پیدا شد

دختران

لوسی　　　　فرانسس

جان ولیم پادری کٹر آفرلن پسر دوم جوزف ڈین الیزبتہ شارلت
دختر جوزف در سال یکهزار هشتصد پنجاه و هشت عیسوی فوت کرد هنری اتا
مارگریٹ دختر دومی جوزف در سال یکهزار هشتصد چهل و پنج عیسوی
فوت نمود جارج تهیوبالڈ پادری پسر چهارم از پسران جوزف ڈین
که بتاریخ پانزدهم اپریل سال یکهزار هفتصد هفتاد عیسوی پیدا شد و مسماة
اگستا جارجینہ دختر دوم تامس ونی سٹر اسکویر را در سال یکهزار
هشتصد هشت مسیحی نکاح آورده بتاریخ بست دوم دسمبر سال یکهزار هشتصد

صاحب اولاد گشته بتاریخ سوم جنوری سال یکهزار ہشتصد شصت عیسوی وفات یافت وزوجه اش بتاریخ بست و پنجم جون سال یکهزار ہشتصد شصت و یک عیسوی فوت نمود

تفصیل اولاد سکول گارڈنر

پسران

۱

سِیسَل فرِڈرِک جوزف

در سال یکهزار ہشتصد چہل و یک عیسوی پیدا شد

۲

هنری گارڈنر جان

بتاریخ بستم جون سال یکهزار ہشتصد چہل و سه عیسوی پیدا شد و بتاریخ ہجدہم جنوری سال یکهزار ہشت صد شصت عیسوی بمرد

ربرٹی پری که پادڑی محله نیوکنٹل که متصل لمرک است در آمن

پسر سوم از اولاد جوزف ڈین مسمی جوزف پاڈرے

ڈین اوسری در سال یکهزار هفتصد هفتاد و یک پیدا شد و در سال

یکهزار هفتصد نود و نه عیسوی مسماة ایسبی دختر کلان منجمله

وارث سکویل گارڈنر زمیندار را به نکاح آورد

و از و صاحب اولاد شده بتاریخ سوم می سال یکهزار هشتصد

پنجاه و سه عیسوی وفات یافت

تفصیل اولادش

سکویل گارڈنر کنٹرهائی ترپ گلسٹر در سال

یکهزار هشتصد سی و نه عیسوی با جارجینا سیز ا دختر

بزرگ جان ولیم آرل چهارم رئیس ربس برنه نکاح کرد و از و

دختران

مِلڈرِیڈ۱ زوجه رابرٹ یونیگ زمیندار اوڈہوس متصل واٹرفورڈ

تاریخ فوت رابرٹ یونیگ سال یکہزار ہشتصد

پنجاه و یک عیسویست

واین ملڈریڈ وخواہرانش را بسبب بودن دختران ارل بتاریخ

۱۹۔ اکتوبر ۱۸۴۹ء بر خاتونان دیگر منزلت افزوده شد

فرانسس۲ که بتاریخ دهم جون سال یکهزار ہشتصد چهل وشش عیسوی

بہ نکاح ولیم ہنری کارٹر زمیندار کسٹل مارٹین که متصل کلڈیر است

درآمد و بتاریخ بست و یکم جنوری سال یکہزار ہشتصد پنجاه وہشت

عیسوی ازینجہان درگذشت

کتھرین۳ که در سال یکہزار ہشتصد سی عیسوی بہ نکاح ریورڈ ہنری

تفصیل اولاد جوزف ڈین

پسر اوّل جان ارل چہارم پسر دوم ریچارڈ بشپ واٹرفورڈ

و لسموَر بتاریخ بست و دوم اپریل سال یکہزار ہفتصد شصت و ہفت

عیسوی پیدا شد و بتاریخ بستم مارچ سال یکہزار ہفتصد نود و پنج عیسوی

مسماۃ فرانسس دختر دوم رابرٹ فوکس آرچ

بشپ ڈبلن را بنکاح خود آورد و بتاریخ پانزدہم نومبر سال

یکہزار ہشتصد سی و دو عیسوی فوت کرد و اولاد ذیل گذاشت

و مسماۃ فرانسس در سال یکہزار ہشتصد بست و ہفت عیسوی فوت نمود

تفصیل اولاد ریچارڈ

پسر

رابرٹ ارل پنجم

رئیس منی کر او ر مخاطب شد و بتاریخ بست وچهارم جنوری سال یکهزار

هفتصد هشتاد وپنج مسیحی ازل آف میو گردیده بتاریخ دوم دسمبر

سال یکهزار هفتصد نو د عیسوی وفات یافت وپسر کلانش جانشین وی

گردید جان ارل دوم بماه فروری سال یکهزار هفتصد شصت وچهار

عیسوی با لیدی مِیرِی لِیسَن دختر جوزف ارل مِلتُون

کتخدا شد وچون اولادی نگذاشت خطابش به برادر وی رسید

جوزف ڈین آرچ بشپ تُوان آرل سوم بوده در سال

یکهزار هفتصد شصت عیسوی اِلِین بُتُکَر اکه دختر سر رچارڈ

مِیڈ بَیرِنِٹ همین یکی وخواهر جان آرل اول کلانڈ ولیم

بوده بزنی گرفت وازو صاحب اولاد شد والِین بُتَله

بتاریخ سیزدهم مارچ سال یکهزار هشتصد هفت عیسوی وفات یافت

تفصیل اولاد رایٹ آنربل جان برک

پسران	دختران
۱ جان جانشین پدر خود	۱ کتھرین تاریخ وفاتش ۱۸۱۴ء
۲ جوزف ڈین آرچ بشپ توان و جانشین آرل سوم	۲ الیزبتھ
۳ ریچارڈ	۳ مارگریٹ زوجہ سر ٹامس نیوکومن بیرنٹ
۴ ٹامس تاریخ وفاتش ۱۹ مارچ ۱۷۷۴ء	۴ الیانار

مسٹر برک کہ یکی از اہالی پروی کونسل آئرلنڈ بود بتاریخ یکم اگست سال یکہزار ہفتصد ہفتاد و شش عیسوی در سلک امرای سلطنت منسلک و بلقب بیرن نیاس کہ متصل کلڈیر است ملقب گشت و بتاریخ سیزدہم جنوری سنہ یکہزار ہفتصد ہشتاد و یک عیسوی بہ خطاب وائکونٹ میئو

باو رسیده بود و در اسپنی یکهزار ہفتصد پنجاه و یک عیسوی وفات یافت

پسر سوم[۳] تھیئو بالڈ زمیندار پامرسٹن او از جانب ہالی نیاس ممبر

پارلیمنٹ بود در اسپنی یکهزار ہفتصد بست و شش عیسوی وفات یافت

ریچارڈ برك اسکوئر ال ال ڈے پسر کہتر تھیو بالڈ برک

باکتھرین دختر چارلس منچن اسکوئر زمیندار ایلینا کل

ملصق ٹپرری کتخدا شد و پسر ش رایٹ انربل جان برك

زمیندار کل ومنی کرا و رکہ از جانب نیاس ممبر پارلیمنٹ بوده در سال

یکهزار و ہفتصد بست و پنج عیسوی مسماة میریے سومی دختر وازدہ شیر

رایٹ انربل جوزف ڈین راکہ دراٹر لنڈ بعلاقہ خزانہ سرکاری

لارڈ چیف بیرن بود بعقد نکاح آورده صاحب اولاد گشت و مسماة

مذکوره بتاریخ بست و یکم جولائی سال یکهزار ہفتصد ہفتاد و چہار عیسوی فوت نمود

رکلین ہم سرحد میوا ز سلسلہ برگ ہای بالن رَوب وشروال کہ از خاندان
لک ولیم برک بیباشند بایام مصائب ائرلنڈ در سال یکہزار ششصد
چہل ویک عیسوی بکپتانی رسالہ مار کویس آف ارمنڈی بودہ وبعد اختتام
آن مصائب وی بمقام کِل کہ متصل کلڈیر است مقیم شد وباکتھرین
دختر میلر فی انسکوییر کہ دختر برادر سَر پال ڈیوس بود کتخدا گردید
وازبطن وی سہ پسر وسہ دختر پیدا شد پسر اوّل مائیلس کہ در محکمہ
کامن پلیز آئرلنڈ کرسٹیٹر بود پسر دوم والٹر کہ منی کراور
وکل باو وراثتہ رسیدہ ومسماۃ اِنْ دختر رابرٹ اِنن سلے
زمیندار بالی سونان ملصق کلڈیر رابزنی گرفتہ وازوی ودختر بزرگ
بنام میری زوجہ ریورنٹ تی مرسی وکوچک زوجہ
مسٹر استافورڈ ویک پسر بود مسمّیٰ تھیوبالڈ کل وازمنی کراو

تا سنہ ۱۸۶۹ء ہمین منصب جلیل بذات نبیل این جناب عالیشان مفوض ماند

که بعد ازین اثنا بعہدہ گورنر جنرل ہند نامزد گشتند و در سال

یکہزار ہشت صد شصت و ہشت عیسوی بلقب کی پی ملقب شدند

نسب نامه لارڈ محتشم الیه

این سلسله نسبی ملك ولیم برك وسلسله کلانری گارڈی

هردو از خاندان ولیم فتز ادلم ڈی برگو

که بعد اشٹرانگبو در سال یکهزار یکصد هفتاد و هفت عیسوی چیف گورنر

آئرلنڈ بودند و سرتہیوبالڈ برک رئیس مقام ارڈناری که بسببی از

آئرلنڈ برخاسته در اسپین رسید و فلپ ثانی ویرا مارکویس آف

مئو ساختند و آخر شخص از خاندان ملك ولیم برک آئرلنڈ بوجان

برك اسکوئن پسر سومی تہیوبالڈ برک رئیس منی کرا و روا قع

۲ مَارِسْ آرچی بَالْـڈْ	۲۴ دسمبر سنه ۱۸۵۳ عیسوی
۳ اَلْجَرْنَن ھِـنْرِی	۸ دسمبر سنه ۱۸۵۴ عیسوی
۴ ٹِرِینِس تِھیُو بَالْڈ	۲ اپریل سنه ۱۸۶۵ عیسوی

دختران

۱	۲
نو دَه مِـیرِی	اِیوَا کونسِٹِنس اِلِـن

بتاریخ ۲۳ می ۱۸۵۱ وفات یافت

۳	
فَلارِنِیس بلانک مڈلانیه	

وجناب معظم الیه از نامی منتظمان سلطنت از جانب کُلارِیَن وکاکرمؤتھه درجلسه پارلیمنٹ مقرر ماندند ودر سال یکهزار هشت صد پنجاه و دو عیسوی بعهده سکرتری اعظم آئرلند ممتاز بودند وبار دیگر در سنه ۱۸۵۸ و سنه ۱۸۵۹ عیسوی وبار سوم از سنه ۱۸۶۶

سنہ یکہزار ہشت صد شصت و ہفت عیسوی جناب معزی الیہ بواسطہ سلسلہ نسب پدری بدرجہ آرل رسیدند و جناب ایشان آرل ششم بوده اند و بتاریخ سی ویکم اکتوبر سنہ یکہزار ہشتصد چہل و ہشت عیسوی با عفیفہ عصمت قباب بِلانک جُولیا دختر سوم جارج لارڈ لِیکن فِلڈ عقد ازدواج بستند و بافضال ایزد بیہمال کثیر العیال اند و اسامی گرامی فرزندان ارجمند این رئیس ہمت بلند حسب تفصیل ذیل است

پسران

نام	سال ولادت
ذَرِمَٹ رَابرٹ وِینڈَم لاَرَڈ نِیاس	۲ - جولای ۱۸۵۱ عیسوی

Her Excellency
The [illegible]

حکومت وسیع الارجای هندوستان از تقرر جناب نایب السلطنة محتشم الیه
بعهده جلیله گورنری این مملکت سرمایهٔ افتخار جاودان حاصل گشته
که از بدو تسلط سرکار بقلمرو هند چنین رئیس عالی دودمان برین منصب
سترگ کمتر نامزد گردیده ناگزیر برای آگهی مردم این اقلیم تحریر مختصری
از حالات حسب و نسب عالیجناب ممدوح مستحسن نمود مخفی مباد
که نام نامی و خطاب گرامی اینجناب والانسب اینست آنرل میوٗ
سَر رِیچَارْڈ سَوٗتَهٗ وِیل بَرَاکِ کِی پِی) وَائِسکُونْٹ
مِیوٗ بِیرَنْ نِیَاس کُوکْـــلْڈْ یَرْ یکی از نامی امرای آئرلنڈ
اِمْ اِیْ پِیْ سِیْ اِلْ اِلْ ڈِیْ وایسرای گورنر جنرل هند
ولادت باسعادت این امیر کبیر بتاریخ بست و یکم فروری سنه یکهزار
هشتصد بست و دو مسیحی اتفاق افتاد و بتاریخ دوازدهم اگست

سنه

وعلی قدر الرتبه ببذل مدارج نوازش و تفضلات و تفقد حالات هر یک را
عزت می افزایند و شائبهٔ از تدابیر ملکی اینست که هنگام ملاقات رئیس
افغانستان امیر شیر علیخان برعایت و فور لوازم تکریم و مهمانداری
اهتمام بلیغ فرموده دل ایشانرا بدست آوردند که هر آئینه اینمعنی مثمر بسا
منافع حالی و مآلی بامور متعلقهٔ حدود سلطنت هند تواند بود
و همچنین انتظامی که بآئیان رونق افروزی جناب معلی القاب
شاهزادهٔ ڈیوک آف ایڈن برا بهادر بالقابه فرمودند راقم
باوجود حضوری آستان ایوان گورنمنٹی از عهد لارڈ ہیڈنگ صاحب بهادر
هیچگاه چنین حشمت و جبروت دربار خاصهٔ دربار اجلاس خیمه گاه
که از نتایج فراست این عالیجناب بوده بچشم ندیده ام و ذکر تفصیلی آن
درهمین وریقات قریب تر می آید انشاالله تعالی و بالجمله چون سکنائی بلاد

این منصب جلیله لفٹنٹ گورنری از جلوه افروزی جناب سر ولیم گری صاحب بهادر رونق تازه یافته همت والای ممدوح الیه را نیز در منفعت گورنمنٹ و رعیت مدام می بینم

ذکر حالات عالیجناب نواب معلّی القاب لارڈ میو صاحب بهادر ویسرای و گورنر جنرل اجال دام دولته و زاد صولته

هرچند حکومت و فرمان روائی جناب محتشم الیه را هنوز عرصهٔ قلیل گذشته و بدینجهت امور متعلقهٔ انتظام ملکداری و اجرای قوانین مثمر فواید رعایا که مکنون و پیش نهاد خاطر عاطر آن والاجناب می باشد چنانکه باید از مکمن قوة بفعل نیامده فاما مصداق اینکه سالیکه نکوست از بهارش پیداست شمهٔ از رعایت بحال رعایا اینست که بکمال کشاده روئی و محاسن اخلاق و حفظ مراتب رؤسا و شرفای مملکت هند را باریاب شرف ملازمت خویش می فرمایند

مخمصه چگونه دقیقهٔ از دقائق سعی و تدبیر نامرعی میگذاشتند و پرتو آفتاب
عنایت را از شبستان احوال آن فلک زدگان سیه بخت بنوعی
دریغ میداشتند بتاریخ بست و سوم اپریل ۱۸۶۷ء جناب انربل
سیسل بیڈن صاحب نهضت فرمای ولایت شدند جمله عمائد و رؤسا
و راجگان و امرای عالیشان را از تشریف بری چنین حاکم با خلق و خیر
تاسف و ملال دامنگیر حال گشت اول عمائد و راجگان و امرا و رؤسای
عالیشان بکمال اهتمام و خواهش تمام برای ترخیص محتشم الیه جمع آمدند بعده پس کنگاشی
برای ساختن تصویر محتشم الیه بطور یادگار قرار دادند چنانچه
زر توجیه آن بتائید رئیسان و راجگان علاقهٔ تحت گورنمنٹ بنگاله فراهم آمد
و آن یادگار ساخته در ایوان لفٹنٹ گورنری مسمی بلویڈیر
آویخته شد بعد ازان بتاریخ ۲۴ اپریل ۱۸۶۷ء

در بیماوه نسبت بجناب نواب لفٹنٹ گورنر بهادر لب باعتراض کشادند

و گفتند که جناب ایشان را جهت تدارک آن بلاد تشریف بردن بموقع

واردات لازم بود چرا نرفتند بنظر راقم این اعتراض معترضان محض بیجا

و سراسر ناروا می نماید زیرا که هلاکت مردم کثیر از قصور حاکمان والاشان

سر بر زده بلکه قضائی بود آسمانی و بلائی ناگهانی تیری که از کمان قضا جسته حکام والامقام

چگونه آن تیر قضا را باز می داشتند و هرگاه ظاهر است که در آنوقت بسیاری

از عمائد و رؤسای بلند نام دیگر نیز باعانت ابنای جنس خود در صرف جهد

موفور قصور نکردند چنانچه در اضلاع پٹنه صرف بهمین همت و اعانت رؤسا

هر گونه حفظ و صیانت ماند و بمقام باڑه علاقه پٹنه راقم متکفل این حفظ و

صیانت گردیده بود حکام والامقام که نظر شفقت شان بر حال

رعایا از مادر و پدر هم زیاده تر مبذول می باشد در چنین حالت

جان دادند و از نایابی سدرمق معرض هلاکت افتادند هرچند نواب گورنر جنرل
بهادر و نواب لفٹنٹ گورنر بهادر و دیگر حکام والامقام در حفظ جان
این بیچارگان نوعی از مساعی و تدابیر فرونگذاشتند و بارسال غله وغیره
اسباب خورونوش همت والانهمت را باقصی مراتب برگماشتند اما بحکم آنکه
قضای نبشته نباید سترده دفع این قضای آسمانی و بلای ناگهانی بهیچ تدبیر
صورت پذیر نگشت اگرچه آفت قحط سال در مقام میدنی پور و ناگپور خرد
علاقه پٹنه هم کم نبود فاما نه بآن حد که در کٹک بظهور آمد اول در کٹک امساک
باران چندان گردید که فلک بی مهر بر حال زار ایشان آنجا قطرهٔ اشکی بحسرت
هم نمی افشاند سپس بعکس آن کثرت طغیانی باران و سیلاب نیز بهمان مرتبه
اشتداد درود او مزرع آرزوی منتظران را ساعت هر قدر از سوختن بآتش
امساک آب باقی مانده بود سیلاب طغیانی باران پاکش را بود بعض کسان

کوچ بهار جاری بود کلیهٔ بر انداخته شد و محکمه از طرف سرکار در مقام کوچ بهار
قرار گرفت و بجای سکهٔ راجهٔ آنجا سکهٔ گورنمنٹ مروج گردید و نیز اسکولها
و شفاخانها در بعض مواضع و قریٰ بعهد حکومت همین لفٹنٹ گورنر بهادر
بنا نهاده شد و از نتائج ترغیب صلاح نیک همین لفٹنٹ گورنر بهادر بود
که صاحبزادگان عالیجناب ابهت و جلالت مآب نواب ناظم مرشد آباد
عنان همت والانهمت را بسیر و تفرج ولایت انگلستان منعطف فرمودند
و الا ازین پیش احدی از اولاد امرای هند بچنین سفر اراده دل نهاده بود
غرضکه بسا امور خیر و فلاح در عهد حکومت این لفٹنٹ گورنر بهادر اجرا یافته که از
رپورٹهای گورنمنٹ تشریح آن میتوان دریافت چون ایام فرمانفرمائی این
لفٹنٹ گورنر بهادر قریب بانقراض سید از اتفاقات تقدیر قحط سالی در ملک کٹک بدید
آمد و بحدی اشتداد و اشتداد کشید که یک ربع مردم آن ملک از بلای گرسنگی

برای ملاحظه حسن سلوک حکام و خبرگیری احوال رعایای هر مقام بدوره اضلاع بنگاله

در اوقات مناسب زیاده از آنچه معمول لفتنت گورنران پیشین زمان بود

پرداختند و کافه رعایا و جمهور برایای هر سمت را بداد و دهی نصفت گستر بهایا

می نواختند کثرت دوره فرمای ایشان بگورمنت و رعایا منافع عدیده میرسانید

مردم کوه کسیا و کوه شمالی آشام و رعایای منی پور علاقه کچهار که سر بشورش

برداشته بودند اصلاح و انسداد مفاسد آنهمه اقوام بهمین همت والا نهمت

ایشان بوجه شایان صورت بست و آتش فتنه ساکنان کوه گیرو قوم انگامی ناگا

باشنده طرف شمالی کچهار و کوکیان چاٹگام نیز تاب تدبیر

صائب ایشان فرونشست و حدود بندی میان سرکار گورمنت و راجه نیپال

در علاقه ترائی نیپال و ضلع ترهت به تجدید بوقوع آمد و بمیامن حسن انتظام

همین لفتنت گورنر والامقام رسم بیع و شرای غلامان و کنیزان که بعلاقه

The Honorable
Sir Cecil Beadon
K.C.S.I.

عهده لفتنٹ گورنری بنگاله از بست دوم اپریل سنه ۱۸۶۴ء متعلق بذات
خجسته صفات ازبل سیسل بیڈن صاحب که نهایت زیرک و فرزانه
و زبده عقلای زمانه اند گردید ایشان چهل سال درین ملک انصرام مناصب
و خدمات جلیله فرمودند و از عنفوان شباب تا عهد پیرانه سالی ملاحظه
هرگونه حالات و کیفیات اینجا نمودند و باوصف عدیم الفرصتی که از وفور
اشغال حکومت و فرمانفرمای میداشتند درهمین مدت تحصیل علم پارسی زبان
پرداختند و نبذی از زبان عربی هم حاصل ساختند در زبان اردو مروج
اینملک نیکو حرف میزدند امرا و رؤسا و راجگان اینملک را بفرط اخلاق خیلی خوشنود
داشتند ارباب حاجت را بسبب زباندانی ایشان موقع عرض و اظهار مطالب و
مآرب و حصول جواب باصواب هر یکی از ان بوجه احسن دست میداد
طبع والای ایشان از بسکه انصاف دوست و خواهان رفاه خلایق افتاده بود

بادبان عزیمت بسوی انگلستان برافراشتند و وقت نهضت فرمائی
از ایوان گورنری تا گهاٹ پرنسپ ساحل دریا انتظام و اهتمام افواج
هندوستانی و انگریزی از بهر رخصت و سلامی آنقدر گردید که در اوقات
ترخیص گورنران ماسبق ندیده بودم حافظ حقیقی سلامتش دارد و بعد تشریف
فرمائی جناب هلیڈی صاحب بتاریخ اول مئی ۱۸۵۹ء ازبل پیٹر گرانٹ
صاحب بهادر بمنصب جلیله لفٹنٹ گورنری ملک بنگاله عز امتیاز یافتند
انصرام رتق و فتق گورنمنٹ بنگال از حسن تدبیر ایشان بجنان شایسته بمنصهٔ
ظهور رسید که جمله رعایای اینملک مسرور و خرسند از ان ماندند و نیز بهمین توجه
ایشان در کارخانهٔ تجارت نیل برای صلاح و فلاح عامهٔ رعایا نظم و نسق
جدید پدید آمد هنوز ایام خدمت لفٹنٹ گورنری سپری نشده بود که ببعض اسباب
ضروری مستعفی شده ۲۲ اپریل ۱۸۶۲ء بولایت تشریف بردند

ونیز روابط موالفت با حضرت بادشاه جمجاه باقصی مراتب افزودند تا آنکه باب

ملاقات مابین حضرت پادشاه جمجاه وصاحبان والاشان گورنر که از روز رونق

افروزی حضرت پادشاه بدار الاماره کلکته فراز مانده بود بحسن توجه واخلاق

واشفاق جناب ممدوح مفتوح گشت ومراتب وداد واتحاد را حضرت بادشاه جمجاه

ممدوح بحدی مرعی فرمودند که بجلدوی فتحیابی مقدمه بادشاه جمجاه خلعت فاخره

یازده پارچه از طرف لازم الشرف گورنمنت عالیه با قم آثم عنایت ومرحمت گردید

وبتاریخ بستم جنوری سنه ۱۸۶۹ عیسوی هزار وهشتصد وشصت ونه عیسوی باستعفا از آن منصب بعد

جلوه افروزی عالیجناب بندگان والاشان معلی القاب بن تو نتیان عظیم الشان

مشیر خاص حضور فیض معمور حضرت ملکه معظمه رفیع الدرجه انگلستان اشرف الامرا

نواب رائت انربل ارل اف میو بهادر ویسرای وگورنر جنرل ممالک هند

در یت کشور ستان ملازمان محتشم الیه بکهفته درهمان ایوان گورنری اقامت ورزیده

بتائید حسن اخلاق و مکارم اشفاق جناب ممدوح بیشتر از بیشتر ممہد و مشید گردید
اکثر رؤسا و راجگان عالیشان بمنصب جلیل ممبری کونسل نواختہ شدند و ارتباط
سابقہ سرکار مہاراجہ نیپال را مزید ترقی با سرکار گورنمنٹ عالی از حسن اخلاق
جناب ممدوح حاصل آمد و با سرکار امیر کابل مبانی محبت و موالفت بدرجہ اتم
موسس گردید ہمانا تشریف آوری امیر صاحب ممدوح در ملک کار بملاقات
والاجناب وایسرای و گورنر جنرل لارڈ میو صاحبہا دام بالقابہ لقا از نتایج حسن تدبیر و
ارتباط کثیر جناب لارڈ لارنس صاحب بہادر بود و بعد تشریف بری جناب ممدوح از ہندوستان
از مکمن قوہ بفعل رسید از بسکہ تزئید مراتب محبت و وفاق و تشیید مناصب موالفت و اتفاق با عمائد
و رؤسای ہند پسند خاطر فیض مظاہر داشتند آخرین حسن سلوک جناب ممدوح با رؤسای اینجا
تسہیل مہمات و مشکلات حضرت بادشاہ جمجاہ او د است کہ قریب اختتام زمان
فرمانفرمائی بتحقیق مزید و اجرای قوانین جدید آن دشوار یہا را آسان فرمودند

سلطنت در انگلنڈ و به‌بهای رعایا از اخلاق و اشفاق عادلانه حاکمانه شان
ممدوح بودند و باره این مملکت را از قدوم خود بهره‌مند فرمودند و وایسرای
و گورنر جنرل هند شدند در عهد این حاکم با نام و خرد بسا امور فلاح انگیز
بمنصهٔ ظهور جلوه گر شد زبان مروج اینملک و نیز زبان پشتو و ملک پنجاب را
خوب میدانستند و با مردم اینملک از سر کمال اخلاق که شیمه کریمه جناب
ایشان بوده است بالتفات تمام همکلام میشدند و از انجا که دریافت مرادات
دلی و مقاصد قلبی رعایا همین نتایج زباندانی ملک است مقاصد و مرادات
هر یکی با حسن وجه می‌فهمیدند و بعنایت جواب باصواب مزرع آرزوی هر اهل
حاجت را بجویبار شفقت و عنایت سرسبز میگردانیدند از وفور اخلاق و زباندانی
جناب ممدوح اکثر عمائد و رؤسا بلکه عامه مردم رعایا گرفتار سلسله محبت
عالیجناب ممدوح گشته بودند مراسم ربط و ارتباط با رؤسا و اهل ملک

است که بسال دومین از ورود بماه نومبر سنه هژده صد و شصت و سه عیسوی
بمقام دهرم ساله از متعلقات ضلع کانگره روزی چند پهلو بر بستر رنجوری دو
این دار فانی را گذاشتند و بهمان مقام مدفون شدند و در همین سال که سنه
یکهزار و هشت صد و شصت و سه بود بتاریخ دوم ماه ستمبر رفعت پایگاه
لارڈ ڈینس بهادر گورنر حدود مدراس بقائم مقامی گورنر جنرلی و وسرای
رونق افروز ایوان گورنری کلکته شدند اگرچه محتشم الیه همین یکماه
و ده روز درین منصب کارفرما بودند مگر آوازهٔ فلاح جوئی و ترقی ملک
و رعایای چارسوی هندوستان را فرا گرفته بود بتاریخ دوازدهم جنوری
سنه هژده صد و شصت و چار باز بعهدهٔ گورنری خود تشریف بردند و بهمان
تاریخ معلی القاب عالیجناب رائٹ آنریبل لارڈ لارنس بهادر که بکمند مناصب
جلیله و نظم و نسق ممالک پنجاب خصوصاً هنگام غدر خیلی نیکنام و بحضور اعلی

Lawrence

حکام جاگزین کرده بودند مگر از انصاف منشی و حق بینی عالیجناب گورنر جنرل بهادر
وتدارک حاکمانه نصفت شعارانه سکرتری ممدوح و نگاه رعایانوازو فرط دانائے
بندگان نواب لفٹنٹ گورنر فریڈرک جمیس ہالیڈی بهادر در بساحدود مقام
امن و امان بجا ماند در عهد همین گورنر جنرل بهادر بسبب آنچند مملکت هند
از اجاره انربل ایسٹ انڈیا کمپنی بهادر باول نومبر ۱۸۵۸ء بعلاقه خاص
حشمت اقتدار جناب ملکه معظمه در آمد عالیجناب گورنر جنرل محتشم الیه اولاً بگرامی
خطاب وایسرای یعنی نائب السلطنت درین طرف مملکت مخاطب گشتند
وبتاریخ دوازدهم مارچ ۱۸۶۲ء هیژده صد شصت و دو عیسوی نهضت فرمای
انگلستان شدند و بهمان تاریخ جناب رائٹ انربل جمیس ارل آف الگن بهادر
زینت بخش کرسی گورنری شدند همت والای ممدوح الیه نیز به بسا
امور منفعت خیز ملک و ملکیان خیلی مصروف بود مگر صد افسوس

جان بجان ستان سپردند و بتاریخ یکم می ۱۸۵۴ء جناب فریڈرک جیمس
هالیڈی صاحب اولاً لفٹنٹ گورنر بنگاله مقرر شدند از دانائی و عقلمندی
کارهای علاقجات مفوضه خود را با تمامتر خوبی انجام دادند لارڈ کلننگ بهادر
هنوز کاری نکرده بل بفهمیدن احکام مجریه گورنران سابق مصروف بودند
که دفعتهً بماه می ۱۸۵۷ء سانحه بلوای فوج سر زد که تبندی از حکایاتش
در بهره سومین انشاء الله تعالی می نگارم و برای اطلاع ناظران عنقریب
بنوک قلم می سپارم بحمد الله که بحسن تدابیر جناب محتشم الیه و حزم و هوشیاری
جناب انربل سیسل بیڈن صاحب که بمنصب بزرگ سکرتری کارفرما بودند
آتش این فتنه که جابجا سر کشیده بود فرونشست درین خلفشار اکثری وقایع
نگاران علاقه داران سرکاری بسا بدگمانیها بسوی رعایای جان نثار که در اطاعت گزینی
و اخلاصمندی آنان فرقی نبود از ناصواب صلاح گوئیها بخواطر بزرگ

The Honorable
Sir F. J. Halliday
K.C.B.

ملک ایشان داخل تصرف سرکار انگریزی گردید و بماه فروری سنه ۱۸۵۶ء
لارڈ محتشم الیه ملک اوده را باهتمام جرنیل اوٹرم بهادر بدخل گورنمنٹ
کننگ
انگریزی در آورده وبتاریخ بست و نهم ماه وسنه مذکور چارج عهدهٔ خود بلارڈ
سپرده بطرف ولایت رخت عزیمت بربستند وبعهد لارڈ کننگ صاحب
بتاریخ چهاردهم اکتوبر سنه ۱۸۵۳ء جان رسل کالوین صاحب بعهدهٔ لفٹنٹ
گورنری آگره مقرر شدند محتشم الیه زین پیش حاکم عدالت دیوانی و نظامت صدر
کلکته بودند در وقت حکومت عدالت بزور عقل رسا آنچنان حسن انتظام فرمودند
که منفعت متخاصمین و اختیارات وکلای عدالت هر دو افزود و طریقهٔ قدیمی
متبدل گشته کار عدالت صدر بطور ضابطه سوپریم کورٹ انتظام یافت
وهمچنین بزمانه لفٹنٹ گورنری هم انتظام مهام ممالک مغربیه ازمین توجه
جناب ممدوح بوجه احسن جلوهٔ ظهور گرفت بتاریخ نهم ستمبر سنه ۱۸۵۷ء در مرض الموت

منتزع شد و بجوزهٔ اختیار سرکار در آمد محتشم الیه بتاریخ هیزدهم ماه جنوری ۱۸۴۸ء

ازان عهده مستعفی گردیده بسوی وطن مالوف رفتند و بهمان سال

مارکویس آف ڈلهوزی گورنر جنرل مقرر گشتند بعهد ایشان باز قوم سکهه

سر شورش بر داشت لاجرم از افواج سرکاری محاربات چند بمقام ملتان

و لاهور در نواح پشاور با مولراج و شیر سنگه وغیره واقع شد و بتاریخ دوم

جنوری ۱۸۴۹ء عیسوی قلعهٔ لاهور و شهر ملتان بجمیع الوجوه بدخل سرکار

انگریزی در آمد و مولراج اسیر شده بکلکته رسید و همین جا مرد و در همان

سال بتاریخ سیزدهم جنوری کمنڈر نچیف بهادر با شیر سنگه وغیره بر

دریای جهیلم طرح جنگ انداختند و شیر سنگه هزیمت خورده راه فرار

پیمود و تمامی ملک پنجاب نیز بلا خلش به قبضهٔ اختیار سرکار والا اعتبار

در آمد من بعد در ۱۸۵۲ء با ساکنان آوا بار دیگر جنگ رو داد و اکثر

ویورش برکابل نموده شد مگر هنوز این امور انجام پذیر نشده بود که لارڈ

ممدوح بماه مارچ ۱۸۴۲ء از عهدهٔ خود مستعفی شده متوجه ولایت گشتند

و لارڈ النبرا بجای اوشان تشریف آورده بانتظام آنمهام پرداختند

تا اینکه چینیان صلح کردند و برکابل فتح حاصل شد و بعد انصرام این مهام لارڈ

موصوف برحسب طلب اهالی کورٹ آف ڈایرکٹرس عنان عزیمت

بطرف انگلستان برتافتند و درهمین ایام هربرٹ ماڈک صاحب بهادر

بعهدهٔ دیوپٹی گورنری منصوب گردیدند و بعهد ایشان انتظام ملک بنگاله

بچنان اسلوب خوش صورت ظهور گرفت که رعایا همه راضی و منفعت گورنمنٹ

افزون شد محتشم الیه بتاریخ دهم ماه مارچ ۱۸۴۹ء طرف ولایت نهضت

فرمودند و بتاریخ سیزدهم ماه جولائی ۱۸۴۴ء لارڈ هارڈنگ بهادر علم

گورنری برافراختند در عهد ایشان بعد محاربات چند ملک پنجاب از قوم سکهه

کلید فتح قلعه بهرت پور بدست لارڈ میر کمنڈر انچیف افتاد و درجن سال
که شخص مفسد بود بگیر درآمد و بقلعه الٰه اباد فرستاده شد و در سنه ۱۸۲۸ء بتاریخ
چهارم ماه جولائی لارڈ ولیم بنٹنک عهده گورنری را رونق تازه بخشیدند
بعهد ایشان هندوستانیان را عهدهای جلیله صدر الصدوری حاصل شد
و آمد و رفت جهاز دخانی در ملک جاری گردید و نیز بامتناع رسم ستی شدن
زنان هنود پرداختند و همچنین بسا امور خیر که باعث آرامش رعایا و منفعت
سرکار کمپنی باشد جاری ساختند کارخانه اخبار نویسان از زمین تائید
گورنر موصوف بافزایش اختیار رونق بازار گرفت و نیز در سنه ۱۸۳۵ء روپیه کمپنی
در ملک جاری گردید و در سنه ۱۸۳۶ء بتاریخ چهارم ماه مارچ لارڈ اکلنڈ صاحب
بعهدهٔ گورنری مامور شده بکلکته رسیدند و بعهد ایشان هندوستانیان بعهدهٔ
ڈپوٹی مجسٹریٹی سرفرازی یافتند و درهمین سال باجیغیان نوبت بکارزار رسید

نیپالیان را هزیمتی سخت رسید ناگزیر ایشان اصلاح کار خویش را بر مصالحت
قرار داده بسیاری از ملک خود بسرکار انگریزی سپردند بعده قوم پنڈاره
باتفاق پیشوا و راجه ناگپور و هولکر با سرکار انگریزی بمقابله و محاربه برخاست
مگر شکست نصیب ایشان هم شد و ملک شان شامل سلطنت انگریزی گردید
و بتاریخ نهم ماه جنوری سنه ۱۸۲۳ع جان آدم صاحب بعهده گورنری مامور شدند
و در همین سال بتاریخ یکم اگست رائٹ آنربل امهرسٹ صاحب بکلکته تشریف
ارزانی داشتند و در سنه ۱۸۲۴ع با ساکنان ملک آوا محاربه عظیم سربرزد
و بتاریخ یازدهم می سنه ۱۸۲۴ع رنگون بدخل سرکار دولتمدار در آمد بلکه اکثر مواقع
و مواضع تا قرب آوا بدخل و تصرف اولیای دولت این سرکار رسید
آخر بدین همچو غلبه و تسلط سرکاری ساکنان آوا طریق آشتی پیش گرفته ملک آشام
وغیره بسرکار دولتمدار سپردند و بتاریخ هشتم ماه جنوری سنه ۱۸۲۶ع بعد جدال و قتال

جان آن والاشان ترک حکومت خاکدان تن گفت و جارج بارلو صاحب که ممبر
کونسل بودند بحکم کورٹ آف ڈائرکٹرس بمنصب گورنری جانشینی ایشان گرم گردند و بعد
ازان بتاریخ سی ام و یکم ماه جولائی ۱۸۰۷ء لارڈ منٹو صاحب بهادر گورنر جنرل هندوستان
مقرر گردیده بکلکته رسیدند و جی ملٹن صاحب دیپوٹی گورنر شدند بعهد حکومت
شان اقوام پنڈاره و گورکهه پورسر بشورش و فساد بر داشته بود بحسن تدبیر
لارڈ موصوف اصلاح آن اقوام بظهور پیوست و فتنه فرو نشست و نیز قوم
پنداره از فوج هولکر و سیندهیا که بهبب غارت راشعار خود ساخته بودند و شکایت
مظالم آنها و راجگان قرع صماخ لارڈ موصوف میکرد محتشم الیه بتدابیر شایسته
آنها را ازین حرکات بیجا باز داشتند من بعد بتاریخ چهارم ماه اکتوبر ۱۸۱۳ء
لارڈ مایرا بهادر که بعد ازان به مارکویس آف هستنکس مخاطب شدند صدر نشین
ایوان گورنری گشتند بعهد ایشان در ۱۸۱۵ء با نیپالیان هنگامهٔ کارزار گرم گردید

سارنگ پتن رسانیده قلعه را بدخل خود آوردند و ٹیپو سلطان کشته شد
و در سنه ۱۸۰۰ع صاحبان انگریز بهادر ممالک ارکاٹ و سورت و تنجور را بحوزهٔ اختیار
در آوردند و بهمین سال مدرسه از برای تعلیم ملکی السنه با انگریزان مسمی به فورٹ ولیم کالج
درست گردید و در سنه ۱۸۰۱ع بوندیل کهنده و اعظم گڑه و گورکهپور از والی ملک اوده ستانیده
در همان سال فرخ آباد را نیز داخل ممالک محروسهٔ خود کردند و همدران سال بعهد حکمرانی
لارڈ ولیزلی صاحب چند تا علاقجات سیندهیا و هولکر بعد مغلوبی آن هر دو بقبض و تصرف
سرکار دولتمدار در آمد و طاقت این قوم و نیز قوت مردم روهیله شکست و بماه دسمبر
سنه ۱۸۰۱ع عساکر انگریزی بر آگره و دهلی تسلط حاصل نمودند و اوڑیسه بهار را نیز
گرفتند و در سنه ۱۸۰۵ع لارڈ کارن والس صاحب ثانیاً بعهدهٔ گورنری اعزاز و امتیاز
یافتند و اڈنی صاحب در آن عهد ڈپوٹی گورنر بودند لارڈ موصوف هنوز امری از متعلقات
عهدهٔ گورنری بانصرام نرسانیده بودند که بتاریخ پنجم اکتوبر سنه ۱۸۰۵ع بمقام غازی پور

آغاز شد مگر اجازت طبع آن مشروط بدرج اخبار صحیح بود و در ۱۷۸۱ء صاحبان انگریزها در بنارس را از نواب وزیر و در ۱۷۸۲ء جنور را از نواب نظام الملک گرفتند و در ۱۷۸۵ء لارڈ مکفرسن و بعد ازان در ۱۷۸۶ء لارڈ کارن والس بگورنری و هم بسپه سالاری هندوستان مقرر گشتند و در عهد صاحبان انگریزها و نواب نظام الملک و مرهٹه بکرات با ٹیپو سلطان والی میسور محاربات نمودند آخر کار سلطان ٹیپو تن بمصالحت درداد و بعد چند سال لارڈ موصوف از عهده خود مستعفی شدند و بجای ایشان در ۱۷۹۳ء جان شور صاحب شمع افروز بزم گورنری گشتند چون آن مرد حلیم و سلیم الطبع بودند بعهد ایشان هیچ جنگ و پیکار بر روی کار نیامد تا آنکه در ۱۷۹۸ء ازین عهده مستعفی شده بولایت نهضت فرمودند و عهدهٔ گورنری بذات والا صفات مارکوئس ویلیسلی صاحب بهادر اختصاص یافت بعهد حکومت ایشان با ٹیپو سلطان باز محاربته رو داد و جنرل هارس در آن معرکه فوج خود را بر فصیلهای قلعه

یکہزار ہفتصد ہفتاد و دو عیسوی بعد مستعفی شدن لارڈ موصوف و اوان ناظمی مستر
کارٹیر و در ہمان سال لارڈ وارن ہستنگس صاحب گورنر مستقل شدہ رونق افروز
کلکتہ گردیدند لارڈ موصوف اوّل بندوبست مداخل کمپنی نمودہ تحصیل کنندگانش را
کلکٹر نام کردند و خالصہ کمپنی را از مرشدآباد بکلکتہ آوردند و در ہمان سال عدالتہا
مقرر شد و در کلکتہ دو محکمہ عدالت اپیل قرار یافت یکی برای اپیل مقدمات
دیوانی بنام صدر دیوانی و دومی بنا بر مقدمات فوجداری بنام صدر نظامت و از حضور
بادشاہ دہلی صاحبان انگریز بہادر مقامات کوڑہ و الہ آباد در انیز یافتند و علاقہ
پانڈی چری ہم بہ دخل سرکار دولتمدار در آمد و ہمان اوان برای حکومت
ہندوستان ضوابط و قوانین جدید مجوز گردید یعنی از برای شوری و صوابدید در اجلاس
گورنری چارلس کونسلی مقرر شدند و محکمہ سوپریم کورٹ ہم در کلکتہ قایم گردید
و بتاریخ بیست و ششم جنوری سنہ ۱۷۸۰ع اول لاطبع پرچہ اخبار بدار الریاست کلکتہ

قرار دادند و چون میر محمد جعفر خان بزبان مسند نشینی دوباره مقدار تنخواه سپاه را
دوچند نموده نامش بهته نهاده بود و لارڈ کلیو بهادر این طریق را ناپسندیده
نصف آنرا کم کردند لهذا سرداران فوج آماده بشورش هنگامه گردیده بودند
مگر لارڈ ممدوح فوجی از مدراس طلبیده انسداد باب فساد نمودند و در همان سال
یعنی بتاریخ دوازدهم ماه اگست سنه یکهزار و هفتصد و پنجاه و شصت صوبجات
بنگاله و بهار و اوڑیسه از حضور شاه عالم بادشاه دهلی بصاحبان عالیشان
انگریز بهادر مفوض گشت و برای مصارف بادشاه دهلی بست و چهار لک روپیه
سالانه مقرر شد و در سنه ۱۷۶۷ع یکهزار و هفتصد و شصت و هفت عیسوی بعد نهضت فرمائی لارڈ کلیو
بطرف انگلستان هنری ویرلیسٹ صاحب چار بالش گورنری را گرم ساختند و در
سنه ۱۷۶۹ع یکهزار و هفتصد و هفتاد و نه عیسوی فیمابین صاحبان انگریز بهادر و نواب
حیدر علیخان والی میسور بعد محاربات بسیار مصالحت مسلوک گشت و در سنه ۱۷۷۲ع

بمقام بکسر مقابله شد در انجا نیز نواب وزیر را شکست دست داد و بالآخر بتاریخ
بست و دوم ماه اکتوبر ۱۷۶۴ء درمیان صاحبان انگریز بهادر و نواب وزیر
بنای مصالحه موسس گردید و در بدل مصارف جنگ و نقصانات پنجاه لک روپیه
از نواب وزیر به کار انگریزی حاصل شد و عملداری انگریزی تا بکسر رسید
و هر گاه میر محمد جعفر خان بمرض الموت قالب عنصری را گذاشت صاحبان عالیشان
انگریز بهادر نجم الدوله پسرش را که از بطن منی بیگم بود بر مسند ریاست مرشدآباد
نشانیدند و بتاریخ ۲۴ جون ۱۷۶۵ء پنجاه لک روپیه سالانه برای صرف
نجم الدوله مقرر کرده نظم و نسق ریاست را بکف اختیار خویش گرفتند و بعد
چندی از ان وظیفه معینه نیز کم کرده همگی شانزده لک روپیه باقی داشتند
و اگرچه در ۱۷۶۴ء عهده گورنری تعلق بجان اسپیر صاحب بهادر داشت
مگر حکام والامقام انگلند لارڈ کلیو را ناظم و افسر ملک هندوستان

میر محمد جعفر خان با منی بیگم بکلکته رسیده اقامت گزین شد لیکن آخر کار بعد

امضای مدتی بہ باعث چند که تفصیلش درج تواریخ است صاحبان کونسل

انگریزی باز میر محمد جعفر خان را بر مسند ریاست مسند آباد نشانیدند و فوجی

بمدد او فرستادند بتواریخ مختلف یعنی ۹ اجولائی و ۲ اگست و آغاز ماه

اکتوبر ۱۷۶۳ء محاربات واقع شد و میر محمد قاسم خان شکست خورد و خود را

به پناه نواب شجاع الدوله بہادر وزیر الممالک ہندوشاه عالم بادشاه دہلی

برد و درین اثنا از فوج انگریزی و لشکر میر محمد جعفر خان که بجراست قلعه عظیم آباد

مامور بود جنگی واقع شد و لشکر مذکور ہزیمت خورد و بتاریخ ۶ نومبر ۱۷۶۳ء عظیم آباد

بدخل صاحبان انگریز بہادر در آمد افواج بادشاہی و وزیر الممالک ہند که برای

اعانت میر محمد قاسم خان مامور گردیده بحدود عظیم آباد رسیده بود با عساکر

انگریزی دو افتاد لیکن ہر دو لشکر ہندوستانی ہزیمت بر داشتند باز دو باره

کلکته آمدند و نیز بهمان اوان چون لشکر شاه عالم بر عظیم آباد یورش آورد مهاراجه
رام نرائن از ناظم بنگاله و صاحبان انگریز بهادر استمداد خواست کرنیل گیلیاد
با فوج انگریزی و ناظم بنگاله با لشکر خود بمعاونت و معاضدت مهاراجه متوجه عظیم آباد
شدند و با قشون شاهی نوبت بمجادله و مقابله رسید لشکر شاهی گونه هزیمتی خورده پس پا شده
و بفاصله پنج کروه از عظیم آباد مقیم گردید و لشکر انگریزی بعظیم آباد خیمه زن گشت
و بهمان ایام از خادم حسین خان حاکم پورنیه که بکمک شاهزاده بمقام حاجی پور رسیده بود
با فوج انگریزی هنگامه مقابله گرم شد لشکریان خان مذکور را شکست رو داد و هرگاه
به تجربه و معاملات لارد ونسٹارت را معلوم شد که میر محمد جعفر خان بوجه کبر سنی
و کاهل مزاجی انتظام مهام ریاست چنانکه می باید نمیتواند کرد و میر محمد قاسم خان
داماد ش مرد زیرک و هوشیار است ناگزیر لارد ممدوح مسند ریاست را از ان
پیر سست تدبیر پرداختند و میر محمد قاسم خان را متمکن و ساده بجایش ساختند

نواب تاب مقاومت نیاورده راه گریز پیموده بمرشدآباد رسیده اهل وعیال را

همراه گرفت ونقد وجواهر برداشته رهگرای عظیم آباد گشت تا آنکه بقرب راج محل

بگیر درآمد وبمرشدآباد پس آورده ازجان کشتند بعد ازان کرنیل کلیو بهادر نواب

میر محمد جعفرخان را متمکن مسندِ ریاست مرشدآباد گردانیدند وهرگاه در سنهٔ

یکهزار هفتصد وشصت مسیحی درعهد فرمان روای جارج دوم پادشاه انگلستان

ارادهٔ میر محمد جعفرخان تخریب وانهدام بنیان حکومت مهاراجه رام نراین صوبه دار

بهار مصمم گشت لارڈ کلیو را باخود گرفته بعظیم آباد رسیدند مهاراجه ندکور که مرد فطن

وآخربین بود بخود تاب مقابله ندیده خویش را بدست لارڈ موصوف سپرد

واطاعت ناظم بنگاله قبول کرد آخر لارڈ ممدوح بامیر موصوف مراجعت بطرف

دارالامارهٔ کلکته فرمودند وبهمان سال نهضت لارڈ ممدوح طرف ولایت

بظهور رسید بجای ایشان هنری ونسٹارٹ صاحب بهادر بعهدهٔ جلیلهٔ گورنری

تسلّقی بقبول نفرمود نواب سراج الدوله ازین رهگذر خیلی برآشفت و بتاریخ هیجدهم جون ۱۷۵۶ء یکهزار هفتصد پنجاه و شش عیسوی با صاحبان انگریز بهادر در کلکته جنگی عظیم برپا کرد که تفصیلش درج کتب تواریخ است حکام مدراس باصغای اینخبر کرنیل کلیو را با نهصد سپاه انگلستان نژاد و یکهزار و پانصد هندوستانی بمدد انگلستانیان گسیل ملک بنگاله کردند و بتاریخ دوم جنوری ۱۷۵۷ء یکهزار هفتصد و پنجاه و هفت عیسوی میان فوج انگریزی و صوبه دار دو باره نائره آتش جدال و قتال بلند شد و آخر کار صوبه دار هزیمت خورد و کلکته بدخل صاحبان انگریز درآمد و دهم ماه و سنه مذکور صاحبان انگریز بندر هوگلی را نیز بقبضه درآوردند بعدش مصالحهٔ ظاهری با صاحبان انگریز و نواب موصوف منعقد گشت لیکن بگذشتن ایامی چند باز صورت مصالحه برهم خورد و بتاریخ بستم جون سنه مذکور بار دگر بمقام پلاسی محاربتی عظیم رو داد با آنکه فوج انگریزی قلیل و لشکر نواب به اندازهٔ چهل هزار تن بودند

درین امر راه نیابد فرخ سیر بادشاه هر چهار مامول را ملتمس بقبول فرمود تا در سنه ۱۷۱۷ع
یکهزار و هفتصد و هفده مسیحی سفیران مذکور باکام پس از نیل مرام عنان عزیمت
بصوب دار الحکومت کلکته منعطف نمودند و در سنه ۱۷۲۶ یکهزار و هفتصد و بیست و
شش عیسوی چنانکه حاکمی از جانب صاحبان کمپنی بهادر در مدراس مقرر بود همچنان بکلکته
نیز حاکمی دیگر مقرر گشت و بتاریخ دهم اپریل سنه ۱۷۵۶ع یکهزار و هفتصد و پنجاه و شش
عیسوی بعد ازانکه نواب مهابت جنگ داعی اجل را لبیک اجابت گفت و نواب سراج الدوله
بصوبه داری بنگاله و بهار و اوڈیسه منصوب گردید کشن داس پسر راج بلبه نائب
نواب شهامت جنگ منتظم ڈهاکه بخوف صوبه دار مرقوم با اهل و عیال خویش گریخته
در ظل حمایت صاحبان عالیشان بکلکته در آمد و از مستر ڈریک امان خواست
سراج الدوله بخواستگاری آن زنهاری پیامی بمستر ڈریک فرستاد از انجا که
حفظ و رعایت مستامن از واجبات آئین ملکداریست مستر ڈریک استدعای او را هرگز

فورت ولیم نامش نهادند در سنه ۱۷۰۲ء یکهزار و هفتصد و دو عیسوی بعهد سلطنت ملکه
آنی نواب مرشد قلیخان را که پیشتر دیوان و بعدش صوبه دار بنگاله شد رونق کار تجارت
کمپنی هند خوش نه آمد تا آنکه احکام چند خلاف طبع و مصالح صاحبان کمپنی جاری
کرد لاکن صاحبان موصوف احکام مجریه او را بجوی نشمردند و بالآخر در سنه ۱۷۱۳
مستر هملتن و خواجه سرهند ارمنی را برسم سفارت بحضور فرخ سیر بادشاه دهلی
فرستاده انجاح مرام خود را بضمن استدعای امور چهارگانه مصرحه ذیل خواستند
اول اینکه بدار الضرب مرشدآباد بهر ماهی سه روز سکه سرخ و سپید نقره و زر
که عبارت از روپیه و اشرفی باشد از آن کمپنی طیار گردد دوم اینکه هر کسیکه
پروانه راهداری بدستخط انگریزی سردار کلکته داشته باشد تفحص و تلاش مال و
متاعش مدخل نبود سوم هر کسیکه مدیون صاحبان کمپنی گردد تابع حکم سردار کلکته باشد چهارم
صاحبان کمپنی سی و هشت قریات قریب جوار کلکته را میخواهند بخرند منعی و تعرضی

بنام صاحبان ممدوح بارقهٔ صدور افگند و بنا بر انصرام این مهم فوج جنگی بسوای
ده منزل مراکب بحری و دو صد ضرب توپ سرکوب از انگلنڈ بهندوستان
آمد و بافسران کمپنی هند حکم شد که همگی جهازات را بچاٹگام برند و اول
آن مقام را بحیطهٔ تصرف خود در آورند و نیز بنای قلعهٔ جنگی در انجا اندازند
و هم فرمان رفت که والی ارخنگ را که عنید قدیم سلاطین مغول است
درین کار باخود متفق سازند الملخص بعد گفتگوهای بسیار که
بیانش در کتب تواریخ آن ملک و دیار ثبت است بتاریخ شانزدهم ماه اگست
سنه ۱۶۸۶ء مابین صاحبان کمپنی انگریز بهادر و صوبه دار مرقوم عقد مصالحت
بسته شد و در سنه ۱۶۹۹ء یکهزار و ششصد نود و نه مسیحی حکام والا مقام کورٹ
آف ڈائرکٹرس بنگاله را ریاستی جداگانه قرار دادند و در همان
زمان بمقام کلکته قلعه درست ساخته بنام نامی شاه انگلستان

تجارت پرداختند و در سنه ۱۶۶۳ یک هزار ششصد شصت و سه عیسوی که عهد فرمانروائی
چارلس ثانی پادشاه انگلستان و زمانه سلطنت اورنگ زیب عالمگیر بادشاه
و صوبه داری نواب میر جمله بود گماشتگان ایسٹ انڈیا کمپنی کارخانهٔ
تجارت ملک بنگاله را نسبت بمدراس افزوده و زیاده تر نمودند و بمراعات
آن بادشاه غفران دستگاه به تجارت انگریزی در ممالک خیلی ترقیها
پدید آمد پس در سنه ۱۶۸۱ یکهزار ششصد هشتاد و یک بحکم کورٹ آف ڈرکٹرس
کارخانهٔ تجارت ملک بنگاله از تجارت مدراس علیحده شد و مستقل گردید و
نام آن کارخانه جداگانه قرار یافت و چون نواب شایسته خان صوبه دار
در آنوقت بعضی احکام منافی مصالح تجارت صاحبان انگریزها جاری کرده
بود لاجرم از پیشگاه جیمس ثانی شاه انگلستان که در سنه ۱۶۸۵ یکهزار ششصد هشتاد و پنج
رونق بخش سریر سلطنت شده بودند حکم جنگ با صوبه دار مذکور و بادشاه دهلی

فرمانفرمای انگلستان جماعتی از تجار آنمملکت بخصوص اجازت سیر و سفر و تجارت
ممالک شرقیه هندوستان فرمانی حاصل نموده اساس کار تجارت اهالی آنملک را
محکم تر کردند و اینجماعت به آنربل ایسٹ انڈیا کمپنی ملقب و
موسوم گشت در آغاز کار صاحبان عالیشان تجار بعهد سلطنت نورالدین
جهانگیر بادشاه دهلی بمقام بندر سورت رسیده طرح بنای تجارت انداختند
پس در سنه ۱۶۳۴ یکهزار و ششصد و سی و چهار مسیحی در عهد حکومت چارلس
اول بادشاه انگلستان در زمانه سلطنت ابوالمظفر شهاب الدین محمد شاه جهان
پادشاه دهلی جماعتی از تجار آندیار به بندر پپلی که قریب بالیسر واقع است در بنگاله برسم
تجارت رسیدند و در سنه ۱۶۴۲ یکهزار و ششصد و چهل و دو مسیحی زمان سلطنت
همان چارلس اول بادشاه انگلستان و عهد حکومت شاه محمد شجاع خلف
دوم شاهجهان بادشاه دهلی در مقامات هوگلی و بالیسر نیز بآغاز کار

که از کیفیات تسلط و استیلای این سلطنت قوی بنیاد بچار سوی هندوستان بلاد

علمی و معرفتی حاصل سازند هرچند در کتب انگریزی و هم بعض رسائل

فارسی و هندی بیان آن به شرح و بسط تمام موجود مگر مختصری مجمل که مطالعه

اش در کم مایه فرصت بینندگان را بصیرة تا تواند بخشید نظر به افاده کسانیکه

از ضیق اوقات فرصت مطالعه آن کتب و رسائل مبسوطه ندارند خواستم

که بنگارم تا ناظرین اختصار پسند وقایع و احوال را که ایداز دو نیم صد سال را

بچند دقایق و آنات بسبیل اجمال دریابند مخفی مباد که بدایت کار دخل و

حکومت صاحبان فرنگ با فرهنگ درینطرف مملکت از شغل تجارت است

که اول بذریعه آن باب ایاب و ذهاب تاجران فرنگ درینطرف مملکت مفتوح

شده و هرچند که به بعض اقطار هندوستان تجارت ایشان کم کم از پیشتر هم بود

مگر در سنه ۱۶ یکهزار و شش صد عیسوی از پیشگاه ملکه محتشمه الیزبت

نخستین بهره در ذکر مجملی از کیفیت سلطنت انگلشیه بممالک وسیع الفضای هندوستان

از انجاکه مالک الملک حقیقی جلّت کبریائه ذوات مستجمع صفات
گروه باعزو شکوه ملوک و الاتبار و سلاطین نامدار را خاصّة برای ترفیه
احوال رعایا و آسایش و آرایش برایا آفریده تا در اصلاح حال و
مآل افراد مختلفة الطبایع نوع انسان بصرف همم والاهمم کوشیده
هرگونه مواد حسن معاش و صلاح معاد ایشان را مهیّا و آماده دارند
و الحق این وصف و شان هر قدر که در ذات خجسته صفات سلطان
عهد ما نمایانست از فرمانروایان پیشین زمان کمتر کسی اتصاف بآن
داشته باشد پس کسانیکه در ظل حمایت و سایهٔ رافت چنین سلطان
رعایا پرور معدلت گستر زندگانی را خوش میگذرانند ضرورست

در ذکر نسب و حسب مولف و حالاتِ تربیت و تعلقات بسرکار انگریزی و متعلقات آن **سومین بهره** در ذکر خدماتِ مولف در ایام بغاوت و فتنه پردازیِ سپاهیان و دیگر بعض معاندان

چهارمین بهره در ذکر سیر و سیاحت مولف به بعض اقطاع مغربی و مشرقی هندوستان و کیفیت آن

پنجمین بهره

در اخلاق و پند سودمند

که هنگام ملاحظه این اوراق حقیر را بدعای خیر یاد نمایند و از آهوگیریهای
بیکار که رسم فرومایگان دل آزار است در گذرند والله ولی التوفیق
وفضله نعم الرفیق هویدا باد که چون این مختصر تحریرم در اصل
متضمن است بر اصل حال خودم از بعض اسلاف و بزرگان و کیفیت
تربیت و تعلقات خودم بسرکار حشمت اقتدار سلطنت انگلشیه و ترقیات
مدارج و مناصبم در ان با متعلقات و مناسبات آن بنابر آن انسب نمود
که اولاً از همه نبذی از حالات تسلط برطنیه درین مملکت هندیه از
ابتدای سال ۱۶۰۰ هزار و ششصد مسیحی و بعض ترقیات آن
ممالک و بلاد ازین توجه و رعایا نوازی انگریزی سلاطین با عدل و داد در بهرهٔ
خاصه بنویسیم تا این نسخه ازین مضمون بی بهره نباشد نخستین بهره
در ذکر مجملی از کیفیت سلطنت انگلشیه بمملکت هندیه دومین بهره

که داب مصنفین و مولفین زمانست و برای آن دماغی بلیغ و فکری بلند
می باید باهمه بیمایگی و تشتت طبع قلم برداشتم و عجالة بانچه دستم
رسید همت برگماشتم و این وجیزه را باسم امیر نامه موسوم
و بچند بهره منقسم کردم تا برعایت ترتیب بسوانح و حالات آشکارا
باشد و بیشتر ازین اگر خدا خواسته است و سعادت و مددگاری اختر
فراغی و حوصله دست دهد بچیزهای دیگر نیز که دلم میخواست جرأتی کنم و نیکوتر
یادگاری در ابنای جنس خود دم واگذارم اکنون هر انچه پارهٔ
از اوقات صرف آن کردم و آن مطالب گزیده را با بسیاری از نصایح
پسندیده که فائده بخش طبائع سلیم است محض تبقاضای
محبت و پاس حقوق همجنسان بخنامه سپردم
حالا از بزرگان دانش آگاه صاحبان خرد دستگاه خواستگارم

وجهانبانی آزرم خوی منزلِ دوست نوازی جنگجوی میدانِ دشمن
گدازی عالیجناب ناظم اعظم مدوح دامت دولته و حشمته
درین کشورستانِ فسیح الارجاء هندوستان برخود نازان بود
تازه همتی بدلم راه یافت شوقم از هر سو تقاضا برخاست تا درهمین
ایامِ میمنت فرجام هرچه دارم ازان پارینه اجزا فراهم آرم و باانچه
بتوفیق فرصت ممکن باشد بنوکِ قلم سپارم که چنین وقتی نیکو و
چنان قدرشناسی برتر در هر ایام و عصر آسان نیست که میسر آید
آری عمری درین تمنا بسر بردم تا همچو روزِ سعد بدست آوردم
غنیمت شمردم و آتشین جهد برچیدم و ازان پراگنده اجزا آنچه یافتم
باکم و بیش بحالات و کیفیاتِ اوقات خودم و دیگر مناسبات
حال وایام بچند مدّات مرتب نمودم و بالاخیال هیچگونه تکلف و اهتمام

صید ہما در اوجِ خیال نایاب با وجود اینہمہ بعض بعض حالات و وقائع
و کیفیاتِ اوقاتِ خود با دیگر سوانح که در پیشین سالیان از برای
یادداشت بر صفحات و اوراق گاه گاه حواله قلم کرده بودم و جابجا
انداخته منتظرِ وقت بودم باری از نیروی بختِ ساز کار و طالعِ
ہمت یار درین زمانِ میمنت اقتران که روزگار از قدوم بہجت لزومِ
امیرِ والااتبار سر آمدِ و سر کردهٔ حکامِ بلند مقام مالکِ نسق و انتظام بندگانِ
سامی جاه رفعت و ایالت ہمراه آنکه در دورش گلبنِ فضل و ہنر را تازه بہار
است و دانشمندانِ دہر از نگاهِ لطفِ بی بہای او ہریکی محسودِ روزگار
ریاض علوم از آبیاری قدرشناسی او رنگین تر از باده ارباب ہر گونه
دانش و ہنر بطفیلِ ہمتِ وی ہر جا آماده امیرِ باعز و توقیر رئیس عدیم النظیر
وزیر فلاطون تدبیر مالکِ ممالک حکمرانی سالکِ مسالکِ جہانداری

نی نی همینکه به تحریر حرفی از هر دفتری ولفظی از هر کتابی درخور حوصله خود
پرداخته و دمی راست کرده بر خواطر ارباب عقل و نظر و اصحاب
دانش و هنر هویدا و مشتهر میگرداند که این کهین بنده حضرت آمرزگار
موید بتائیدات خفی و جلی هیچمیرزه امیر علی مخاطب به خان بهادر
متوطن قصبهٔ باڑه سواد عظیم آباد علاقه هندوستان بلاد از دیرباز
بدل داشت که یادگاریکه برور از منه و دهور باقیماند بتذکار
ابنای روزگار بگذارم باشد که یکی هنگام یادآوری از خدا بیامرزی
احسانی بر روانم نهد مگر از انجاکه در اهتمام چنین مهم که پیش نهاد خاطرم
بود حوصله بیش از بیش علاوه جمعیت خاطر و فرصت اوقات از
ضروریات است و آنهمه از هجوم افکار شبانروزی و فور اشغال
با تمامتر شکسته بالی و پیرانه سالی که از سامان وقت دارم بسان

The Honorable
Sir William Jones
K.C.S.I.

رخش ماهی بود لیکن دم رزم | شود چون آفتاب روز محشر

جهان عدل را نوشیروان است | باقلیم کرم مانای سنجر

بملک بخردی کشورستانی | جهان فرزانگان را میر لشکر

کمالش فاقد قدر هنرمند | نوالش ناقد قدر هنرور

سر دفتر عالی نژادان | همایون طالع و فرخنده اختر

کریم و خوشخصال و نیک طینت | رحیم و باذل و انصاف گستر

باسپ دولت و شهباز بختش | شکار کام دل هر جا میسر

همی باید پی تسوید و تبییض | بمدحش تا کنم توشیح دفتر

سواد از دیدهٔ حور بهشتی | بیاض از مطلع خورشید خاور

شه منصور ملک کامرانیست | نهادش جاودان از داد مظفر

اکنون که قلم گوهر رقم از نظم حمد و نعت و مدح و ثنا رطب اللسان گشته

از بل سرولیم گری لفٹنٹ گورنر جنرل بهادر دام دولته
وزاد صولته زهی امیر شهیر و مشیر خوش تدبیر گردون جلالت
را ماهی و کشور ایالت را شاهی علم داد گستری بچار سوی جهان
برافراخته و گوش جهانیان را بغلغلهٔ کوس معدلت پرساخته گلشن
افکار پربهارش رشک فردوس برین و گلزار طبع خوش افکارش
غیرت کارگاه فروردین فروغ نیر کمالش طعنه زن ماه ناکاسته
و رونق چهرهٔ جمالش رنگ بر رو شکن گل نوخاسته لمولفه

بهین رکن شهنشاه فلک فر	مهین لفٹنٹ نواب گورنر
امیر شه نشان مقبول سلطان	سران را افسر و بر افسران سر
بصورت سیرت پاکان مجسم	بسیرت صورت خوبی مصور
بلطف و مرحمت بارنده ابر آت	چو گیرد خشم باشد برق و تندر

ولنعم ما قلت فی شانه لمولفه

سپر افگنده اندر رستم و گیو | بمصاف جناب لارڈ میو
آنکه از صولتش رمد اژدر | آنکه از هیبتش گریزد دیو
خسرو عهد را گزین دستور | بجهان شرف خجسته خدیو
لاف حکمت بروی آن همه دان | گر فلاطون زند بود کالیو
یک نگاهی ز چشم تعلیمش | دانش آموز صد چو گالیلیو
باطن او ز هر کدورت پاک | خاطرش بی ریا دلش آتی یو
رفعت شهرهٔ بلندشس بین | بفلک سر کشیده است غریو

ضمیمهٔ دوم

ستایش رکن رکین سلطنت عظمی نائب دستور اعظم و زیر انجم زبدهٔ عقلای فرنگ حاکم مملکت فسیح الفضا بنگ جناب فیضمآب

ستارہ بگرد ماہ یا جلوہ آرائی دستور بجنب شاہ نخواہد بود ضمیمۂ اول

مدح وزیر با توقیر شاہ نشان ناظم اعظم چہار دانگ ہندوستان

نواب فلک قباب معلی القاب زبدۂ نوئینان عظیم الشان مشیر خاص

حضور فیض معمور حضرت ملکۂ معظمہ رفیع الدرجہ انگلستان و ہندوستان

اشرف الامرا ہیز اکسلنسی دی رایٹ انربل ریچارڈ سوتہہ ول

بورک آرل آف میو وائیکونٹ میو آف منی کراو بارن نیاس

آف نیاس کی پی ام ای ال ال ڈی اسٹار آف انڈیا وایسرای

وگورنر جنرل بہادر دام اقبالہ وضاعف اجلالہ

لمولفہ

در وزارت میکند شاہی بصد تمکین وجاہ	زانکہ دستور شہنشاہ است نے دستور شاہ
نور عدلش آنچنان عالم فروز آمد کزو	ظلم را ہرگز نشد روزی بجز روز سیاہ

His Excellency
The Earl of Mayo, K.P.

ازانجا که مدائح جمله حکام والامقام ستوده اخلاق ممدوح الآفاق پسندیده و
برگزیده حضرت شاهنشاه گیتی پناه بمقتضای التوابع فی حکم المتبوع راجع
ومتوجه است بذات والاصفات حضرت علیای وی پس درضمن ستایش
والایش افزودن بعضی ازانها نیز لازم آمد لهذا ازانهمه مدائح بیحد وعدّ
مدیح راملتقط نموده ضمیمه آرایش این ستایش میگرداند آری سرمطلع
دیوان بیان اعنی مدحت حضرت شاهنشاه گیتی ستان در نظر اعتقاد
مانای بیت مستزاد است که انضمام دو ضمیمه ادرینجا مستزاد دوارخواستار
افتاده وزانسانکه اصل بیت مستزاد باوصف کامل بودن دروزن
بافزودن دو ضمیمه وزنی تازه ولطفی نواندازه درمی یابد همچنان افزودن
آن دو ضمیمه نیز لطف زیبایش این شاه بیت راکه در لطافت وخوبی
بحقیقت فرد است دوبالا خواهد افزود وحسن آرایش کم ازرونق افزائی

ز باد و برق پیشِ او نه آید جز گرانجانے

به نیرو گر نواز د پشه را تائیدِ اقبالش

خرد پیلِ دمان در خانهٔ مور از هراسانے

هر آن روبه که افتاده سگش را یک نگه بروے

بود شیر سُش براه چاپلوسی در ثنا خوانے

پیٔ وزنِ عمل چون روزِ بازار جزا خواهند

سزد گر صورتِ عدلش شود قائم به میزانے

زبانم را کجا تاب و توانِ شرحِ اوصافش

که باشد شرحِ اوصافش برون از حدِ امکانے

حیات و دولت و اقبال و جاهِ پادشاهِ من

بود باقی الٰهی تا بقائی عالمِ فانے

بحکمت آنچنان شانش که با فضلِ فراوانش

فلاطون را بدانائی ستودن هست نادانی

گراز داوٗد اعجازی دهد وادِ خوشش آوازی

بسازد موم زاهن سختیِ دل را باسانی

شود هر وحشی از رامش فتد هر طیر در دامش

رود از یادِ مرغانِ چمن درسِ خوش الحانی

گلستان از شرار آتشِ قهرش شود گلخن

کند گلخن به فیضِ بادِ لطفِ او گلستانی

کشان گاوِ فلک را سعدِ ذابح بر درش آرد

اگر افتد قبولِ همتش از بهرِ قربانی

سبک روحی که در جولانگهِ رخشِ عنان تابش

نهفت او خاک را زیر زر از فرطِ زر افشانی

نثارِ احتیاج خاکساران زان کند زر را

که خاک و زر به پیش همتش دارند یکسانی

بود یکقطره از دریائی بی پایان فیضانش

بدُرباری اگر هر ابر گردد ابرِ نیسانی

بعهدش غیر جمعیت نیابی هیچ جا آری

ندارد مأمنی جز زلفِ مهرویان پریشانی

بحسن و خوبیِ منظر ز یوسف منزلش برتر

که این ماهِ جهان یکسر فقط آن ماهِ کنعانی

بعلم آن مایه اش حاصل بعقل آن پایهٔ واصل

که همچون جوهر اوّل ندارد ذات او ثانی

نشد نقش قدم را بر درش امکان گنجائش
که باشد عتبه اش مشحون همه از نقش پیشانی

بچاوشی روان با موکبش اقبال اسکندر
ستاده بر درش جاه سلیمان بهر دربانی

بنای فتنه جور و ستم را از متنش قاطع
اساس بخشش وجود و کرم را همتش بانی

بکان نگذاشت جز خالی مکان دست گهر ریزش
کنون کیس گدایان است کان گوهر کانی

ندارد شکوه از بی ساز و برگی کس بدورانش
کند بی ساز و برگان را نوالش میر سامانی

بزیر خاک زر را می نهفتی در جهان هر کس

عظمت و استکبار خاقانِ جہان خدیو کشورستان اعنی حضرت

ملکۂ معظمہ وکٹوریہ فرمانفرمای ہندوانگلستان لازالت

شُمُوسُ دَوْلَتِہَا طَالِعَۃً وَبُدُوْرُ سَلْطَنَتِہَا لَامِعَۃً لموَلّفہ

شہنشاہِ سلیمان منزلت اسکندرِ ثانے

فروغِ دیدۂ صاحبقرانی فخرِ قاآنے

خدیوِ آسمان فرملکۂ دیجاہِ مہر افسر

شہ فوجِ جہانبانان مہِ اوجِ جہانبانے

فروغی گر دہد نورِ جمالش دیدۂ دل را

توان از پردۂ تقدیر خواندن رازِ پنہانے

سکندر صورتش در کارگاہِ چین اگر دیدے

ہمانا صورتِ آئینہ ماندی محوِ حیرانے

Her Most Gracious
Majesty Victoria
Empress of India

خصوصاً بر آن سید اولیا | علیِ ولی شاه مشکل‌گشا
امیر عرب سرور خاص و عام | شه دو جهان پیشوای انام
ابو السادة و ابن عمّ رسول | که فردی پیمبر است و زوج بتول
به بین تا چه عالی مکان و بیت | که من کنتُ مولا بشان وی است
جهان را بحق مقتدا و امام | علیه الصلواةُ علیه السلام

بعد بسط بساط تحمید ایزد کردگار و تبلیغ تحفهٔ درود حضرت سید المرسلین و سند الاخیار و عرض منقبت آل اطهار علیه و علیهم الصلوة والسلام من الله الغفار ما سجعت فی ایکها الاطیار گلزار همیشه بهار سخن را آبیاری مکرمت حضرت شاهنشاه زمان حارس امن و امان تازه آب و رنگی میرساند حبذا شاهنشاه خورشید کلاه فلک بارگاه مربع نشین چار بالش عزّ و تبار مثلث نشان مربع نشینان صدر

منزه ز آلایش چون و چند — مبرا ز آسایش و هر گزند

در آئینهٔ جان صفائی ازوست — دل و دیده را روشنائی ازوست

پس از حمد نعت نبی سر کنم — چراغ سخن را ازان بر کنم

حبیب خدا سرور ماورا — شه دوسرا خاتم الانبیا

زهی بعثت شافع روز حشر — هدایت چنان یافت زان بعث نشر

ورخشید فیضش به نزدیک و دور — جهان سر بسر گشت زان غرق نور

نجوم آمده جمله ادیان حق — گزین ملتش آفتاب فلق

شده نور هر کیش ازان در حجاب — چنان کانجم از پرتو آفتاب

چه ایزد بقرآن ثناخوان اوست — ازان به ثنائی چه شایان اوست

همان نعت قرآن بوصفش بس است — که دانش باوصاف او نارس است

درود خدا تا بروز قیام — برو باد و بر اهلبیتش تمام

بسم الله الرحمن الرحیم

هزار آفرین صانعِ پاک را | پدید آورِ ارض و افلاک را

فرازندهٔ کهنه کاخِ سپهر | فروزندهٔ مشعلِ ماه و مهر

منقّش کُنِ سقفِ چینی پرند | نگهدارِ این گنبدِ چار بند

توانا خدائیکه جان آفرید | نه یکجان که هر دو جهان آفرید

خداوندِ رزّاق و روزی رسان | معینِ کسان یاورِ بیکسان

بافضال ایزد بیهمال خالق و جهان دارای زمین و زمان

کتاب مستطاب و مجموعهٔ سراپا انتخاب مسمی به

امیرنامه

بدار السلطنت کلکته در سنه ۱۸۷۶ عیسوی

متحلی بحلیهٔ انطباع شد و چون شاهد رعنا از حجلهٔ طبع برآمد

بهرهٔ دوم در ذکر حسب و نسب مولف و نیز بیان پارهٔ از کیفیات بزرگان مولف و حالات مولف از اولین هنگام در کسب و تحصیل علوم و فنون و کیفیت عروج و ترقیات وغیره

از نمبر ۱۴۹ تا نمبر ۱۹۸

بهرهٔ سوم در بیان انموذجی از حالات غدر و سرفراز شدن مولف بعهدهٔ جلیله اسسٹنٹ کمشنری اضلاع پٹنه دَرِآنوقت و شرح آنچه از حسن تدبیرات و خدمات دران بظهور رسید

از نمبر ۱۹۹ تا نمبر ۲۳۷

بهرهٔ چهارم در حالات سیر و سفر مولف

تفصیله

ذکر کیفیت سیر کوه دارجلنگ		ذکر حالات سفر کوه شمله وغیره

فهرست کتاب امیر نامه

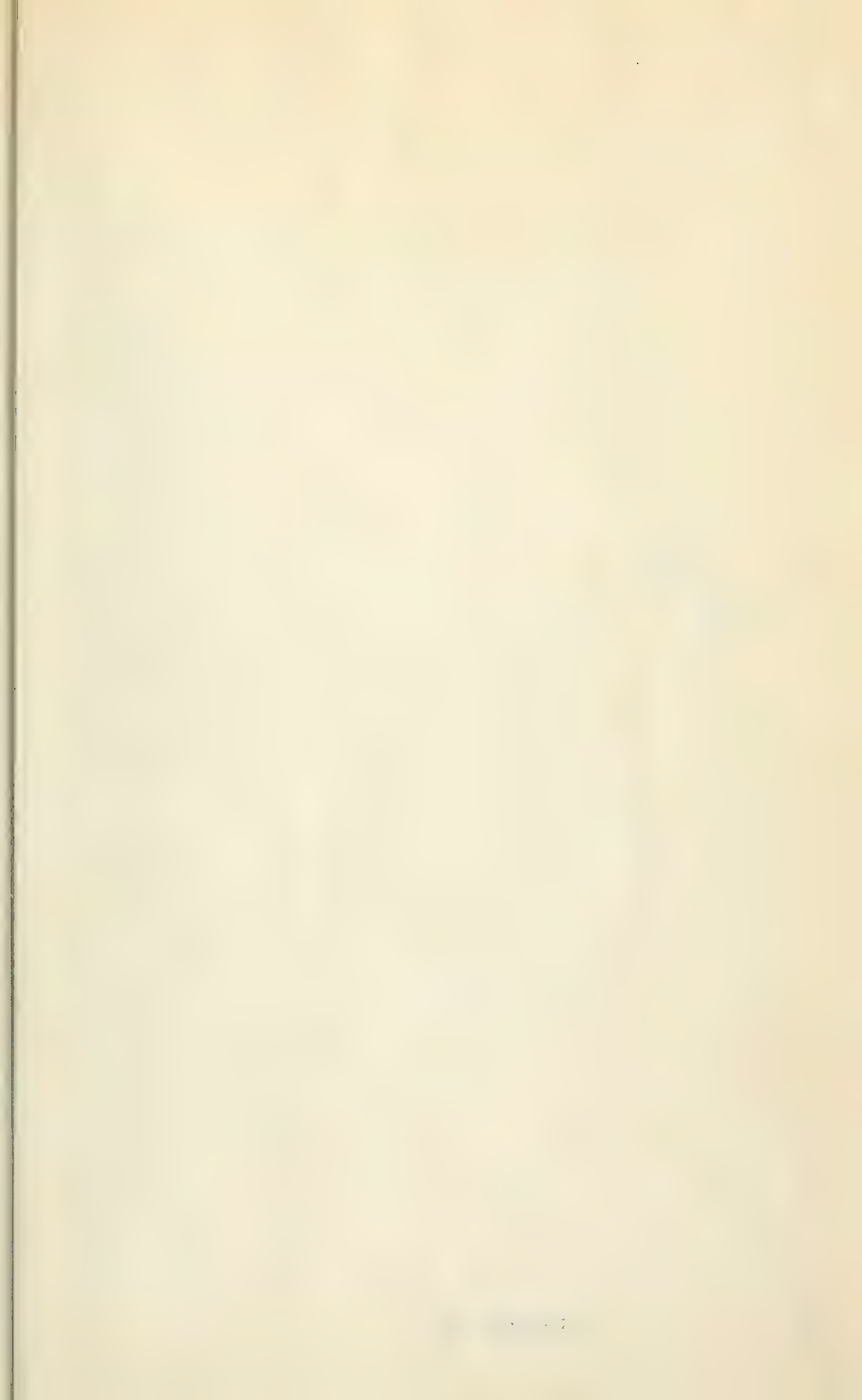
بهرهٔ اول در ذکر کیفیت حکومت و تسلط اهالی عالی سلطنت برطانیه بممالک هندوستان و دیگر مناسبات آن

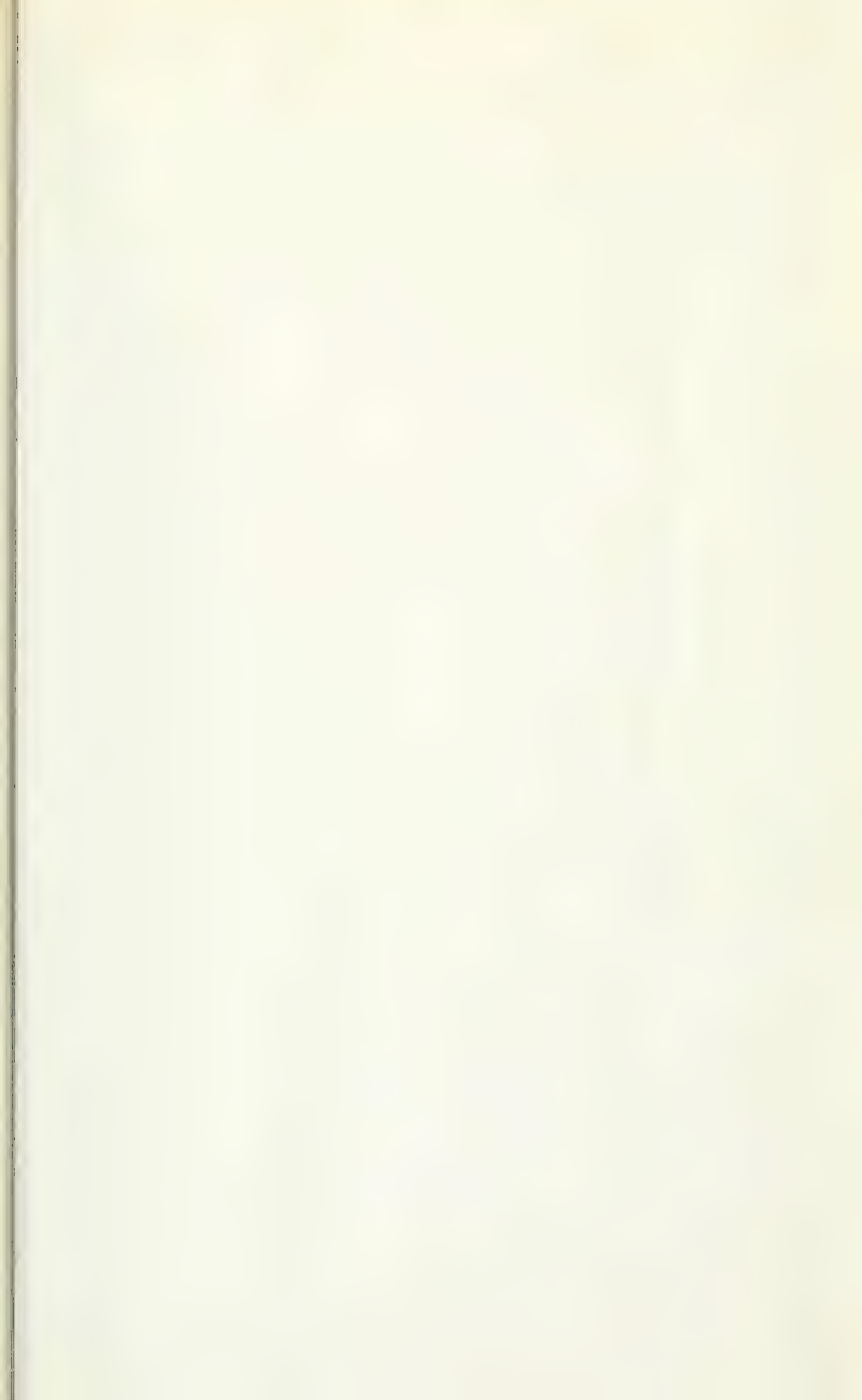
تفصیله

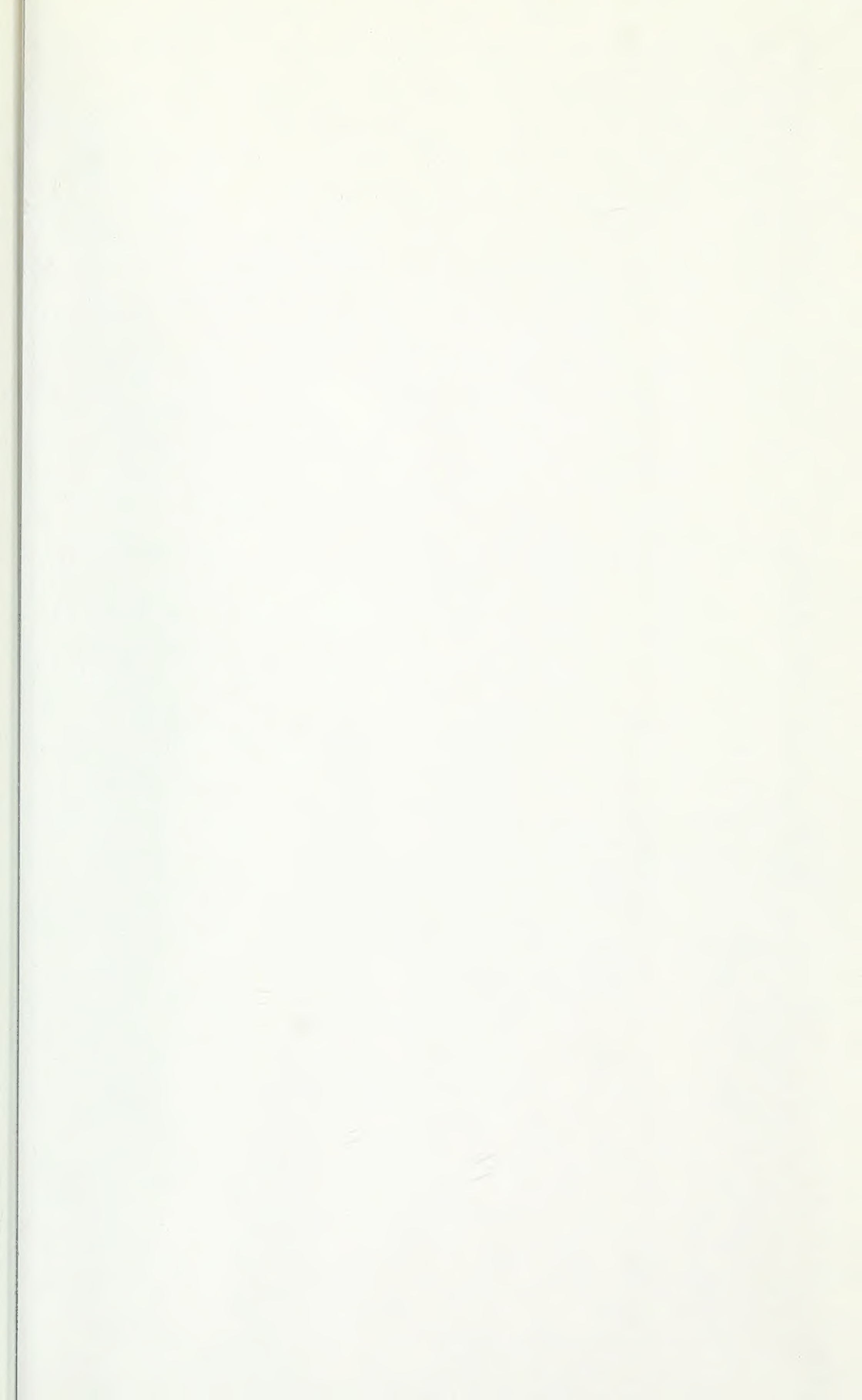

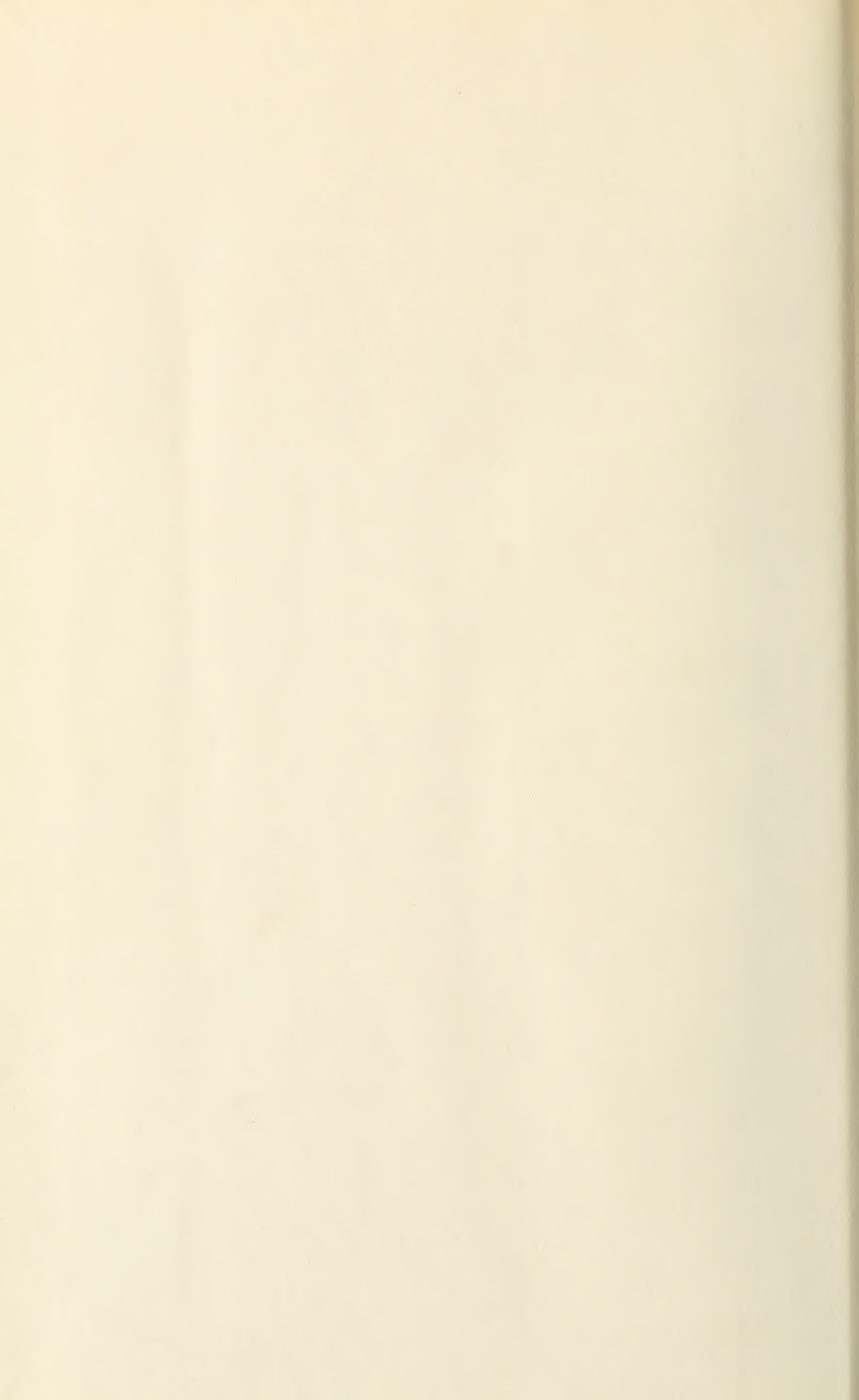
Sir C. P. Hobhouse, Bart.
with the Author's best Compts-

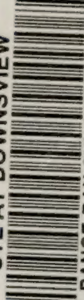
[illegible]
Khan Bahadoor
Calcutta -

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 11 20 02 019 3